“TASDIQLAYMAN”
Pedagogik mahorat markazi direktori
_____ T.Turg‘unov
6-yanvar 2026 -yil

MAKTABGACHA, BOSHLANG‘ICH VA MAXSUS TA’LIM METODIKALARI KAFEDRASI O‘QITUVCHISI JO‘RAYEVA MAFTUNAXONNING

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MUASSASALARI BOSHLANG‘ICH TA’LIM O‘QITUVCHILARI UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH (*MALAKA OSHIRISH*) KURSI UCHUN UMUMKASBIY KO‘NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH BLOKI BO‘YICHA

O‘QUV –USLUBIY MAJMUA

“KIRITILDI”
Maktabgacha, boshlang‘ich va maxsus ta’lim metodikalari kafedrasi mudiri, v.v.b.
_____ N.Karimova
2026-yil “5” yanvar

“KELISHILDI”
Akademik faoliyat bo‘yicha direktor o‘rinbosari
_____ O.Qurbonova
2026-yil “5” yanvar

Andijon-2026 yil

II. UMUMKASBIY KO‘NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH

2.1. “PEDAGOGLARNING KASBIY RIVOJLANISHI VA O‘ZARO HAMKORLIK” MODULI

1-mavzu. Kasbiy faoliyatni rivojlantirishda individual va hamkorlik faoliyatini tashkil etish metodikasi riy mashg‘ulot)

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	**II. UMUMKASBIY KO‘NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH**				
O‘quv modul	2.1. “Pedagoglarning kasbiy rivojlanishi va o‘zaro hamkorlik”				
Mavzu	Kasbiy faoliyatni rivojlantirishda individual va hamkorlik faoliyatini tashkil etish metodikasi				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg‘ulotning maqsadi	• Refleksiv amaliyotni boyitish maqsadida foydalanish mumkin bo‘lgan turli modellar va sikllarni tushuntirish; • Ma’lum bir auditoriyadagi dars jarayoni ssenariysini tahlil qilishda bitta model yoki sikldan foydalangan holda darsni takomillashtirishning ikkita taxminiy yo‘lini belgilashni o‘rgatish; • O‘z dars faoliyatida amaliyotga tatbiq etish uchun mo‘ljallangan shaxsiy refleksiv amaliyot rejasini tuzish ko‘nikmalarini shakllantirish.				
Mashg‘ulot bosqichlari	**Faoliyat tavsifi**	**Vaqt, daqiqa**	**Metod-lar**	**Zarur jihoz lar**	**Natija**
1. Tashkiliy qism	- Salomlashish; - mavzu va reja bilan tanish-tirish.	5	Suhbat, tushunti - rish	1-slayd	O‘qituvchilar mashg‘ulotni o‘rganishga tayyor bo‘lishadi.
2. Motivatsiya	Refleksiv va uzluksiz takomillashuv o‘qituvchilar uchun o‘z kasbiy faoliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. O‘qituvchilarga ushbu mavzuni tanishtirish maqsadida ularga	5	Muam-moli vaziyat yaratish, muhoka -ma	2-slayd	O‘qituvchilar mavzuga qiziqib, ishtirok etishga rag‘batlanadi.

	quyidagi gap boshlanishlarini taqdim eting va ularni o‘z refleksiv jurnallarida davom ettirishni so‘rang: Refleksiya mening kasbiy rivojlanishimning muhim bo‘lagi hisoblanadi. Chunki ... O‘z dars o‘tishim va rivojlanishim xususida refleksiv mushohoda yuritishimda qo‘llaniladigan bitta usul bu ... O‘z dars o‘tish faoliyatimda refleksiya va takomillashuv haqida meni qiziqtiruvchi bitta savol bu ... O‘z dars o‘tish faoliyatim xususida yanada yaxshiroq refleksiv mushohoda yuritishim uchun men bilmoqchi bo‘lgan bitta narsa bu ... O‘qituvchilar ushbu bayonotlarga mashg‘ulot so‘ngida qayta murojaat qilishadi va ko‘rib chiqishadi.				
3. Nazariy qism	O‘qituvchilarga Prezident maktablarida o‘quvchilarni o‘qitish, kasb-hunarga yo‘naltirish, ularda tanqidiy fikrlash, axborotni izlash va tahlil qilish ko‘nikmalarini	35	Taqdi - mot, ko‘rgaz ma-li tushun- tirish	4-24- slaydl ar	O‘qituvchilar kasbiy faoliyatni rivojlantirishd a individual va hamkorlik faoliyatini tashkil etish

	shakllantirish, olingan bilimlarni amaliyotda qo‘llash bo‘yicha to‘plangan ilg‘or tajribalarni umumiy o‘rta ta’lim muassasalariga keng tatbiq etish bo‘yicha o‘qituvchilarning kasbiy faoliyatini rivojlantirish; Refleksiya va uzluksiz kasbiy rivojlanishning rolini tushuntirish; Kasbiy faoliyatni bosqichma-bosqich rivojlantirish sikllari: Kolbning tajriba asosida o‘rganish sikllari hamda Gibb, Brukfield, Richardlarning reflektiv modellari asosidagi muhim kuzatuvlar tahlilidan kasbiy amaliyotda foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish.				metodikasini nazariy jihatdan o‘rganadi.
4. Amaliy mashg‘ulot	- Guruhlarda ishlash: Har bir guruhga dars rejasini tuzish vazifasini berish.	15	Guruhlarda ishlash	1-tarqatma; 29-30slayd	O‘qituvchilar mavzu yuzasidan amaliy ko‘nikmalar hosil qiladi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo‘yicha taqdimotlar; - Qiyinchiliklarni muho-kama qilish; - Mashg‘ulot jarayoni bo‘yicha fikr-mulohazalar olish	10	Suhbat, muhokama, tahlil	29-30slayd; 3-ilova	O‘qituvchilar o‘z tajribalarini o‘rtoqlashadi va yangi g‘oyalarni o‘zlashtiradi.

6. Refleksiya	Mazkur mashg‘ulotning Kirish bosqichida o‘qituvchilar tugallanmagan gaplar ustida ishlashdi. Mazkur mashg‘ulot mavzusi bo‘yicha o‘rganganlari xususida refleksiv mushohoda yuritish uchun o‘qituvchilar Kirish mashqida yozganlariga qayta murojaat qilishadi va nimalarni yozishganini ko‘rishadi. Yozganlariga qo‘shimcha va o‘zgartirishlar kiritishadi. Agar vaqt yetsa, o‘qituvchilar ular ilgari ishlatgan “Ilgari ... deb o‘ylar edim. Hozir bo‘lsa, ... degan fikrdaman” fikrlash rutinasiini bajarishlari mumkin. Ushbu oddiy fikrlash rutinasida o‘qituvchilar mavzu bo‘yicha nimalarni o‘rganganliklari haqida fikr yuritishadi va o‘z refleksiv jurnallarida quyidagi gaplarni to‘ldirishadi: *Ilgari ... deb o‘ylardim.* *Hozir bo‘lsa, ... degan fikrdaman.* Ushbu fikrlash rutinasi o‘qituvchilarga mavzu bo‘yicha dastlabki	5	Refleksiya usullari	31-slayd	O‘qituvchilar o‘z faoliyatini baholaydi va o‘rganilgan ma’lumotlarni qayta ko‘rib chiqadi.

	qarashlari va g‘oyalarini qayta ko‘rib chiqish hamda mavzkur mashg‘ulotda bajarilgan faoliyat turlari va topshiriqlar orqali fikrlari, qarash va g‘oyalaridagi o‘zgarishlarni payqash imkonini beradi. Gaplarni tugatib bo‘lishgach, o‘qituvchilar o‘z qaydlari bilan butun guruh oldida o‘rtoqlashishi mumkin.				
7. Yakunlash va baholash	- Mashg‘ulot natijalarini umumlashtirish. - Kelgusi mashg‘ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat	32-slayd	O‘qituvchilar mashg‘ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlarga yo‘naltiriladi.

Ilovalar

1-ilova. Tinglovchilarga quyidagi ko‘rinishdagi savollar bilan murojat qilinadi:

1. O‘z kasbiy rivojlanishimiz yo‘lida keyingi qadamlarni qanday qilib aniqlashtiramiz?
2. Kasbiy rivojlanishni kafolatlash maqsadida refleksiv faoliyatning qaysi modellaridan foydalanish mumkin?
3. Kasbiy faoliyatdagi ahamiyatga molik voqea-hodisalar (critical incidents) nima va ulardan refleksiyani rag‘batlantirish yo‘lida qanday foydalanish mumkin?

2-ilova. Guruhlar uchun topshiriqlar. O‘z tajribangiz davomida o‘tgan bitta dars ssenariysini tahlil qilish maqsadida bitta refleksiv amaliyot modelini yoki siklini tanlang yoki o‘z refleksiya modelingizni yarating. Refleksiv amaliyot yordamida ushbu darsni yanada yaxshilash maqsadida nimalarni amalga oshirish mumkinligi bo‘yicha harakatlar rejasini tuzing. Harakatlar rejasi o‘z ichiga aniq bosqichlarni va ularni bajarish uchun ajratilgan vaqtni ko‘rsatishi kerak.

3- ilova. 6B tarqatma material. Refleksiya modellari

Gibbs refleksiya sikli	**Brukfildning to‘rtta linzasi**	**Ritxart refleksiya sikli**
Bosqichlar:	**Perspektivalar (nuqtai-nazarlar):**	**Bosqichlar:**
1. Tasvir: – Nima sodir bo‘ldi? **2. Hissiyotlar** – Nima haqida o‘yladingiz yoki nimalarni his qildingiz? **3. Baholash** – Ushbu tajriba (voqea-hodisa)ning yaxshi va yomon taraflari nima edi? **4. Tahlil** – Ushbu vaziyatdan qanday ma’no/xulosa chiqarish mumkin? **5. Xulosa:** – Nimalarni boshqacha bajargan bo‘lardingiz? **6. Harakatlar rejasi:** – Kelajakda shu singari vaziyatlarni qanday uddalaysiz?	**1. Shaxsiy linza** – Shaxsining o‘z tajribalari va taxminlari xususida refleksiv mushohoda qilishi. **2. O‘quvchilar linzasi** – O‘quvchilardan keluvchi qayta aloqa va reaksiya haqida o‘ylab ko‘rish. **3. Hamkasblar linzasi** – O‘zaro kuzatuv hamda hamkorlikda ishlash orqali tushunchaga ega bo‘lish. **4. Nazariya linzasi** – Tajribalarni talqin va tahlil qilishda ta’limiy nazariyalardan foydalanish.	**1. Qara** – Nimani payqadingiz? **2. Fikrla** – Nima sodir bo‘layapti deb o‘yladingiz? **3. His qil** – O‘zingizni qanday his qildingiz? **4. Ajablan** – Bu (tajriba, voqea-hodisa) qanday savollarni o‘rtaga tashlamoqda? **5. Harakatga kirish** – Endi nima qilmoqchisiz?

Faollashtiruvchi topshiriq

1. O‘z kasbiy rivojlanishimiz yo‘lida keyingi qadamlarni qanday qilib aniqlashtiramiz?

2. Kasbiy rivojlanishni kafolatlash maqsadida refleksiv faoliyatning qaysi modellaridan foydalanish mumkin?

3. Kasbiy faoliyatdagi ahamiyatga molik voqea-hodisalar (critical incidents) nima va ulardan refleksiyani rag‘batlantirish yo‘lida qanday foydalanish mumkin?

Reja

1. Prezident maktablarida to‘plangan ilg‘or tajribalarni umumiy o‘rta ta’lim muassasalariga keng tatbiq etish bo‘yicha o‘qituvchilarning kasbiy faoliyatini rivojlantirish.

2. Refleksiya va uzluksiz kasbiy rivojlanishning roli.

3. Kasbiy faoliyatni bosqichma-bosqich rivojlantirish sikllari

KIRISH

Kasbiy faoliyatni rivojlantirish – bu har bir professionalning o‘z malakasini oshirish, tajriba orttirish va yangi bilimlarni o‘zlashtirish jarayonidir. Bu jarayon, ayniqsa, zamonaviy ish sharoitlarida nafaqat individual, balki jamoaviy hamkorlikda ham amalga oshirilishi muhim ahamiyatga ega. Kasbiy faoliyatning samarali rivojlanishi uchun har bir mutaxassisning o‘z bilim va ko‘nikmalarini oshirish, shuningdek, jamoaviy ish va hamkorlikda faoliyat yuritish qobiliyati zarur.

Bugungi kunda kasbiy rivojlanish metodikasi nafaqat individual yondashuvni, balki hamkorlik faoliyatini tashkil etishning samarali usullarini ham o‘z ichiga oladi. Individual faoliyat – bu o‘z maqsadlarini amalga oshirishda mutaxassisning o‘zini o‘zi boshqarish va doimiy o‘rganish jarayoni bo‘lsa, hamkorlik faoliyati esa jamoa bilan birgalikda maqsadga erishish, tajriba almashish va umumiy qarorlar qabul qilishni anglatadi. Bu ikkala faoliyat turi, birgalikda amalga oshirilganida, nafaqat kasbiy o‘sishni tezlashtiradi, balki yangi imkoniyatlarni yaratadi.

1. Prezident maktablarida to‘plangan ilg‘or tajribalarni umumiy o‘rta ta’lim muassasalariga keng tatbiq etish bo‘yicha o‘qituvchilarning kasbiy faoliyatini rivojlantirish.

Prezident maktablari – bu nafaqat yuqori malakali o‘qituvchilarni, balki zamonaviy pedagogik metodlar va ilg‘or ta’lim tizimlarini o‘z ichiga olgan muassasalar bo‘lib, ular yoshlarning bilim va ko‘nikmalarini shakllantirishda katta rol o‘ynaydi. Ushbu maktablar o‘quvchilarda nafaqat bilimlarni

o‘zlashtirish, balki ularni kasb-hunarga yo‘naltirish, tanqidiy fikrlash, axborotni izlash va tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratadi.

O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish. Prezident maktablarida o‘quvchilarga kasb-hunarga yo‘naltirish masalasi, ularni kelajakda muvaffaqiyatli va ijtimoiy jihatdan faol shaxslar sifatida tarbiyalashda muhim o‘rin tutadi. O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish, nafaqat ular uchun kelajakda aniq va barqaror ish o‘rinlarini yaratish, balki jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga hissa qo‘shish uchun ham zarurdir. Buning uchun o‘qituvchilar turli kasblar haqida ma'lumotlar berib, o‘quvchilarga o‘z qiziqishlarini va kuchli tomonlarini aniqlashda yordam berishlari kerak. Tanqidiy fikrlash va axborotni izlash. Prezident maktablarida o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga alohida ahamiyat beriladi. Tanqidiy fikrlash – bu faqat o‘rganilgan ma'lumotni yodlash emas, balki ularni chuqur tahlil qilish, turli nuqtai nazarlardan qarab, muammolarni hal qilishni o‘rganishdir. O‘qituvchilar o‘quvchilarga axborotni izlash, saralash va tahlil qilishni o‘rgatish orqali ularning ilmiy-tadqiqot ishlari va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Ilg‘or tajribalarni tatbiq etish. Prezident maktablarida to‘plangan ilg‘or tajribalar, nafaqat o‘quvchilarning bilimlarini kengaytirishga, balki o‘qituvchilarning pedagogik metodlarini takomillashtirishga ham katta ta'sir ko‘rsatadi. Ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanish, yangi o‘qitish metodikalarini qo‘llash, o‘quvchilarga amaliy topshiriqlar berish kabi usullar umumiy o‘rta ta’lim muassasalariga keng tatbiq etilishi zarur. Shuningdek, o‘qituvchilarning kasbiy malakalarini doimiy ravishda oshirish va zamonaviy ta’lim texnologiyalariga oid bilimlarni yangilab borish muhimdir.

Amaliyotda qo‘llash. O‘quvchilarning olingan bilimlarini amaliyotda qo‘llashni o‘rgatish, ularning kasbiy faoliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Amaliy ishlar orqali o‘quvchilar o‘rganilgan nazariy bilimlarni haqiqiy hayot sharoitlarida qo‘llashni o‘rganadilar. Shunday qilib, o‘qituvchilar o‘quvchilarga real hayotdagi vaziyatlar asosida topshiriqlar berishlari va ularni echish usullarini ko‘rsatishlari lozim.

Prezident maktablarida to‘plangan ilg‘or tajribalar, o‘quvchilarda kasb-hunar ko‘nikmalarini rivojlantirish, tanqidiy fikrlash, axborotni izlash va tahlil qilish kabi muhim kompetensiyalarni shakllantirishda samarali natijalar beradi. Ushbu tajribalarni umumiy o‘rta ta’lim muassasalariga keng tatbiq etish orqali, nafaqat o‘quvchilarning bilim darajasini oshiramiz, balki ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatlari uchun mustahkam poydevor yaratamiz. O‘qituvchilar esa, o‘z kasbiy faoliyatlarini doimiy ravishda rivojlantirish, yangilash va zamonaviy

talablarga moslashtirish orqali nafaqat o‘quvchilarga, balki jamiyatning taraqqiyotiga xizmat qiladilar.

2. Refleksiya va uzluksiz kasbiy rivojlanishning roli. Zamonaviy ta’lim tizimida o‘qituvchilarning kasbiy malakalarini oshirish, ularning o‘z ustida ishlashga bo‘lgan qiziqishini uyg'otish va o‘zgaruvchan talablar va sharoitlarga moslashishga yordam berish juda muhimdir. Shu sababli, refleksiya va uzluksiz kasbiy rivojlanish, o‘qituvchilarning professional o‘sishida muhim o‘rin tutadi.

Refleksiya – o‘z-o‘zini anglash va takomillashtirish. Refleksiya o‘qituvchining o‘z faoliyatini tahlil qilish va baholash jarayonidir. Bu jarayon o‘qituvchilarga o‘z ishlari va qarorlarini tanqidiy ko‘z bilan ko‘rib chiqish, xatolarni tushunish va ularni tuzatish imkoniyatini yaratadi. Refleksiya o‘qituvchining o‘z malakalarini oshirish va pedagogik uslublarini takomillashtirish uchun zarur vositadir. O‘qituvchi o‘zining o‘quvchilari bilan aloqasini, darsni qanday o‘tkazishini, o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini tahlil qilib, keyingi darslarda yaxshilanishlar kiritishi mumkin.

Refleksiya jarayoni o‘qituvchi uchun nafaqat o‘z faoliyatini baholash, balki o‘z qobiliyatlarini rivojlantirish va o‘qitish metodlarini moslashtirish uchun muhimdir. Bu jarayon o‘qituvchining o‘zgarishga tayyorligini, yangi pedagogik yondashuvlarni o‘zlashtirishga bo‘lgan ishtiyoqini va o‘quvchilarga samarali ta’lim berish uchun zarur bo‘lgan tashabbuslarni shakllantiradi.

Uzluksiz kasbiy rivojlanish. Uzluksiz kasbiy rivojlanish – bu o‘qituvchining malakasini doimiy ravishda oshirish va yangi bilimlar bilan boyitish jarayonidir. Bu jarayon nafaqat o‘qituvchi o‘zining kasbiy bilimlarini yangilab borishiga, balki pedagogik uslublarini zamonaviy talablarga moslashtirishga ham yordam beradi. Ta’limning zamonaviy sharoitlari va talablarining o‘zgarishi, o‘qituvchidan doimiy ravishda o‘zini rivojlantirishni talab qiladi. Shu sababli, o‘qituvchilar yangi pedagogik texnologiyalar, metodikalar va o‘qitishning innovatsion usullarini o‘zlashtirishi zarur.

Uzluksiz kasbiy rivojlanish o‘qituvchining o‘z kasbiga bo‘lgan sadoqatini, ijodkorligini va professionalizm darajasini oshiradi. Shuningdek, o‘qituvchining kasbiy rivojlanish jarayoniga qatnashishi, uning o‘quvchilarga yanada samarali ta’lim berish imkoniyatlarini yaratadi. O‘qituvchi o‘z malakasini oshirish uchun seminarlar, treninglar, konferensiyalar, onlayn kurslar va boshqa ta’lim faoliyatlarida ishtirok etishi lozim.

Refleksiya va uzluksiz kasbiy rivojlanishning o‘zaro aloqasi. Refleksiya va uzluksiz kasbiy rivojlanish bir-birini to‘ldiruvchi jarayonlardir. Refleksiya orqali o‘qituvchi o‘z faoliyatini tahlil qilgandan so‘ng, qaysi sohalarda rivojlanishga ehtiyoj borligini aniqlaydi. Bu aniqlash, o‘z navbatida, o‘qituvchini uzluksiz kasbiy rivojlanish uchun yangi imkoniyatlar qidirishga

undaydi. Refleksiya o‘qituvchining o‘z-o‘zini takomillashtirishga bo‘lgan ishtiyoqini kuchaytiradi va unga yangi pedagogik yondashuvlarni o‘zlashtirishga turtki beradi.

O‘qituvchi o‘z faoliyatini tahlil qilib, xatolarni va kamchiliklarni aniqlagandan so‘ng, uzluksiz kasbiy rivojlanish jarayoniga yanada jiddiy kirishadi. Shu bilan birga, yangi bilimlar olish, o‘z ustida ishlash va malakani oshirish jarayonlari o‘qituvchining pedagogik yondashuvlarini yaxshilashda yordam beradi. Bu jarayon o‘qituvchilarga o‘zlarining kasbiy o‘sishlarini to‘g'ri yo‘naltirishga yordam beradi.

Refleksiya va uzluksiz kasbiy rivojlanish ta’lim jarayonining ajralmas qismlaridir. Refleksiya o‘qituvchining o‘z faoliyatini tanqidiy baholash va o‘zgarishlarga tayyor bo‘lishini ta'minlaydi. Uzluksiz kasbiy rivojlanish esa, o‘qituvchining yangi bilim va ko‘nikmalarni o‘zlashtirishi, pedagogik uslublarini doimiy ravishda takomillashtirishga yordam beradi. Bu jarayonlarning birlashishi o‘qituvchilarning professional o‘sishini tezlashtiradi, ularni ta’lim sohasidagi o‘zgarishlarga moslashtiradi va o‘quvchilarga yanada samarali ta’lim berishga imkon yaratadi. Har bir o‘qituvchi o‘zining kasbiy rivojlanishiga jiddiy yondashishi kerak, chunki bu nafaqat uning o‘zining, balki butun jamiyatning ta’lim darajasining oshishiga hissa qo‘shadi.

3. Kasbiy faoliyatni bosqichma-bosqich rivojlantirish sikllari

Uzluksiz kasbiy rivojlanish (UKR) deganda o‘qituvchilarning o‘z kasbiy faoliyati va karerasi davomida o‘z bilim, ko‘nikma va kasbiy kompetensiyalarini saqlashi, takomillashtirishi va kengaytirishi tushuniladi. Mazkur kurs singari UKR kurslarida ishtirok etish orqali, ta’lim beruvchilar eng so‘nggi ta’lim amaliyotlari, texnologiyalari va nazariyalari haqida xabardor bo‘lib turishadi va bu orqali yuqori sifatli ta’lim berishga hamda o‘quvchilarning doimiy rivojlanishda bo‘lgan ta’limiy ehtiyojlarini qondirishga qodir mutaxassis bo‘lib boradilar.

Refleksiya samarali uzluksiz kasbiy rivojlanish kurslarining eng muhim tarkibiy qismlaridan sanaladi. Mazkur kursda o‘qituvchilar strukturalashgan faoliyat turlari davomida barcha mavzular bo‘yicha refleksiv mushohoda yuritdilar. Endi bo‘lsa o‘qituvchilar o‘zlarining dars faoliyati davomidagi tajribalaridan saboq olish hamda o‘zlarining kuchli va zaif tomonlari haqida refleksiv mushohoda yordamida yaxshiroq tushunchaga ega bo‘lishni o‘rganadilar.

A) "Nima? Nima qilibdi? Endi nima?”

Bu refleksiv amaliyotning eng oddiy va hamma foydalanishi mumkin bo‘lgan modeli hisoblanadi. Ushbu model orqali refleksiv amaliyotdan o‘qitish amaliyotlarini tahlil qilish, shaxsning o‘z kuchli va zaif tomonlarini,

qiyinchiliklarini hamda kelgusida rivojlantirishga muhtoj bo‘lgan jabhalarini aniqlashtirishda foydalanish mumkin.

Ushbu mashqni bajarish quyidagi bosqichlarda kechadi:

1. O‘qituvchilardan o‘z faoliyatlarida darsda yaqinda sodir bo‘lgan murakkab vaziyatni eslashni va u haqida o‘ylashni so‘rang.

2. O‘qituvchilardan ushbu tajriba haqida quyidagi savollarga o‘z refleksiv jurnallarida javob yozishlarini so‘rang:

Nima? Ushbu yaqinda o‘tgan darsingizda nima sodir bo‘ldi?

Nima qilibdi?: Nima uchun ushbu voqea Siz uchun muhim ahamiyatga ega? Unda nimani payqadingiz va nimani o‘rgandingiz?

Endi nima?: Keyingi safar huddi shu singari vaziyatda nimani boshqacha qilgan bo‘lar edingiz?

1. O‘qituvchilardan o‘z refleksiv qaydlari bilan juftlikda yoki kichik guruhda o‘rtoqlashishni so‘rang.

2. O‘qituvchilardan o‘z tushunchalarini taqqoslashni va yaxshilanish yo‘lida foydalanish mumkin bo‘lgan strategiyalar haqida aqliy hujum yo‘li bilan o‘ylab ko‘rishga undang.

3. Bir nechta o‘qituvchilardan o‘z refleksiv qaydlari bilan o‘rtoqlashishni so‘rang.

4. Bu trenerlar uchun o‘qituvchilarning refleksiv qaydlari (hikoya)larida takrorlanuvchi, tez-tez uchrovchi mavzular, masala yoki muammolarni ko‘rsatib o‘tish uchun yaxshi imkoniyat.

5. Ushbu modeldan doimiy ravishda foydalanish o‘qitish amaliyotlariga baho berish va kasbiy o‘sishni rag‘batlantirishda qanchalik foydali ekanligini ta’kidlang.

6. Yakuniy bosqich sifatida o‘qituvchilar ushbu oddi modeldan foydalanish o‘z kasbiy rivojlanishlarida qanchalik foydali bo‘lishi mumkinligi haqida qisqacha qayd qilib qo‘yishlari mumkin.

Navbatdagi faoliyat turida o‘qituvchilar refleksiya modellarining boshqa turlari va ularni o‘z kasbiy faoliyati kontekstiga moslashtirish va qo‘llash haqida o‘rganishadi.

Gibbs refleksiya sikli, Brukfildning to‘rt linzasi, Refleksiyaning Ritxart sikli.

O‘qituvchilar o‘z refleksiv jarayonlarida foydalanishi mumkin bo‘lgan juda ko‘plab tuzilma va modellar mavjud. Ushbu mashqda o‘qituvchilar refleksiyaning uchta modeli: Gibbs refleksiv sikli, Brukfildning to‘rt linzasi, Refleksiyaning Ritxart sikli bilan tanishishadi.

O‘qituvchilarga refleksiya modellari berilgan 2.6B tarqatma material beriladi. Ushbu tarqatma materialda o‘qituvchilarga har bir berilgan model va

ularni amaliyotga tatbiq etishning bosqichlari umumlashtirilgan jadval taqdim etiladi.

O‘qituvchilarni juft bo‘lib ishlagan holda tarqatma materialda berilgan uchta modelni tahlil qilishni so‘ranladi. Shuningdek, o‘qituvchilardan juft bo‘lib ishlagan holda har bir modelni muhokama qilishni va berilgan modellarda ularga nima manzur bo‘lgani va bo‘lmaganligini bir-birlariga izohlab berishlarini so‘raladi.

So‘ng o‘qituvchilar berilgan modellardan bittasini o‘z hayotlarida sodir bo‘lgan muhim voqea hodisa xususida refleksiya qilib ko‘rishda foydalanishi hamda bu orqali ushbu refleksiya modelining o‘qitishdan boshqa kontekstlarda qanday ish berishini sinab ko‘rishlari mumkin. Hayotdagi voqea hodisaga misol sifatida uyda yoki ishda bo‘lgan, o‘zlari rejalashtirgandek chiqmagan yoki kutilmagan salbiy natijaga olib kelgan voqea-hodisa bo‘lishi mumkin. O‘qituvchilardan qaysi modeldan foydalanganliklarini butun guruhga yoki Padlet orqali aytib berishni hamda ular refleksiya qilgan voqea-hodisaning qisqacha mazmunini aytib berishni so‘raladi.

So‘ng o‘qituvchilardan o‘z refleksiv jurnallariga mazkur mashg‘ulotda foydalangan hamda eng yaxshi deb topgan refleksiya modellari xususida qisqacha qayd kiritib qo‘yishlarini so‘raladi. O‘z qaydlarida nima uchun aynan shu modelni ma’qul ko‘rganliklarini va undan o‘z faoliyatlarida hamda turli kontekstlarda foydalanishga nima uchun eng mosi deb topishlarini izohlashni so‘raladi.

B) O‘z kasbiy amaliyotimizda refleksiyani rag‘batlantirishda ahamiyatli voqea-hodisalar (critical incidents)dan foydalanish

Ahamiyatli voqea-hodisalar (critical incidents) bizning kasbiy faoliyatimizda sodir bo‘ladigan kutilmagan, muhim ahamiyatga ega voqealar sanaladi. Bular ichiga biz va o‘quvchilarimiz o‘rtasida sodir bo‘ladigan murakkab vaziyatlar, sinfni boshqarishdagi ikkilanishlar yoki o‘rganishdagi muvaffaqiyatni, imkoniyatlarni ajratib ko‘rsatuvchi voqealarni kiritish mumkin.

Ahamiyatli voqea-hodisalar ijobiy yoki salbiy bo‘lishi mumkin. Misol uchun:

- Batafsil rejalashtirilganligiga qaramay o‘quvchilarni faol jalb qila olmagan, muvaffaqiyatsiz o‘tgan dars.
- Darsga putur yetkazgan o‘quvchilar o‘rtasidagi kelishmovchilik.
- Ma’lum bir o‘qitish strategiyasining kutilmagan darajada muvaffaqiyatli bo‘lgan va o‘quvchilarning mukammal darajada tushunishiga yetaklagan vaziyat.

Ahamiyatli voqea-hodisalar refleksiv amaliyotni rag‘batlantirish maqsadida uzluksiz kasbiy rivojlanish dasturlariga integratsiya qilinishi mumkin.

Ahamiyatli voqe-hodisalar qay tarzda kasbiy o‘sishga yetaklashi mumkinligini namoyish qilish uchun o‘qituvchilarni quyidagi jarayondan o‘tishga taklif qiling:

1. Quyidagi ahamiyatli voqeani o‘qituvchilarga taqdim eting.

O‘qituvchi interaktiv darsni yaratish ustida ancha vaqt sarflaydi. Sa’y-harakatlariga qaramay, o‘quvchilar dars davomida faol bo‘lishmaydi, ko‘pchiligi muhokamalarda ishtirok etmaydi yoki guruhda bajariladigan topshiriqlarni bajarishmaydi. Dars so‘ngida o‘quvchilar o‘rtaga tashlangan savollarga sust javob berishadi va ayrimlari darsdan kutilgan maqsadlarni tushunmaganliklarini e’tirof etishadi.

2. O‘qituvchilardan ularning ham faoliyatida huddi shu kabi vaziyat bo‘lgan yoki bo‘lmaganligini yoki boshqa hamkasblarida shu kabi vaziyat bo‘lgan-bo‘lmaganligini so‘rang.

3. O‘qituvchilardan nima uchun bu vaziyat ahamiyatli voqea bo‘la olishi va bu vaziyat ularning kasbiy jihatdan o‘sishiga qanday hissa qo‘shishi mumkinligi haqida so‘rang:

➔ Bu ko‘pchilik o‘qituvchilar boshidan o‘tkazgan bezovta qiluvchi tajriba sanaladi.

➔ Bu darsning tuzilishi va o‘tilishi bo‘yicha ko‘p savollarni o‘rtaga tashlaydi.

➔ Bu o‘quvchilarning ishtiroki xususida refleksiv mushohoda yuritish imkonini beradi.

➔ Bu dars jarayoniga turli yondashuvlarni integratsiya qilish kerakligini nazarda tutadi.

1. O‘qituvchilarni refleksiv amaliyotning “Nima?” bosqichi xususida yanada batafsil o‘ylab ko‘rishga chorlang. Masalan, o‘qituvchilar darsning yaxshi natija bergan va yomon natija ko‘rsatgan qismlari ro‘yxatini tuzishi mumkin. O‘quvchilar faol bo‘lmagan darslarda ham o‘quvchilarning diqqatini tortgan va ularni faollashtirgan elementlar bo‘lishi mumkin. Nimalar yaxshi natija berganligi va bermaganligiga diqqat bilan nazar solish o‘qituvchilarga yanada samarali muhokama uchun xizmat qilishi mumkin.

2. O‘quvchilar nima uchun dars davomida faol bo‘lmaganliklarini yaxshiroq tushunish uchun o‘qituvchilarni aniq savollar berishga chorlang. O‘qituvchilar so‘rashi mumkin bo‘lgan savollarga quyidagilar kirishi mumkin:

➔ O‘quvchilarni dars jarayonida faol ishtirok etishga yo‘l qo‘ymagan faktorlar nimalar edi? Dars mazmuni o‘quvchilar qiziqishiga mos emasmidi? Mashq yoki mavzu nima uchun ularga mos ekanligini ko‘rmadimi? Mavzuni tushunish haddan tashqari qiyinmidi? O‘quvchilarning mavzu bo‘yicha ilgari egallangan bilimlari bormidi?

➔ Dars maqsadlari aniqmidi? Maqsadlar juda keng qamrovlimidi yoki juda osonmidi?

➔ Ko‘rsatmalar aniq va ularni tushunish osonmidi?

➔ O‘quvchilarning turli ehtiyojlariga murojaat qiluvchi turli tuman strategiya va texnikalardan foydalanilganmidi?

Yuqoridagi savollarni berish orqali o‘qituvchilar “**Nima bo‘libdi?”** savoliga yanada batafsil javoblar topishadi.

Endi o‘qituvchilarni dars ishlanmasi va darsni o‘tish o‘quvchilarni yanada faolroq ishtirok etishga undaydigan darajaga keltirish uchun nimalar qilish mumkinligi haqida o‘ylab ko‘rishga chorlang, ya’ni o‘qituvchilarni **“Endi nima?”** degan savolga javob izlashga chorlang. O‘qituvchilardan quyidagi ayrim tavsiyalar kelib tushishi mumkin:

➔ Dars maqsadlari aniq va o‘quvchilar tomonidan to‘g‘ri tushunilishini ta’minlash.

➔ Darsni o‘quvchilarning mavzuga bo‘lgan qiziqishini uyg‘otuvchi va hayot bilan mavzu o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rish imkonini beruvchi qisqacha qiziqarli kirish mashqidan boshlang.

➔ Mashqlarni bajarish bo‘yicha aniq ko‘rsatmalar bering.

➔ Dars davomida o‘quvchilardan nimalar kutib qolinishini ochiq-oydin va aniq ifodalang.

➔ Ijobiy o‘rganish muhitini yaratish uchun o‘quvchilarning ilgari egallagan bilimlarini faollashtiring.

➔ Faol ta’lim olishni rag‘batlantiruvchi turli mashq va topshiriqlar yarating.

➔ Har bir mashq va faoliyat turi uchun havozalash strategiyalarini rejalashtiring.

➔ Turli qobiliyat va ehtiyojlarga murojaat qilish uchun mazmun va jarayonni tabaqalashtiring.

➔ O‘quvchilarning butun dars davomida tushunishlarini tekshirib boring va davomil qayta aloqa bering.

➔ O‘quvchilar tushunmasa yoki nima qilish kerakligini bilmasa, savollar bilan murojaat qilish imkoniyatini bering.

➔ Barcha uchun tanish faoliyat turlari (rutinalar)dan foydalanishda yoki ayrim yangi texnika va strategiyalardan foydalanishda muvozanatni saqlang.

➔ Darsdagi faoliyat turlari tig‘iz bo‘lib qolmasligi uchun va har bir faoliyat turini bajarishga yetarli vaqt ajratilishi uchun mashq va topshiriqlarga ajratilgan vaqtni tegishli tazda moslashtirib chiqing.

➔ O‘quvchilar darsning bir qismi tugab, yangi bosqichi boshlanayotganligini aniq bilishi uchun, bir faoliyat turidan ikkinchi faoliyat turiga o‘tishda aniq qadamlarni integratsiya qiling.

Ahamiyatli voqea-hodisa ustida refleksiv mushohoda yuritish bo‘yicha ushbu namunani keltirib o‘tgach, o‘qituvchilardan o‘z tajribalarida sodir bo‘lgan ahamiyatli voqea-hodisalarga iloji boricha ko‘proq misollar keltirishni so‘rang. O‘qituvchilar keltirib o‘tgan ahamiyatli voqea-hodisalarning ro‘yxatini tuzing. Quyida o‘qituvchilar misol tariqasida berishi mumkin bo‘lgan ayrim ahamiyatli voqea-hodisalardan namunalar keltiriladi:

O‘quvchi baland ovozda gapirib, hazil-mutoyiba qilib va tengdoshlariga halaqt bergan holda darsga halaqt beradi. Bir necha bor berilgan og‘zaki ogohlantirishga qaramay salbiy xulq-atvor tobora kuchayib boraveradi va o‘quvchi butun sinf oldida o‘qituvchining nufuziga (avtoritetiga) rahna sola boshlaydi.

O‘qituvchi o‘quvchilarga vazifa beradi biroq bir necha nafar o‘quvchi ulardan kutilgan natijaga mos kelmaydigan ishni topshirishadi. Sinf bilan buni muhokama qilgach, o‘qituvchi shuni anglab yetadiki, guruhdagi ko‘pchilik o‘quvchilar baholash mezonini va kutilgan natijalarni yaxshi tushunishmagan ekan.

O‘quvchi noo‘rin yoki kurakda turmaydigan gap qiladi. O‘qituvchi endi barcha o‘quvchilar uchun ham tarbiyaviy ham ta’limiy ahamiyatga ega bo‘lgan reaksiya bildirish bo‘yicha bir qarorga kelishi lozim.

O‘qituvchilarga shuni eslatingki, ahamiyatli voqea-hodisalar muvaffaqiyatni ko‘rsatib beruvchi lahzalardan ham iborat bo‘lishi mumkin. Masalan:

Ma’lum bir o‘qitish strategiyasi o‘quvchilarning mavzu yoki konseptni nihoyatda yaxshi darajada tushunishiga yetaklagan lahza.

O‘quvchilar ayniqsa yoqtirgan va butun o‘quv yili davomida esda saqlab yurgan faoliyat, topshiriq yoki mashq.

O‘qituvchilar ijobiy ahamiyatli voqea-hodisalarni tahlil qilar ekan, refleksiv amaliyotning bosqichlari birmuncha boshqacha tarzda ifodalanishi mumkin:

Nima?: Yaqinda o‘tilgan darsda nima sodir bo‘ldi?

Nima bo‘libdi?: Bu voqea-hodisa nimasi bilan ahamiyatli? Nimani payqadingiz yoki nima xulosa chiqardingiz?

Endi nima?: O‘sha darsda boshqa darslarda ham qilishingiz mumkin bo‘lgan nima qildingiz?

Agar vaqt yetsa o‘qituvchilardan berilgan misollardan bittasini tanlashga chorlang va ushbu misol bilan “nima/nima bo‘libdi/endi nima” bosqichlari bo‘yicha refleksiya qilishni so‘rang.

Yakuniy bosqich sifatida o‘qituvchilar o‘z refleksiv jurnallarida ahamiyatga molik voqea-hodisalar va ularni o‘z kasbiy rivojlanishi qo‘llash yo‘llari bo‘yicha xulosalarini qayd qilib qo‘yishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi “Maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-231-son Qarori, - T.: 2024.

2.1. “Pedagoglarning kasbiy rivojlanishi va o‘zaro hamkorlik” moduli

2-mavzu. O‘z faoliyatini tahlil qilish va baholash – kasbiy rivojlanish asosi

(2 soat amaliy mashg‘ulot)

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	**II. UMUMKASBIY KO‘NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH**				
O‘quv moduli	**2.1. “Pedagoglarning kasbiy rivojlanishi va o‘zaro hamkorlik”**				
Mavzu	**O‘z faoliyatini tahlil qilish va baholash – kasbiy rivojlanish asosi**				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg‘ulotning maqsadi	• O‘qituvchilarga o‘zini-o‘zi baholash faoliyati, o‘z faoliyatini baholash turlari va vositalari, o‘zining kuchli va kuchsiz tomonlarini aniqlashning samarali usul va vositalari ahamiyatini tushuntirish; • o‘qituvchilarda KRK va KRS tadbirlarida o‘zaro tajriba almashish, jamoada ishlash, hamkasblar va o‘quvchilar ota-onalari bilan o‘zaro hamkorlik qilish ko‘nikmalarini mustahkamlash; • o‘z ustida ishlash rejasini ishlab chiqish ko‘nikmalarini rivojlantirish.				
Mashg‘ulot bosqichlari	**Faoliyat tavsifi**	**Vaqt, daqiqa**	**Metodlar**	**Zarur jihozlar**	**Natija**
1. Tashkiliy qism	- Salomlashish; - mavzu va reja bilan tanish-tirish.	5	Suhbat, tushuntirish	1-2-slaydlar	O‘qituvchilar mashg‘ulotni o‘rganishga tayyor bo‘lishadi.

2. Motivatsiya	- Qiziqarli jumboq yoki muammoli savol - “Mavzuning dolzarbligi” haqida qisqa muhokama	5	Muammoli vaziyat yaratish, muhokama	3-slayd 1-ilova	O‘qituvchilar mavzuga qiziqib, ishtirok etishga rag‘batlanadi.
3. Nazariy qism	O‘qituvchilarga o‘zini-o‘zi baholash faoliyati, o‘z faoliyatini baholash turlari va vositalari, o‘zining kuchli va kuchsiz tomonlarini aniqlashning samarali usul va vositalari ahamiyatini tushuntirish; o‘qituvchilarda KRK va KRS tadbirlarida o‘zaro tajriba almashish, jamoada ishlash, hamkasblar va o‘quvchilar ota-onalari bilan o‘zaro hamkorlik qilish	15	Taqdimot, ko‘rgazma-li tushun-tirish	4-19- slaydlar	O‘qituvchilar o‘zini-o‘zi baholash faoliyati, o‘z faoliyatini baholash turlari va vositalari, o‘zining kuchli va kuchsiz tomonlarini aniqlashning samarali usul va

	ko‘nikmalarini mustahkamlash; o‘z ustida ishlash rejasini ishlab chiqish ko‘nikma-larini rivojlantirish.				vositalari ahamiyatini, jamoada ishlash, hamkasblar va o‘quvchilar ota-onalari bilan o‘zaro hamkorlik qilishni nazariy jihatdan o‘rganadi.
4. Amaliy mashg‘ulot	- Guruhlarda ishlash: Har bir guruhga mavzu yuzasidan topshiriqlar berish.	35	Guruhlarda ishlash	1- tarqatma; 20-slayd	O‘qituvchilar mavzu yuzasidan amaliy ko‘nikmalar hosil qiladi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo‘yicha taqdimotlar;	10	Suhbat, muhokama, tahlil	20-slayd; 3-ilova	O‘qituvchilar o‘z tajribalarini

	- Qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg‘ulot jarayoni bo‘yicha fikr-mulohazalar olish				o‘rtoqlashadi va yangi g‘oyalarni o‘zlashtiradi.
6. Refleksiya	- “5x5 metod” (5 ta savolga 5 daqiqada javob berish) orqali xulosa qilish. • Darsda qanday yangi bilim oldim? • Bu bilimni amaliyotda qanday qo‘llashim mumkin? • O‘rganilgan materialni tushunish uchun qanday qo‘shimcha resurslar kerak? • Bu darsda eng ko‘p qiyinchilikni qaysi qismda his qildim? • Darsdan keyin qanday yangi	5	Refleksiya usullari	21-slayd	Bu metod, tinglovchilarga o‘rganilgan materialni tezda tahlil qilish va o‘z fikrlarini samarali ifodalash imkoniyatini beradi. O‘qituvchilar o‘z faoliyatini baholaydi va o‘rgani

	savollar yuzaga keldi?				lgan ma'lumotlarni qayta ko‘rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg‘ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg‘ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat	21-slayd	O‘qituvchilar mashg‘ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlarga yo‘naltiriladi.

Ilovalar

1-ilova. Tinglovchilarga quyidagi ko‘rinishdagi savollar bilan murojat qilinadi (namuna):

1. Sizning o‘qituvchilikdagi eng katta kuchli tomonlaringiz nima?
2. O‘zingizni kuchsiz tomonlaringizni qanday aniqlaysiz?
3. Kuchli tomonlaringizni rivojlantirish uchun qanday strategiyalarni qo‘llaysiz?
4. Kuchsiz tomonlaringizni yaxshilash uchun qanday qadamlar tashlamoqdasiz?

2- ilova. 1-tarqatma material.

Tinglovchilar 4 ta guruhga bo‘linishadi va har bir guruhga quyidagi amaliy topshiriq matni tarqatiladi. Avval guruhlar 1-tarqatma asosida fikr mulohaza beradi, so‘ng guruh 3-ilovadagi savollarga asoslanib o‘z faoliyati haqida fikr mulohazasini beradi.

1-guruh uchun topshiriq. O‘zingiz o‘tkazgan darslardan birini tanlang va uning samaradorligini tahlil qiling. Dars jarayonidagi asosiy qadamlarni va o‘quvchilarning javoblarini baholang.

- Dars maqsadi va uning o‘quvchilar tomonidan qabul qilinishi qanday bo‘ldi?
- Qaysi metodlar samarali bo‘ldi? Nima uchun?
- O‘quvchilarning faoliyatini qanday baholadingiz?
- O‘zingizning o‘qitish usulingizda qanday kamchiliklarni aniqladingiz va ularni qanday tuzatish mumkin?

2-guruh uchun topshiriq. O‘z faoliyatingizni tahlil qilib, o‘zingiz uchun malaka oshirish rejasini tuzing. Bu reja quyidagi punktlarni o‘z ichiga olishi kerak:

Qaysi sohalarda o‘z ustimda ishlashim kerakligini aniqlang.

Yangi pedagogik metodlarni qanday o‘rganish kerakligini yozing.

O‘quvchilar bilan samarali aloqani qanday mustahkamlash mumkinligini rejalashtiring.

Malaka oshirish kurslari, seminarlar yoki treninglarda qatnashish imkoniyatlarini aniqlang.

3-guruh uchun topshiriq. O‘qituvchilar guruhida pedagogik hamkorlikni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun qisqa va uzoq muddatli reja tuzing. Reja quyidagilarni o‘z ichiga olishi kerak:

- Qisqa muddatda o‘qituvchilar o‘rtasida qanday hamkorlikni boshlash mumkin (masalan, o‘quvchilarning bilimini baholash, dars samaradorligini o‘rganish)?
- Uzoq muddatli hamkorlikning maqsadlari va vazifalari qanday bo‘ladi?
- Hamkorlikni baholash va takomillashtirish uchun qanday mezonlar va vositalardan foydalaniladi?

4-guruh uchun topshiriq. O‘zingizning pedagogik faoliyatingizni tahlil qiling. O‘z faoliyatingizni baholashda quyidagi savollarga javob bering:

O‘zingizni qaysi sohalarda kuchli va zaif deb hisoblaysiz? (Masalan, darsni tashkil etish, o‘quvchilarga individual yondashuv, pedagogik metodlar va boshqalar)

O‘quvchilardan qanday fikr-mulohazalar oldingiz? Ularning o‘zlashtirish darajasi qanday?

O‘quvchilarga ta'lim berishda qanday muammolarni duch keldingiz? Bu muammolarni qanday hal qilishni o‘yladingiz?

3-ilova. Har bir guruh quyidagi savollarga javob berishadi va jadvalni to‘ldirishadi.

a) Topshiriqni bajarish jarayonida qanday qiyinchiliklarga duch keldingiz?

b) Guruhda ishlashning afzalliklari nimada?
c) Topshiriqni bajarish jarayonida nimalarni o‘rgandingiz?

Kamchiliklar	Afzalliklari

Amaliy mashg‘ulotdan ko‘zlangan maqsad:

tinglovchilar o‘zini-o‘zi baholash faoliyati, o‘z faoliyatini baholash turlari va vositalari, o‘zining kuchli va kuchsiz tomonlarini aniqlashning samarali usul va vositalari haqida bilimlari mustahkamlanadi;

o‘z ustida ishlash rejasini ishlab chiqish, KRK va KRS tadbirlarida o‘zaro tajriba almashish: ta’rifi, xususiyatlarini topshiriqlar orqali izohlaydilar;

kichik guruhlarda ishlash natijasida maktabda jamoada ishlash, hamkasblar va o‘quvchilar ota-onalari bilan o‘zaro hamkorlik qilish ko‘nikmalari rivojlantiriladi.

Tinglovchilar faoliyatini tashkil qilish bo‘yicha yo‘l-yo‘riqlar

Mashg‘ulot kichik guruhlarda ishlash metodi yordamida tashkil qilinadi. Guruhlarga topshiriqlar beriladi.

Quyida keltirilgan nazariy materialni o‘rganib chiqing va quyidagi mavzular bo‘yicha guruh ishi tayyorlang va uni namoyish qiling.

1-guruh uchun topshiriq. O‘zingiz o‘tkazgan darslardan birini tanlang va uning samaradorligini tahlil qiling. Dars jarayonidagi asosiy qadamlarni va o‘quvchilarning javoblarini baholang.

- Dars maqsadi va uning o‘quvchilar tomonidan qabul qilinishi qanday bo‘ldi?
- Qaysi metodlar samarali bo‘ldi? Nima uchun?
- O‘quvchilarning faoliyatini qanday baholadingiz?
- O‘zingizning o‘qitish usulingizda qanday kamchiliklarni aniqladingiz va ularni qanday tuzatish mumkin?

2-guruh uchun topshiriq. O‘z faoliyatingizni tahlil qilib, o‘zingiz uchun malaka oshirish rejasini tuzing. Bu reja quyidagi punktlarni o‘z ichiga olishi kerak:

Qaysi sohalarda o‘z ustimda ishlashim kerakligini aniqlang.

Yangi pedagogik metodlarni qanday o‘rganish kerakligini yozing.

O‘quvchilar bilan samarali aloqani qanday mustahkamlash mumkinligini rejalashtiring.

Malaka oshirish kurslari, seminarlar yoki treninglarda qatnashish imkoniyatlarini aniqlang.

3-guruh uchun topshiriq. O‘qituvchilar guruhida pedagogik hamkorlikni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun qisqa va uzoq muddatli reja tuzing. Reja quyidagilarni o‘z ichiga olishi kerak:

- Qisqa muddatda o‘qituvchilar o‘rtasida qanday hamkorlikni boshlash mumkin (masalan, o‘quvchilarning bilimini baholash, dars samaradorligini o‘rganish)?
- Uzoq muddatli hamkorlikning maqsadlari va vazifalari qanday bo‘ladi?
- Hamkorlikni baholash va takomillashtirish uchun qanday mezonlar va vositalardan foydalaniladi?

4-guruh uchun topshiriq. O‘zingizning pedagogik faoliyatingizni tahlil qiling. O‘z faoliyatingizni baholashda quyidagi savollarga javob bering:

O‘zingizni qaysi sohalarda kuchli va zaif deb hisoblaysiz? (Masalan, darsni tashkil etish, o‘quvchilarga individual yondashuv, pedagogik metodlar va boshqalar)

O‘quvchilardan qanday fikr-mulohazalar oldingiz? Ularning o‘zlashtirish darajasi qanday?

O‘quvchilarga ta’lim berishda qanday muammolarni duch keldingiz? Bu muammolarni qanday hal qilishni o‘yladingiz?

Amaliy mashg‘ulot uchun nazariy material

Reja

1. O‘zini-o‘zi baholash faoliyati: o‘z faoliyatini baholash turlari va vositalari, o‘zining kuchli va kuchsiz tomonlarini aniqlashning samarali usul va vositalari.
2. Kasbiy rivojlanishda o‘qituvchilar hamkorligi.
3. O‘z ustida ishlash rejasini ishlab chiqish.

KIRISH

Ta’lim tizimida o'qituvchining kasbiy faoliyati, uning o'ziga bo'lgan talab va yondashuvlariga asoslanadi. Har bir o'qituvchi o‘z faoliyatini doimiy ravishda tahlil qilib, baholashi zarur, chunki bu jarayon uning professional o‘sishi va ta’lim sifatini yaxshilashga olib keladi.

Zamonaviy ta’lim tizimi o'zgaruvchan va dinamik sharoitda rivojlanib bormoqda, shuning uchun o'qituvchilar, pedagogik uslublarini, metodlarini va yondashuvlarini doimiy ravishda tahlil qilib, baholab borishlari muhimdir. O‘z faoliyatini tahlil qilish – bu nafaqat o‘z ishini baholash, balki xatolarni aniqlash, kuchli tomonlarni kuchaytirish va kamchiliklarni bartaraf

etishning samarali usulidir. Shuningdek, bu jarayon o'qituvchiga o'zining pedagogik yondashuvlarini yangilash, innovatsion metodlarni qo‘llash va o‘quvchilarga yanada samarali ta’lim berish imkoniyatini yaratadi.

Shu o‘rinda, o‘z faoliyatini tahlil qilish va baholash jarayonining kasbiy rivojlanishdagi o‘rni haqida gapirganda, bu jarayonning qanday asosiy elementlarga ega ekanligini va u qanday qilib o‘qituvchining malakasini oshirishga yordam berishini ko‘rib chiqamiz. Har bir o'qituvchining o‘z faoliyatini to‘g‘ri baholay olish va uning natijalarini tahlil qilish orqali o‘z kasbiy rivojlanishini qanday qilib samarali tashkil etish mumkinligi haqida fikr yuritamiz.

1. O‘zini-o‘zi baholash faoliyati: o‘z faoliyatini baholash turlari va vositalari, o‘zining kuchli va kuchsiz tomonlarini aniqlashning samarali usul va vositalari

O‘zini-o‘zi baholash faoliyati — bu o‘qituvchining o‘z pedagogik jarayonini tahlil qilish, o‘z faoliyatini baholash va shu asosda o‘zining kasbiy rivojlanish yo‘nalishlarini aniqlash jarayonidir. Bu jarayon o‘qituvchiga o‘zining kuchli tomonlarini tan olish va zaif jihatlarini aniqlash imkonini beradi, shuningdek, malakasini oshirish va ta’lim sifatini yaxshilash uchun zarur o‘zgarishlarni kiritish imkonini yaratadi.

O‘zini-o‘zi baholashning asosiy maqsadi — o‘qituvchining o‘z ishini tahlil qilishi, xatolarni aniqlashi va keyingi darslarda yaxshilanishlarga erishishdir. Shuningdek, o‘zini-o‘zi baholash jarayoni o‘qituvchining o‘z ustida ishlashini ta'minlab, pedagogik faoliyatini doimiy ravishda takomillashtirishga yordam beradi.

O‘z faoliyatini baholash turli yo‘nalishlarda amalga oshirilishi mumkin. Quyida ba'zi asosiy baholash turlarini ko‘rib chiqamiz:

Formativ baholash: Bu baholash turi o‘qituvchining dars jarayonida o‘quvchilarning rivojlanishini va o‘zgarishlarni kuzatish orqali amalga oshiriladi. O‘qituvchi bu baholash orqali o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini kuzatadi va darsning samaradorligini aniqlaydi. Formativ baholash o‘qituvchiga o‘z faoliyatini real vaqt rejimida baholash imkonini beradi.

Summativ baholash: Bu baholash turi o‘qituvchining darsdan so‘ng o‘quvchilarning umumiy natijalarini baholashga yo‘naltirilgan. Bu baholash o‘qituvchining dars maqsadlariga qanchalik erishganini va o‘quvchilarning bilim darajasini o‘lchashga yordam beradi.

Reflektiv baholash: O‘qituvchi o‘z faoliyatini baholashda refleksiya (o‘z-o‘zini tahlil qilish) usulini qo‘llashi mumkin. Bu turda o‘qituvchi o‘zi

qanday dars o‘tganini, nimalar yaxshi chiqqanini, qanday kamchiliklarni sezganini tahlil qilib, kelgusida qanday yaxshilanishlar qilish kerakligini aniqlaydi.

Ko‘rsatkichli baholash: Bu baholash turi o‘qituvchining o‘z faoliyatini aniq ko‘rsatkichlar (masalan, o‘quvchilarning muvaffaqiyat darajasi, darslar davomida o‘quvchilarning ishtiroki, o‘qituvchi tomonidan qo‘llanilgan metodlar) bo‘yicha baholashdir. Bu ko‘rsatkichlar o‘qituvchining pedagogik faoliyatini aniq o‘lchash va tahlil qilish imkonini beradi.

O‘z faoliyatini baholash vositalari

O‘zini-o‘zi baholash jarayonini samarali tashkil etish uchun turli vositalardan foydalanish mumkin. Bu vositalar o‘qituvchiga o‘z faoliyatini aniq va tizimli baholash imkonini yaratadi. Quyida o‘z faoliyatini baholashda foydalanish mumkin bo‘lgan vositalar keltirilgan:

O‘zini-o‘zi baholash jurnali: Bu vosita o‘qituvchiga har bir darsdan keyin o‘z faoliyatini yozma ravishda baholash imkonini beradi. O‘qituvchi dars davomida yuzaga kelgan qiyinchiliklarni, muvaffaqiyatlarni va kelgusidagi darslar uchun tavsiyalarni kiritishi mumkin. Bu jurnal o‘qituvchining o‘z-o‘zini tahlil qilish va rivojlanish yo‘lini kuzatib borishda yordam beradi.

O‘zini-o‘zi baholash shakllari: Dars jarayonida o‘qituvchi o‘z faoliyatini baholash uchun turli shakllarni (masalan, maxsus savollar, o‘z faoliyatini tahlil qilish uchun testlar) qo‘llashi mumkin. Bu shakllar o‘qituvchiga dars jarayonidagi muhim jihatlarni aniqlash va baholashda yordam beradi.

Video tahlil: O‘qituvchi darslarini video formatda yozib olib, keyinchalik o‘zi tomonidan baholashi mumkin. Bu usul o‘qituvchiga o‘zining dars berish uslublarini tahlil qilish, nutqini va darsda o‘quvchilar bilan aloqasini yaxshilashga yordam beradi.

Kengaytirilgan o‘qituvchi baholash tizimi (360 daraja baholash): Bu tizimda o‘qituvchining faoliyati nafaqat o‘qituvchi tomonidan, balki o‘quvchilar, hamkasblar va boshqaruvchilar tomonidan ham baholanadi. Bu yondashuv o‘qituvchining ko‘proq nuqtai nazardan baholanishini ta'minlab, yanada kengroq va aniqroq tahlil qilish imkonini beradi.

O‘zini-o‘zi baholashning ahamiyati

O‘zini-o‘zi baholash o‘qituvchining kasbiy rivojlanishining muhim qismlaridan biridir. O‘qituvchining o‘z faoliyatini tahlil qilish orqali u nafaqat o‘zining kuchli tomonlarini topadi, balki kamchiliklarni bartaraf etish va yangi maqsadlar belgilash uchun zarur choralar ko‘radi. Bu jarayon

o‘qituvchining o‘zini takomillashtirishga bo‘lgan intilishining ko‘rsatkichi bo‘lib, uning pedagogik malakasini oshirishga yordam beradi.

O‘zini-o‘zi baholash orqali o‘qituvchi o‘z faoliyatini yanada samarali va tizimli amalga oshirishi mumkin, bu esa o‘quvchilarning bilim darajasini oshirish va ta’lim sifatini yaxshilashga olib keladi. O‘zini-o‘zi baholash, shuningdek, o‘qituvchining o‘ziga nisbatan mas'uliyatni oshiradi va uni professional rivojlanishga undaydi.

O‘zini-o‘zi baholash faoliyati — bu o‘qituvchining o‘z ishini tahlil qilish va rivojlantirish jarayonidir. Bu jarayon, o‘qituvchining o‘z faoliyatini tahlil qilish, xatolarni aniqlash, yangi maqsadlar belgilash va o‘zining kasbiy o‘sish yo‘nalishlarini aniqlash uchun zarur vositalarni taklif etadi. Turli baholash turlari va vositalari yordamida o‘qituvchilar o‘z faoliyatini samarali ravishda baholab, o‘z malakalarini oshirishi va o‘quvchilarga yanada samarali ta’lim bera olishadi.

2. Kasbiy rivojlanishda o‘qituvchilar hamkorligi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2024-yil 21-iyundagi PQ-231-son qarori hamda Maktabgacha va maktab ta’limi vazirining 2024-yil 28-iyundagi 198-son buyrug‘ida belgilangan vazifalar ijrosini ta’minlash, o‘qituvchilarning uzluksiz kasbiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash va kasbiy mahoratini oshirish uchun shart-sharoitlar yaratish orqali umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini yaxshilash maqsadida 2024-2025-o‘quv yilidan boshlab umumiy o‘rta ta’lim muassasalari o‘qituvchilari uchun fanlar kesimida “Kasbiy rivojlanish kuni” va “Kasbiy rivojlanish soati” tadbirlari bosqichma-bosqich joriy etildi.

“Kasbiy rivojlanish kuni” – o‘qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirish, ijodiy ishlash va o‘z bilimini muntazam boyitib borish, zamonaviy o‘qitish metodikasi va axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan unumli foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun o‘quv-seminar, trening, mahorat darslari va mustaqil ta’lim tadbirlari o‘tkazilishi belgilangan haftaning muayyan kuni.

“Kasbiy rivojlanish soati” – kasbiy rivojlanish kunlarida tashkil etilgan o‘quvlarda o‘qituvchilar tomonidan o‘zlashtirilgan yangi bilim va ko‘nikmalarni o‘zlari faoliyat ko‘rsatayotgan umumta’lim maktablarida qo‘llashlarini tahlil qilish, ularga zarur metodik yordam ko‘rsatish, kasbiy rivojlanish uchun tavsiyalar berish, dars kuzatish, refleksiv amaliyot hamda maktab negizida malaka oshirish tadbirlari o‘tkaziladigan soatlar;

mentor-o‘qituvchilar – “Kasbiy rivojlanish kuni” va “Kasbiy rivojlanish soati” tadbirlarini tashkil etish uchun fanlar (yoki fanlar bloki) kesimida tanlab olingan yuqori malakali o‘qituvchilar;

ishtirokchilar – “Kasbiy rivojlanish kuni” va “Kasbiy rivojlanish soati” tadbirlariga jalb qilingan umumiy o‘rta ta’lim muassasalari fan o‘qituvchilari;

master-trenerlar – mentor-o‘qituvchilarga metodik jihatdan ko‘mak beruvchi malakali mutaxassislar; tayanch maktablar – “Kasbiy rivojlanish kuni” o‘quv mashg‘ulotlari o‘tkaziladigan umumiy o‘rta ta’lim muassasalari;

elektron qaydnoma – o‘qituvchilarning tayanch maktablardagi “Kasbiy rivojlanish kuni” va umumiy o‘rta ta’lim maktablaridagi “Kasbiy rivojlanish soati” tadbirlariga ishtirok etish davomati va faolligi qayd etiladigan ma’lumotlar bazasi;

ekspertlar guruhi – “Kasbiy rivojlanish kuni” va “Kasbiy rivojlanish soati” tadbirlari uchun dasturlar va o‘quv materiallariini ishlab chiqish bo‘yicha malakali pedagog va mutaxassislardan shakllantirilgan guruh;

koordinator – umumiy o‘rta ta’lim maktabi direktorining “Kasbiy rivojlanish soati” tadbirlarini tashkil etishga umumiy rahbarlik va muvofiqlashtirish vazifasi yuklatilgan o‘rinbosari;

yetakchi o‘qituvchi – “Kasbiy rivojlanish kuni” tadbirlarida ishtirok etadigan va umumiy o‘rta ta’lim maktablarida fanlar (yoki fanlar bloki) kesimida “Kasbiy rivojlanish soati” tadbirlarini tashkil etishga mas’ul bo‘lgan tajribali faol o‘qituvchi yoki fan metodika birlashmasi rahbari.

“Kasbiy rivojlanish kuni” va “Kasbiy rivojlanish soati” tadbirlarining **maqsadi** o‘qituvchilarga kasbiy mahoratini oshirish va metodik tayyorgarligini takomillashtirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishdan iborat.

“Kasbiy rivojlanish kuni” va “Kasbiy rivojlanish soati” tadbirlarining asosiy **vazifalari** quyidagilardan iborat:

Prezident va ixtisoslashtirilgan maktablarning ilg‘or tajribalarini umumiy o‘rta ta’lim muassasalariga joriy qilish;

o‘qituvchilarga zamonaviy pedagogik va innovatsion ta’lim texnologiyalarini o‘zlashtirish uchun sharoit yaratish;

o‘qituvchilarning o‘zi ustida mustaqil ishlashi va ilg‘or pedagogik tajribalarni o‘rganishini tashkil etish;

o‘qituvchilarni fan va uni o‘qitish metodikasiga doir yangiliklar bilan tanishtirish; o‘qituvchilarga o‘zaro tajriba almashish, shu jumladan, “Ustoz-shogird” tizimida hamkorlik qilish imkoniyatini yaratish;

o‘qituvchilarning o‘zaro dars kuzatishi, refleksiv amaliyoti hamda maktab negizida malaka oshirishi uchun imkoniyat yaratib berish.

O‘qituvchilar orasida samarali hamkorlik, nafaqat o‘z faoliyatlarini yaxshilashga, balki butun ta’lim muassasalarining rivojlanishiga ham katta ta'sir ko‘rsatadi. Zamonaviy ta’lim tizimida o‘qituvchilarning birgalikda ishlashi, o‘z tajribalarini baham ko‘rishi va o‘zaro o‘rganishlari juda muhimdir.

O‘qituvchilar hamkorligi deganda, o‘qituvchilarning o‘zaro tajriba almashish, pedagogik yondashuvlar va metodlarni muhokama qilish, bir-biriga yordam berish va umumiy maqsadlar yo‘lida birgalikda ishlash jarayoni tushuniladi. Bu jarayon, o‘qituvchilarning o‘z faoliyatlarini tahlil qilish, malakalarini oshirish va yangi pedagogik metodlarni o‘zlashtirishlariga yordam beradi. O‘qituvchilarning birgalikda ishlashi, o‘quvchilar uchun sifatli ta’lim taqdim etishga xizmat qiladi.

O‘qituvchilarning hamkorlikda ishlashi kasbiy rivojlanishning samarali usuli hisoblanadi. Bunday hamkorlikning bir necha afzalliklari mavjud:

Tajriba almashish: O‘qituvchilar o‘z tajribalari bilan o‘rtoqlashib, yangi pedagogik yondashuvlar va metodlarni sinab ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu o‘qituvchilarga innovatsion uslublarni joriy etish, o‘quvchilarga samarali ta’lim berish uchun yangi g‘oyalar va yechimlarni topish imkonini beradi.

Pedagogik ko‘nikmalarni oshirish: O‘qituvchilar o‘zaro o‘rganish jarayonida, bir-birining ishlash uslublarini kuzatib, ko‘nikmalarini oshirishadi. Bu o‘z-o‘zini tahlil qilish va o‘qitish usullarini yangilashga yordam beradi. Hamkorlik davomida o‘qituvchilar o‘z faoliyatlarida yuzaga kelgan muammolarni birgalikda hal etishga harakat qiladilar.

Motivatsiya va qo‘llab-quvvatlash: O‘qituvchilar o‘zaro hamkorlikda bir-birini rag‘batlantirib, o‘z maqsadlariga erishishda bir-birini qo‘llab-quvvatlaydilar. Bu o‘qituvchining ishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi va yangi pedagogik yondashuvlarni qo‘llashga undaydi.

Yangi pedagogik metodlar va texnologiyalarni joriy etish: Hamkorlik o‘qituvchilarga yangi pedagogik texnologiyalarni o‘z faoliyatiga qo‘llash imkonini beradi. Masalan, digital texnologiyalarni, interaktiv darslarni yoki guruhda ishlashni o‘zaro tajriba almashish orqali o‘rganish mumkin. Bu ta’lim sifatini oshirishga yordam beradi.

O‘qituvchilar hamkorligi turli shakllarda amalga oshirilishi mumkin. Ularning ba'zilari quyidagicha:

Pedagogik guruhlar: O‘qituvchilar biror mavzu yoki yo‘nalish bo‘yicha guruhlar tuzib, birgalikda darslarni rejalashtiradilar, metodik tavsiyalar

ishlab chiqadilar va o‘zaro tajriba almashadilar. Bu guruhlar muayyan mavzu bo‘yicha hamkorlik qiladilar, o‘quvchilarga eng samarali yondashuvni topishga harakat qiladilar.

Master-klasslar va seminarlar: O‘qituvchilar o‘z bilim va tajribalari bilan o‘rtoqlashish uchun seminarlar va master-klasslar tashkil etadilar. Bu, o‘qituvchilarga yangi pedagogik usullarni o‘rganish va amaliyotda qo‘llash imkonini beradi.

Pedagogik ko‘ngillilar: O‘qituvchilar o‘zaro maslahatlar berib, yangi pedagogik metodlar va yondashuvlarni joriy etishga ko‘maklashadilar. O‘qituvchilar o‘zlarining professional muammolarini birgalikda hal qilishga harakat qiladilar.

Online hamkorlik: Yangi texnologiyalar yordamida o‘qituvchilar virtual platformalarda hamkorlik qiladilar. Onlayn guruhlar, forumlar, vebinarlar orqali o‘qituvchilar bir-biri bilan o‘rtoqlashib, yangi yondashuvlar va metodlarni muhokama qilishadi.

O‘qituvchilar orasida samarali hamkorlikni tashkil etishda quyidagi shartlar muhimdir:

Ochiq va samimiy muloqot: O‘qituvchilar o‘rtasida ishonchli va ochiq muloqot bo‘lishi kerak. Fikr almashish, bir-birini tinglash va o‘zaro fikr-mulohazalarni inobatga olish samarali hamkorlikni ta'minlaydi.

Hamkorlikda maqsadlar belgilash: O‘qituvchilar hamkorlikni boshlashdan oldin umumiy maqsadlar va vazifalarni belgilab olishlari zarur. Har bir o‘qituvchi o‘z rolini tushunib, aniq maqsad sari intilish kerak.

Vaqtni samarali boshqarish: O‘qituvchilar orasida samarali hamkorlikni tashkil etish uchun vaqtni yaxshi rejalashtirish zarur. O‘qituvchilar darslardan tashqari, qo‘shimcha vaqt ajratib, hamkorlik qilishlari mumkin.

O‘zaro hurmat va yordam: Hamkorlikda ishtirok etayotgan o‘qituvchilar bir-birining fikriga hurmat bilan yondoshuvchi, yordam ko‘rsatishga tayyor bo‘lishlari zarur. Bu o‘zaro ishonchni oshiradi va hamkorlikni muvaffaqiyatli amalga oshirishga yordam beradi.

Kasbiy rivojlanishda o‘qituvchilar hamkorligi — bu ta’lim sifatini oshirishning muhim vositasidir. O‘qituvchilar o‘zaro tajriba almashish, yangi pedagogik yondashuvlar o‘rganish va umumiy maqsadlar yo‘lida birgalikda ishlash orqali nafaqat o‘z malakalarini oshirishadi, balki butun ta’lim muassasasining rivojlanishiga hissa qo‘shadilar. Samarali hamkorlik ta’lim jarayonini yanada yuqori darajaga ko‘tarishga yordam beradi va o‘quvchilarga sifatli ta’lim berish imkoniyatini yaratadi.

3. O‘z ustida ishlash rejasini ishlab chiqish.

Har bir o‘qituvchi, o‘zining pedagogik faoliyatini yanada yaxshilash, yangi metodlarni o‘zlashtirish va ta’lim sifatini oshirish yo‘lida o‘z ustida ishlashni doimiy ravishda davom ettirishi zarur. Bunday ishlar faqat o‘qituvchining o‘zini rivojlantirishga yordam bermaydi, balki butun ta’lim tizimining samaradorligini oshirishga ham hissa qo‘shadi.

O‘z ustida ishlashning ahamiyati

O‘z ustida ishlash o‘qituvchining o‘z malakasini oshirish va kasbiy rivojlanishining asosiy qismidir. Bu jarayon quyidagi afzalliklarga ega:

Kasbiy o‘sish: O‘qituvchilar o‘z faoliyatlarini tahlil qilish, metodik yondashuvlarni yangilash va yangi pedagogik texnologiyalarni o‘rganish orqali o‘z malakalarini oshiradilar.

Innovatsion yondashuvlar: O‘z ustida ishlash, o‘qituvchiga innovatsion pedagogik metodlarni o‘zlashtirish, o‘quvchilarning ehtiyojlariga moslashish va ta’lim jarayonini samarali tashkil etish imkonini beradi.

Sifatli ta’lim: O‘qituvchilar o‘zlarini takomillashtirgan sari, ular o‘quvchilarga sifatli ta’lim berish imkoniyatini kengaytiradilar. O‘quvchilarning muvaffaqiyatini oshirishda o‘qituvchining doimiy rivojlanishi katta rol o‘ynaydi.

2. O‘z ustida ishlash rejasining tuzilishi

O‘z ustida ishlash rejasini tuzishda o‘qituvchilar quyidagi bosqichlarga e’tibor berishlari kerak:

a. Ma’lumotlarni tahlil qilish

Reja tuzishdan oldin, o‘qituvchi o‘zining hozirgi kasbiy darajasini tahlil qilishi zarur. Bu jarayonda o‘qituvchi quyidagilarni o‘rganishi kerak:

O‘z pedagogik faoliyatini baholash: Darslar, metodik yondashuvlar, o‘quvchilarga bo‘lgan yondoshuvlar va ta’lim dagi samaradorlikni tahlil qilish.

Kamchiliklarni aniqlash: O‘qituvchi o‘zining kuchli tomonlari bilan birga, zaif tomonlarini ham aniqlab olishga harakat qilishi kerak. Bu jarayon, kelajakda o‘zini rivojlantirish uchun muhim ma'lumot beradi.

O‘quvchilarning fikrini olish: O‘quvchilardan darslar haqida fikr-mulohaza olish, ularning o‘qish uslubiga bo‘lgan munosabatini tushunish.

b. Maqsadlar qo‘yish

O‘z ustida ishlash uchun aniq va o‘lchovli maqsadlar belgilash juda muhimdir. Maqsadlar quyidagi mezonlarga mos bo‘lishi kerak:

Aniq: O‘qituvchi nima qilishni istayotganini aniq ifodalashi kerak. Masalan, “Yangi metodlarni o‘rganish” yoki “O‘quvchilarning o‘qish

motivatsiyasini oshirish”.

O‘lchovli: Maqsadlar o‘lchovli bo‘lishi kerak, ya'ni qanday qilib o‘zgarishlar kiritilishini va ularning qanday natijalarga olib kelishini aniqlash mumkin bo‘lishi zarur.

Rejalashtirilgan va vaqtli: Maqsadlar belgilangan muddat ichida amalga oshirilishi lozim. Rejaning har bir qadamiga vaqt ajratilishi kerak.

c. Rivojlanish yo‘nalishlarini aniqlash

O‘z ustida ishlash rejasini tuzishda o‘qituvchi o‘zining rivojlanish yo‘nalishlarini aniqlashi kerak. Bu yo‘nalishlar quyidagilarni o‘z ichiga olishi mumkin:

Pedagogik metodlar: Yangi pedagogik metodlarni o‘rganish, dars jarayonida innovatsion yondashuvlarni qo‘llash, o‘quvchilarning ehtiyojlariga moslashish.

Texnologiyalar: Ta’lim da zamonaviy texnologiyalarni, masalan, onlayn ta’lim platformalari, interaktiv ta’lim vositalarini o‘rganish va qo‘llash.

O‘quvchilarga bo‘lgan yondashuv: O‘quvchilarning o‘ziga xos xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish, individual yondoshuvlarni joriy etish.

Shaxsiy rivojlanish: O‘zining shaxsiy va professional rivojlanishi uchun malaka oshirish kurslariga qatnashish, konferensiyalar, seminarlar va master-klasslarda ishtirok etish.

d. Amaliyotga joriy etish va natijalarni tahlil qilish

Reja tuzish va maqsadlarni belgilashdan so‘ng, ularni amalda qo‘llash muhimdir. Bu bosqichda o‘qituvchi o‘z rejasini amalga oshirish uchun:

Yangi metodlarni amaliyotda sinab ko‘rish.

O‘quvchilar bilan ishlash usullarini o‘zgartirish va samaradorligini kuzatish.

Natijalarni baholash va zarurat tug‘ilganda o‘zgarishlar kiritish.

Amaliyotdan olingan natijalar o‘qituvchining o‘z ustida ishlashini baholashga yordam beradi. Bu jarayonda o‘qituvchi o‘z faoliyatining samaradorligini tahlil qiladi va kelajakda amalga oshirishi kerak bo‘lgan o‘zgarishlarni aniqlaydi.

e. O‘zini-o‘zi baholash

O‘z ustida ishlash rejasining yakuniy qismida o‘qituvchi o‘zini-o‘zi baholashni amalga oshirishi kerak. Bu baholash quyidagi savollarga javob berishga asoslanadi:

O‘zimning pedagogik faoliyatimda qanday o‘zgarishlar kiritdim?

Qaysi metodlar samarali bo‘ldi?

O‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi qanday o‘zgardi?

O‘z ustimda ishlashni davom ettirish uchun qanday yangi maqsadlar belgilashim kerak?

O‘z ustida ishlash rejasini tuzish o‘qituvchining kasbiy rivojlanishini ta'minlash uchun zaruriy bosqichdir. Bu jarayon o‘qituvchining o‘z faoliyatini tahlil qilish, samarali metodlarni o‘rganish, o‘quvchilarga individual yondashuvni joriy etish va doimiy rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi. Reja tuzish va unga rioya qilish orqali o‘qituvchilar o‘zlarining pedagogik faoliyatlarini yanada takomillashtiradilar va o‘quvchilarga yanada sifatli ta’lim berish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirining 2024-yil “ 7 ”-avgustdagi 246-son buyrug‘i

II. UMUMKASBIY KO‘NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH

2.2. “ZAMONAVIY TA’LIM PARADIGMALARI” MODULI

Mavzu: Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim turlari va texnologiyalari

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	**II. UMUMKASBIY KO‘NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH**				
O‘quv modul	**2.2. “Zamonaviy ta’lim paradigmalari” moduli**				
Mavzu	**Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim turlari va texnologiyalari**				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg‘ulotning maqsadi	O‘qituvchilarga shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning asosiy tamoyillari va uslublari, unda texnologiyalarning o‘rni, foydalari va muammolari haqida ma’lumot berish; O‘qituvchilarni shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim yondashuvi asosida darslarni rejalashtirish ko‘nikmalarini shakllantirish.				
Mashg‘ulot bosqichlari	**Faoliyat tavsifi**	**Vaqt, daqiqa**	**Metodlar**	**Zarur jihozlar**	**Natija**

1. Tashkiliy qism	- Salomlashish - Mavzu va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushunti-rish	1-slayd	O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.
2. Motivatsiya	- Qiziqarli jumboq yoki muammoli savol - "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama	5	Muammoli vaziyat yaratish, muhokama	2-slayd	O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.
3. Nazariy qism	O‘qituvchilarga shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning asosiy tamoyillari va uslublari, unda texnologiyalarning o‘rni, foydalari va muammolari haqida ma’lumot berish; shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim yondashuvi asosida	10	Taqdimot, ko‘rgazmali tushuntirish	3-12-slaydlar	O‘qituvchilar shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning asosiy tamoyillari va uslublari, unda texnologiyalarning o‘rni, foydalari va muammolari haqida ma’lumot oladilar; shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim yondashuvi asosida

	darslarni rejalashtirish ko‘nikmalarini shakllantirish.				darslarni rejalashtirish ko‘nikmalarini o‘rganadilar
4. Amaliy mashg‘ulot	- Guruhlarda ishlash: amaliy topshiriqlar bajarish; - Muammoli vaziyatlarni muhokama qilish.	40	Guruhlarda ishlash	13-slayd 1- ilova	O‘qituvchilar interfaol vositalar yordamida amaliy ko‘nikmalar hosil qiladi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo‘yicha taqdimotlar; - Qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg‘ulot jarayoni bo‘yicha fikr-mulohazalar olish.	10	Suhbat, muhokama, tahlil		O‘qituvchilar o‘z tajribalarini o‘rtoqlashadi va yangi g‘oyalarni o‘zlashtiradi.
6. Refleksiya	- "**Muvaffaqiyat zinapoyasi**" usuli orqali xulosa qilish	5	Refleksiya usullari	14-slayd	O‘qituvchilar o‘z faoliyatini baholaydi va o‘rganilgan ma’lumotlarni qayta ko‘rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg‘ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg‘ulotlar uchun	5	Suhbat	15-16-slaydlar	O‘qituvchilar mashg‘ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar

	tavsiyalar berish				bilan yo‘naltiriladi.

Ilovalar

Topshiriq “O‘quvchi portretini yaratamiz"

Kerakli materiallar:

•O‘quvchining turli ehtiyojlarini va o‘quv uslublarini aks ettiruvchi kartochkalar, Markerlar va flipchart (yo qog‘ozlar).

2. Guruhlash (5 daqiqa)

O‘qituvchilar 4-5 kishidan iborat guruhlarga bo‘linadi.

3. Vazifa berish (15 daqiqa)

Har bir guruhga bir o‘quvchining tavsifi yozilgan kartochka beriladi. Kartochkada quyidagilar bo‘ladi:

•O‘quvchining yoshi va darajasi (masalan, 10 yosh, 6-sinf).

•Xususiyatlari (masalan, vizual o‘rganuvchi, ijodkor, diqqatni uzoq ushlab turolmaydi).

•Muammolari (masalan, matematikani yaxshi tushunmaydi yoki o‘z fikrlarini ifodalashda qiynaladi).

•Qiziqishlari (masalan, rasm chizish, sport).

Guruh vazifasi:

•Ushbu o‘quvchiga mos o‘quv yondashuvini ishlab chiqish.

•Ta’lim usullari va resurslarini tanlash.

4. Taqdimot va bahs-munozara (20 daqiqa)

•Har bir guruh o‘z ishlagan yondashuvini 3-5 daqiqalik taqdimotda namoyish qiladi.

•Boshqa guruhlar savollar beradi va fikr-mulohazalar bildiradi.

5. Tahlil va yakuniy xulosa (10 daqiqa)

•Fasilitator har bir guruhning ishini muhokama qiladi va shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim prinsiplari qay darajada qo‘llanganligini tahlil qiladi.

Reja:

1. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning asosiy tamoyillari va uslublari
2. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda texnologiyalarning o‘rni
3. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning foydalari va muammolari

Tayanch so‘zlar: shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, individual yondashuv, ta’lim uslublari, differensatsiya, moslashuvchan ta’lim tizimi, o‘quvchi markazli ta’lim, o‘quvchilarning qobiliyatlari, interaktiv ta’lim, kollaborativ o‘rganish, tajriba asosida o‘rganish.

1. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning asosiy tamoyillari va uslublari

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning asosiy tamoyillari va uslublari ta’lim jarayonini yanada samarali, har bir o‘quvchining ehtiyojlariga mos ravishda tashkil etishga imkon yaratadi. Ushbu ta’lim tizimida o‘quvchi o‘zining shaxsiy qobiliyatlari va qiziqishlariga qarab ta’lim oladi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning tamoyillari o‘quvchilarni markazga qo‘yish va ularga individual

yondashish asosida quriladi. Bunda har bir o‘quvchi o‘zining o‘rganish usulini, tezligini va qiziqishlarini hisobga olgan holda ta’lim oladi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning asosiy tamoyillaridan biri - individual yondashuvdir. Bu tamoyil ta’lim jarayonida har bir o‘quvchining o‘ziga xos xususiyatlarini, qobiliyatlarini va ehtiyojlarini inobatga olishni nazarda tutadi. Bunda o‘quvchilarga o‘ziga mos ta’lim jarayonini yaratish, ularning qiziqishlariga javob beradigan o‘quv materiallarini tanlash imkoniyati beriladi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim o‘quvchining o‘z bilimlarini oshirishga, maqsadga yo‘naltirilgan ishlashga yordam beradi. Bu tamoyil o‘quvchining mustaqil ishlashini qo‘llab-quvvatlash va unga o‘zini ifodalash uchun imkoniyat yaratadi.

Ikkinchi tamoyil - ta’limda o‘quvchining faol ishtiroki. O‘quvchi ta’lim jarayonida faol ishtirok etishi, o‘rgatishdan ko‘ra o‘rganish jarayoniga ko‘proq e'tibor qaratish kerak. O‘quvchi o‘ziga qulay bo‘lgan o‘rganish uslubini tanlash imkoniyatiga ega bo‘ladi, bu esa ularning o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda o‘quvchi o‘zining faoliyatini rejalashtiradi va o‘z maqsadlariga erishish uchun turli resurslardan foydalanadi. O‘quvchi o‘zining bilim olish jarayonini boshqarish imkoniyatiga ega bo‘lishi, uning mustaqil fikrlashini va qarorlar qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Bundan tashqari, shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda differensatsiya prinsipi ham muhim rol o‘ynaydi. Bu prinsipi ta’lim jarayonida o‘quvchilarning turli ehtiyojlari, qobiliyatlari va qiziqishlari hisobga olinadi. Masalan, bir o‘quvchi ma'lum bir mavzuda chuqurroq o‘rganishni xohlashi mumkin, boshqasi esa faqat zarur bo‘lgan minimal bilimni olishni afzal ko‘rishi mumkin. Ta’lim uslubi va mazmuni har bir o‘quvchining ehtiyojiga moslashtiriladi, bu esa ta’limning samaradorligini oshiradi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda o‘quvchilarning o‘rganish jarayoniga moslashuvchan yondashuv qo‘llaniladi. Bu yondashuv ta’lim tizimining har bir o‘quvchining o‘ziga xos xususiyatlariga mos ravishda shakllanishini ta'minlaydi. Bunda o‘quvchilar o‘zining o‘rganish jarayonini boshqarishga, o‘z qobiliyatlari va ehtiyojlariga mos darslarni tanlashga imkoniyat yaratadi. Bunday tizimda o‘qituvchi o‘quvchilarga faqat bilimlarni uzatib qo‘ymaydi, balki ularga o‘rganish usulini tanlashda yordam beradi va qo‘llab-quvvatlaydi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning asosiy uslublari o‘quvchilarni darslarga faol jalb qilishni, ular bilan doimiy muloqot o‘rnatishni va o‘quvchilarni o‘z bilimlarini mustahkamlashga rag'batlantirishni o‘z ichiga oladi. Shuningdek, kollaborativ o‘rganish uslubi ham shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda muhim o‘rin tutadi. Bu uslubda o‘quvchilar bir-biri bilan hamkorlikda ishlaydi, tajriba va bilim almashadi. O‘qituvchi o‘quvchilarni bir-biriga yordam berish, birgalikda muammolarni hal qilishga undaydi. Bu, o‘z navbatida, o‘quvchilarning ijodiy va

tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda o‘quvchilarning mustaqil ishlashiga katta e'tibor beriladi. Bu uslubda o‘quvchilar o‘z-o‘zini o‘rganish va mustaqil fikrlashni o‘rganadilar. O‘qituvchi o‘quvchiga faqat yo‘l-yo‘riq ko‘rsatadi, ammo ularning o‘rganish jarayonini o‘zi boshqaradi. O‘quvchilarning mustaqil ishlashini qo‘llab-quvvatlash uchun o‘qituvchilar turli xil materiallar va vositalar taqdim etadi, shuningdek, o‘quvchilarga o‘zlarining o‘rganish jarayonlarini baholash imkoniyatini yaratadi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim uslublari va tamoyillari o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish, ularning faolligini oshirish, mustaqil fikrlashlarini rivojlantirish va ta’lim jarayonini har bir o‘quvchiga moslashtirishga yordam beradi. Bu yondashuv nafaqat ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi, balki o‘quvchilarning o‘zlarini ifodalash va o‘zlarining to‘liq salohiyatini ro‘yobga chiqarishlariga imkon beradi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim tizimi hozirgi zamon talablari va o‘quvchilar ehtiyojlarini qondirishga mo‘ljallangan eng samarali ta’lim yondashuvlaridan biridir. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim jarayonida ta’lim texnologiyalarining ahamiyati katta. Zamonaviy texnologiyalar yordamida ta’lim jarayonini yanada interaktiv va qiziqarli qilish mumkin. O‘quvchilar uchun shaxsiylashtirilgan o‘rganish tajribalarini yaratish, ularning o‘ziga xos qiziqishlari va ehtiyojlarini inobatga olish imkonini beradi. Masalan, onlayn ta’lim platformalari orqali o‘quvchilar o‘z vaqtida va o‘z tezligida o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shu bilan birga, bu platformalar o‘quvchilarga o‘z bilimlarini mustahkamlash va yangi materiallarga kirish imkoniyatini taqdim etadi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim texnologiyalari, ayniqsa, sun’iy intellekt va ma'lumotlarni tahlil qilish tizimlari yordamida, o‘quvchilar uchun maxsus o‘rganish yo‘llarini taklif qiladi. Misol uchun, o‘quvchilarning o‘rganish faoliyati va muvaffaqiyatlari kuzatilib, bu ma'lumotlar asosida shaxsiy tavsiyalar va o‘qish rejalarini ishlab chiqish mumkin. Bu yondashuv o‘quvchilarning ehtiyojlariga yanada moslashtirilgan ta’limni ta’minlaydi, ularga o‘zlarini rivojlantirish uchun kerakli resurslarni va yordamni taqdim etadi. Shuningdek, o‘quvchilarga real vaqt rejimida o‘z natijalarini baholash va o‘zlashtirish jarayonini kuzatish imkoniyati beriladi. Masalan, onlayn testlar va interaktiv mashqlar orqali o‘quvchilar o‘z bilimlarini o‘lchash va aniqlik darajasini oshirishlari mumkin. Bunda o‘qituvchilar faqatgina ko‘makchi vazifasini bajaradi, ular o‘quvchilarga individual yordam ko‘rsatish, o‘rganish usullarini taklif qilish va qo‘llab-quvvatlash bilan shug‘ullanadi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda ta’limni individualizatsiya qilish jarayoni yanada rivojlanmoqda. Bu jarayonda o‘quvchilarning ehtiyojlari va qobiliyatlari

asosida ta’limni tashkil etish uchun darslar va materiallar moslashtiriladi. Misol uchun, ba'zi o‘quvchilar faqat ma'lum bir mavzuni qisqacha o‘zlashtirishlari mumkin, boshqalari esa chuqurroq o‘rganishni afzal ko‘rishadi. Ta’lim tizimi bunday farqlarni hisobga olib, o‘quvchilarga mos o‘rganish imkoniyatlarini yaratadi, bu esa ularning bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning yana bir muhim jihati — o‘quvchilarning o‘z-o‘zini baholash qobiliyatini rivojlantirishdir. O‘quvchilar o‘z bilimlarini va malakalarini mustaqil baholashlari, o‘zlari uchun maqsadlar qo‘yishlari va shu maqsadlarga erishish uchun rejalar tuzishlari mumkin. Bu o‘quvchilarga o‘zlarining o‘rganish jarayonini boshqarish va o‘z salohiyatlarini maksimal darajada rivojlantirish imkonini beradi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda o‘qituvchilarning roli ham o‘zgaradi. Ular endi faqatgina bilimlarni o‘rgatib qo‘yuvchi emas, balki o‘quvchilarning o‘rganish jarayonini qo‘llab-quvvatlovchi, maslahat beruvchi va rag‘batlantiruvchi shaxsga aylanadi. O‘qituvchining vazifasi o‘quvchilarga to‘g‘ri yo‘nalishlarni ko‘rsatish, ularga o‘z-o‘zini o‘rganish uchun kerakli vositalarni taqdim etishdir. O‘qituvchining yordami o‘quvchilarning o‘ziga ishonch hosil qilishlariga, o‘quv jarayonida o‘zlarini qulay his qilishlariga yordam beradi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim tizimining yana bir muhim jihati bu — o‘quvchilarni bir-biriga o‘rganishda yordam berishga rag‘batlantirishdir. Kollaborativ o‘rganish uslubi o‘quvchilarga o‘z bilimlarini boshqalar bilan bo‘lishish, yangi fikrlarni almashish va birgalikda muammolarni hal qilish imkoniyatini beradi. Bunday jarayon o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini va tanqidiy tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Bundan tashqari, bir-biriga yordam berish orqali o‘quvchilar o‘rganish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilishadi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning samarali amalga oshirilishi ta’lim tizimida jiddiy o‘zgarishlarni talab qiladi. Bunda ta’lim siyosatini yangilash, o‘qituvchilarning malakasini oshirish, texnologiyalarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish va o‘quvchilarning ehtiyojlarini doimiy ravishda o‘rganish muhim ahamiyatga ega. Ta’limda shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun ta’lim muassasalarining infratuzilmasini rivojlantirish va tegishli resurslarni taqdim etish zarur. Bularning barchasi ta’limning sifatini oshirish va o‘quvchilarning shaxsiy salohiyatini to‘liq rivojlantirishga yordam beradi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim tizimi kelajakda ta’lim sohasida eng muhim yondashuvlardan biri bo‘lishi kutilmoqda, chunki u o‘quvchilarning o‘ziga xos qobiliyatlari va ehtiyojlarini inobatga olgan holda ta’lim berishning eng samarali usulini taklif etadi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning chuqurroq tahlili, uning nafaqat o‘quvchilar uchun, balki o‘qituvchilar va butun ta’lim tizimi uchun qanday o‘zgarishlarni talab etishini ko‘rsatadi. Bu ta’lim yondashuvi an'anaviy ta’lim metodlaridan farq qiladi, chunki uning asosiy maqsadi — o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini va qobiliyatlarini inobatga olishdir. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda o‘quvchi ta’lim jarayonining markazida bo‘lib, uning shaxsiy rivojlanishi va o‘zgarishlarga moslashishiga imkon yaratish kerak.

1. O‘quvchilarni shaxs sifatida tushunish

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning birinchi tamoyili shundan iboratki, o‘quvchi nafaqat ta’lim jarayonining faol ishtirokchisi, balki o‘zining o‘rganish jarayoniga mas'uliyatli yondashuvchi sub'yekti hisoblanadi. O‘quvchilarning o‘quvdagi muvaffaqiyatlari ko‘p hollarda ularga nisbatan yondashuvga bog‘liq bo‘ladi. Agar ta’lim jarayoni o‘quvchining shaxsiy ehtiyojlari, qobiliyatlari va qiziqishlari asosida tashkil etilsa, bu uning motivatsiyasini va o‘rganish jarayoniga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda o‘quvchining har bir qismi — kognitiv (bilimga oid), emotsional (his-tuyg‘ular va motivatsiya) va sotsial (jamiyat bilan aloqalar) jihatlari hisobga olinadi. O‘quvchining individual o‘rganish usullari, maqsadlari va o‘rganish sur'ati o‘zi uchun eng samarali bo‘lishi kerak. Buning uchun o‘quvchilarga o‘z qiziqishlari va ehtiyojlariga mos ravishda moslashtirilgan o‘quv materiallari va metodlari taqdim etiladi.

2. Differensatsiya va moslashuvchanlik

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda diferensatsiya tamoyili katta o‘rin tutadi. Bu tamoyil o‘quvchilarning turli darajadagi qobiliyatlari, ehtiyojlari va o‘rganish tezliklarini hisobga olib, ta’limni individual asosda tashkil qilishni taqozo etadi. O‘quvchilar orasida o‘rganish tezligi, mavzularni o‘zlashtirish darajasi va o‘rganish usullariga bo‘lgan xohishdagi farqlar bor. Masalan, ba'zi o‘quvchilar uchun an’anaviy darslar, masalan, lektura yoki guruhli muhokamalar samarali bo‘lishi mumkin, boshqalari uchun esa vizual yoki interaktiv usullar (video materiallar, VR texnologiyalari va boshqalar) ko‘proq ta’sirli bo‘ladi. Differensatsiya shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda o‘quvchilarga o‘ziga mos o‘rganish imkoniyatini beradi. O‘quvchi o‘z qobiliyatlariga qarab, o‘quv materiallarini turli darajalarda o‘zlashtirishi mumkin. Shuningdek, o‘quvchilarga turli usullarni tanlash imkoniyatini yaratish, ularga ko‘proq imkoniyatlar taqdim etish, ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Bundan tashqari, moslashuvchan ta’lim tizimi o‘quvchilarga o‘z o‘rganish jarayonlarini va vaqti-vaqti bilan yondashuvlarni o‘zgartirish imkonini beradi. Bunday tizimda o‘quvchilar o‘z sur'atida o‘rganishlari, kerakli o‘quv

materiallarini tanlashlari va o‘qituvchilardan qo‘shimcha yordam olishlari mumkin.

3. Texnologiyalar va shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim

Zamonaviy texnologiyalar shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni amalga oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Texnologiyalar yordamida o‘quvchilarga o‘zlariga moslashtirilgan ta’lim tajribasini yaratish mumkin. Masalan, onlayn ta’lim platformalari va o‘quv resurslari o‘quvchilarga o‘z vaqtida va istalgan joyda o‘rganish imkoniyatini taqdim etadi. Bu, ayniqsa, o‘z-o‘zini o‘rganish va mustaqil ta’lim olishda foydalidir.

Bundan tashqari, sun’iy intellekt (AI) va adaptiv ta’lim tizimlari yordamida o‘quvchilarning o‘rganish usullari va ehtiyojlariga mos ravishda o‘quv materiallari avtomatik ravishda moslashtiriladi. Masalan, AI yordamida o‘quvchilarning o‘rganish faoliyatini tahlil qilish va ularning qaysi sohalarda ko‘proq yordamga muhtoj ekanligini aniqlash mumkin. Bu tizimlar o‘quvchilarga o‘z o‘rganish jarayonini optimallashtirishda yordam beradi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda texnologiyalar o‘quvchilarga yuqori darajada moslashtirilgan, interaktiv va qiziqarli o‘rganish tajribasini taqdim etadi. O‘quvchilar o‘zingizni birgalikda o‘rganish, masalan, onlayn guruhlar, forumlar yoki video darslar orqali hamkorlikda ishlash imkoniyatiga ega bo‘lishadi. Texnologiyalar ta’lim jarayonini yanada interaktiv va qiziqarli qilishga yordam beradi.

4. O‘qituvchilarning roli va malakasini oshirish

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda o‘qituvchining roli sezilarli darajada o‘zgaradi. O‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o‘quvchilarning rivojlanish jarayonida yo‘ldosh va yo‘l ko‘rsatuvchi shaxsga aylanishi kerak. U o‘quvchilarni individual tarzda qo‘llab-quvvatlashi, motivatsiya berishi va ularning ehtiyojlariga moslashgan yondashuvni qo‘llashi zarur. O‘qituvchining asosiy vazifasi o‘quvchining shaxsiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash va ularga o‘z-o‘zini o‘rganishga yo‘naltirilgan strategiyalarni taklif qilishdir. Buning uchun o‘qituvchilar malakasini oshirish, yangi metodlarni o‘rganish, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim yondashuvini amaliyotga joriy etish bo‘yicha o‘quv kurslari tashkil etilishi kerak. O‘qituvchilar, shuningdek, ta’lim texnologiyalaridan samarali foydalanishni o‘rganishlari, interaktiv ta’lim vositalarini ishlatishni o‘rganishlari, shuningdek, har bir o‘quvchining ehtiyojlariga mos ravishda individual yondashuvni rivojlantirishlari lozim.

5. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning kelajagi

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim tizimi ta’limning kelajagi uchun istiqbolli yondashuvdir. U o‘quvchilarni faqatgina bilim olish emas, balki o‘zini anglash

va shaxs sifatida rivojlanishga yo‘naltiradi. Bu tizim ta’lim jarayonining har bir o‘quvchi uchun shaxsiylashtirilgan va moslashtirilgan bo‘lishini ta’minlaydi, bu esa nafaqat o‘quvchilarning ta’limdagi muvaffaqiyatlarini oshiradi, balki jamiyatga innovatsion va mustaqil fikrli shaxslarni yetishtiradi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun ta’lim tizimida jiddiy o‘zgarishlar, resurslar va infratuzilma yaratish zarur. Bu jarayonda o‘qituvchilarning malakasini oshirish, yangi texnologiyalarni integratsiya qilish va o‘quvchilarning ehtiyojlarini chuqur tahlil qilish muhim omillardan bo‘ladi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim tizimi, ayniqsa, yosh avlodni ta’limda muvaffaqiyatga erishish uchun tayyorlashda katta ahamiyatga ega.

2. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda texnologiyalarning o‘rni

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda texnologiyalar o‘rni hozirgi kunda ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylanmoqda. Bu yondashuvda texnologiyalar o‘quvchilarning shaxsiy ehtiyojlarini, qobiliyatlarini va o‘rganish usullarini inobatga olgan holda, o‘rganish jarayonini yanada samarali va interaktiv qilishga yordam beradi. Texnologiyalar yordamida o‘quvchilarning o‘rganish tajribasi ko‘proq shaxsiylashtiriladi, bu esa o‘quvchilarning motivatsiyasini va o‘rganish samaradorligini oshiradi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda texnologiyalar, ayniqsa, onlayn ta’lim platformalari, mobil ilovalar, sun'iy intellekt, virtual va kengaytirilgan haqiqat kabi innovatsion vositalar orqali o‘quvchilarga moslashtirilgan ta’limni ta'minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda texnologiyalar yordamida o‘quvchilarga o‘z-o‘zini o‘rganish, mustaqil fikrlash va o‘z rivojlanishiga javobgarlikni olish imkoniyatlari yaratiladi. Masalan, onlayn kurslar, videodarslar va interaktiv dars materiallari yordamida o‘quvchilar o‘z vaqtida va o‘z tezligida o‘rganishlari mumkin. Bu o‘quvchilarga shaxsiy o‘rganish uslublarini tanlash, kerakli materiallarga oson kirish va o‘z o‘rganish jarayonlarini boshqarish imkonini beradi. Onlayn platformalar va ilovalar shaxsiy ehtiyojlarga mos ta’lim materiallarini taqdim etadi, shu bilan birga o‘quvchilarning qobiliyatlarini va o‘rganish sur'atlarini hisobga olib, o‘quv jarayonini moslashtiradi. Bundan tashqari, texnologiyalar yordamida ta’limning interaktivligi oshadi. O‘quvchilarga virtual laboratoriyalar, simulyatsiyalar, interaktiv mashqlar va o‘yinlar orqali o‘rganish imkoniyatlari beriladi. Bu, o‘z navbatida, o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi va o‘rganish jarayonini yanada samarali qiladi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda texnologiyalar o‘quvchilarni o‘zaro hamkorlikka, fikr almashishga va bir-biriga yordam berishga undaydi. Masalan, forumlar, chatlar, onlayn guruh ishlari va kollaborativ o‘rganish vositalari

o‘quvchilarga o‘z bilimlarini boshqalar bilan bo‘lishish, birgalikda masalalarni hal qilish va ijodiy fikrlarni almashish imkoniyatini yaratadi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda sun'iy intellekt texnologiyalari ham katta ahamiyatga ega. AI yordamida o‘quvchilarning o‘rganish jarayoni kuzatiladi va ularning individual ehtiyojlariga qarab ta’lim materiallari moslashtiriladi. Sun'iy intellekt yordamida o‘quvchilarni individual ravishda qo‘llab-quvvatlash, ularning qobiliyatlari va rivojlanish sur'atini baholash mumkin. Misol uchun, AI tizimlari o‘quvchilarning muvaffaqiyatlarini tahlil qilish orqali, ularga ma'lum bir mavzularni yaxshilash uchun qo‘shimcha materiallar va mashqlar taqdim etadi. Bu usul ta’limni individual ravishda moslashtirishga yordam beradi va o‘quvchilarning ta’lim jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlaydi. Virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR/AR) texnologiyalari ham shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda o‘rganish tajribasini boyitishga yordam beradi. VR/AR texnologiyalari o‘quvchilarga reallikka yaqin, immersiv o‘rganish muhitini yaratadi. Masalan, tarixiy voqealarni yoki ilmiy eksperimentlarni virtual tarzda o‘rganish, o‘quvchilarga amaliy tajriba va bilimlarni olishda yordam beradi. Bu texnologiyalar o‘quvchilarning diqqatini jamlash, mavzuni yanada chuqurroq o‘rganish va interaktiv tarzda o‘rganish imkoniyatlarini yaratadi. Shuningdek, VR/AR yordamida o‘quvchilar darslarni yanada qiziqarli va hayajonli tarzda o‘rganishlari mumkin, bu esa ularga o‘rganishga bo‘lgan qiziqishni kuchaytiradi.

Mobil ilovalar va ta’lim texnologiyalari yordamida o‘quvchilarga o‘z vaqtida qo‘shimcha materiallarga va resurslarga kirish imkoniyati taqdim etiladi. Mobil ilovalar orqali o‘quvchilar o‘z telefonlarida yoki planshetlarida ta’lim materiallarini ko‘rib chiqish, mashqlarni bajarish, testlarni topshirish va o‘quvchilar bilan aloqada bo‘lish imkoniyatiga ega. Bu, ayniqsa, o‘qish uchun cheklangan vaqtga ega bo‘lgan o‘quvchilar uchun juda foydalidir, chunki ular har qanday joyda va vaqtda o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda texnologiyalarni qo‘llash, shuningdek, o‘qituvchilarning vazifalarini o‘zgartiradi. O‘qituvchilar endi faqat ma'lumotni o‘rgatishdan ko‘ra, o‘quvchilarga o‘z-o‘zini o‘rganish usullarini ko‘rsatish, o‘rganish jarayonini kuzatish va o‘quvchilarni rag‘batlantirish vazifasini bajaradilar. Shuningdek, texnologiyalar yordamida o‘qituvchilar o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini tahlil qilish va ular uchun moslashtirilgan ta’lim rejalari ishlab chiqish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu ta’lim jarayonini yanada shaxsiylashtirish va o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ko‘proq e'tibor qaratishga imkon beradi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda texnologiyalar yordamida o‘quvchilarning o‘rganish sur'atini va qobiliyatlarini yaxshilash, o‘quvchilarni

yanada mustaqil va ijodiy fikrlashga rag‘batlantirish mumkin. Texnologiyalar, ayniqsa, o‘quvchilarni o‘zaro hamkorlikka undaydi va ularga o‘z bilimlarini boshqalar bilan baham ko‘rish, fikr almashish va yangi yondashuvlarni o‘rganish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, ta’lim texnologiyalari o‘qituvchilarga o‘quvchilarning rivojlanishini kuzatish, ularning ehtiyojlarini aniqlash va ta’limni shaxsiylashtirishda yordam beradi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda texnologiyalarning o‘rni kelajakda yanada ortadi. Texnologiyalar yordamida o‘quvchilar uchun o‘ziga moslashtirilgan, interaktiv, qiziqarli va samarali ta’lim tajribalari yaratish mumkin. Bu esa o‘quvchilarning o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, ularning bilim olish jarayonini yanada samarali qiladi va ta’limni har bir o‘quvchiga moslashtiradi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda texnologiyalarning o‘rni kelajakda yanada muhimroq bo‘lishi kutilmoqda, chunki texnologiyalar ta’limni nafaqat shaxsiylashtirish, balki uning sifatini oshirish imkoniyatini yaratadi. Bu texnologiyalar yordamida o‘quvchilarni o‘z-o‘zini baholash va o‘rganish jarayonini yaxshilashda qo‘llanadigan vositalar, masalan, onlayn testlar, interaktiv treninglar va mobil ilovalar o‘quvchilarga o‘z bilimlarini mustahkamlashda yordam beradi. Shu bilan birga, texnologiyalar yordamida o‘quvchilarning har birining individual ehtiyojlarini aniqlash va ta’limni eng samarali shaklga keltirish mumkin. Bu ta’limning individualizatsiyasi va moslashuvchanligi orqali o‘quvchilarga o‘z salohiyatlarini maksimal darajada rivojlantirish imkoniyatini yaratadi.

O‘quvchilarga qo‘shimcha yordam ko‘rsatishda ham texnologiyalar katta ahamiyatga ega. Masalan, o‘quvchilar uchun shaxsiylashtirilgan maslahatlar, qo‘shimcha resurslar, video darslar va o‘quvchilarning qiyinchiliklar bilan duch kelgan joylarida yordam beruvchi tizimlar ishlab chiqilmoqda. Bunday tizimlar o‘quvchilarga o‘zlari qiyin bo‘lgan mavzularni yana bir bor ko‘rib chiqish, o‘z bilimlarini qayta baholash va takrorlash imkonini beradi. Bu o‘z navbatida o‘quvchilarning muvaffaqiyatini oshirishga, o‘rganish jarayonida yuzaga kelgan to‘siqlarni bartaraf etishga yordam beradi.

Bundan tashqari, texnologiyalar yordamida o‘quvchilarni yanada faolroq o‘rganishga undash, ularni o‘z qobiliyatlarini rivojlantirishga va yangi ma'lumotlarni mustaqil ravishda izlashga rag‘batlantirish mumkin. Masalan, interaktiv o‘yinlar, gamifikatsiya usullari va boshqa o‘rganish metodlari o‘quvchilarga o‘z bilimlarini va ko‘nikmalarini o‘rganishda samarali yordam beradi. Bu yondashuv o‘quvchilarning o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va ta’lim jarayonini ko‘proq qiziqarli va motivatsiyali qiladi.

Bundan tashqari, shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda texnologiyalar yordamida o‘qituvchilar ham o‘z ishini samarali tashkil qilishlari mumkin. O‘qituvchilar ta’lim jarayonini real vaqt rejimida kuzatib, o‘quvchilarning muvaffaqiyatini tahlil qilishlari, ular bilan aloqada bo‘lishlari va individual yondashuvni ishlab chiqishlari mumkin. Shu bilan birga, o‘qituvchilar texnologiyalar yordamida o‘quvchilarga maxsus dars rejalarini taqdim etish, qo‘shimcha mashqlarni tavsiya qilish va o‘quvchilarga yordam berish orqali o‘rganish jarayonining sifatini yaxshilashlari mumkin.

O‘quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash uchun texnologiyalarni ta’limda kengaytirish zarur. Bu esa o‘quvchilarning o‘rganish jarayonida faolligini oshirishga, o‘quvchilarning o‘z bilimlarini baholashga va mustaqil o‘rganishga bo‘lgan ishtiyoqini kuchaytirishga yordam beradi. Ta’lim texnologiyalarining muvaffaqiyatli qo‘llanilishi nafaqat o‘quvchilarning natijalarini yaxshilashga yordam beradi, balki ular uchun o‘rganish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda texnologiyalar yordamida o‘quvchilarga ko‘proq o‘z-o‘zini rivojlantirish, o‘zining rivojlanish yo‘lini tanlash va o‘z maqsadlariga erishish imkoniyati yaratiladi. O‘quvchilar bu usullar yordamida o‘zlarining kuchli tomonlarini aniqlashlari, zaif tomonlarini yaxshilashlari va o‘z o‘rganish jarayonini samarali ravishda boshqarishlari mumkin. Shu bilan birga, texnologiyalar o‘quvchilarning o‘z vaqtida ko‘mak olishlarini, bilimlarini mustahkamlashlarini va muammolarni hal qilishni osonlashtiradi.

Texnologiyalarning shaxsga yo‘naltirilgan ta’limdagi o‘rni kelajakda yanada kengayadi. Bu ta’lim metodologiyasini rivojlantirishda yangi yondashuvlar va innovatsion texnologiyalardan foydalanish ta’lim jarayonini yanada samarali qilishga yordam beradi. Kelajakda ta’lim jarayonida texnologiyalarni to‘liq integratsiya qilish, o‘quvchilarning shaxsiy ehtiyojlari va o‘rganish uslublarini hisobga olib, individual ta’lim yo‘llarini ishlab chiqish mumkin bo‘ladi. Bu esa ta’lim tizimini yanada modernizatsiya qilish, o‘quvchilarning o‘z salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarish uchun zarur vositalarni yaratish imkonini beradi.

Shunday qilib, texnologiyalar shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda o‘quvchilarning o‘rganish jarayonini kuchaytirish, motivatsiyalarini oshirish va ta’limni yanada shaxsiylashtirishga yordam beradigan kuchli vosita sifatida o‘z o‘rnini topgan. Ular yordamida o‘quvchilar uchun yanada moslashtirilgan, interaktiv va samarali ta’limni ta'minlash mumkin, bu esa ta’limning umumiy sifatini yaxshilaydi.

3. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning foydalari va muammolari

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini, qobiliyatlarini va qiziqishlarini inobatga olib, ta’lim jarayonini moslashtirishga yordam beradi. Bu ta’lim modeli, har bir o‘quvchining o‘ziga xos imkoniyatlari va talablariga javob beradigan yondashuvni taqdim etadi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning foydalari va muammolari haqida gapirganda, ikkala tomonni ham ko‘rib chiqish muhimdir.

Foydalari:

1. Individual yondashuv va moslashuvchanlik. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning eng katta foydalaridan biri, o‘quvchilarga o‘zlarining o‘rganish uslublariga mos keladigan ta’lim materiallari va metodlarini taqdim etishdir. Har bir o‘quvchi turli darajadagi qobiliyatlar, ehtiyojlar va qiziqishlarga ega bo‘lishi mumkin. Bunday ta’lim modeli o‘quvchilarga o‘z o‘rganish jarayonini boshqarish imkoniyatini beradi, shu bilan birga o‘zlariga mos tezlikda o‘rganishga yordam beradi. Misol uchun, ba'zi o‘quvchilar tezda yangi ma'lumotni o‘zlashtirishi mumkin, boshqalari esa yanada ko‘proq vaqt talab qiladi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim bu farqlarni inobatga olib, har bir o‘quvchining o‘ziga mos ta’limni taqdim etadi.

2. Motivatsiyaning oshishi. O‘quvchilarga o‘z ehtiyojlariga moslashtirilgan o‘rganish jarayoni taqdim etilishi, ularda o‘rganishga bo‘lgan qiziqish va motivatsiyani oshiradi. O‘quvchilar o‘zlarini faqatgina passive (passiv) o‘rganuvchilar sifatida emas, balki o‘zlarining o‘rganish jarayoniga faol ishtirok etuvchi sub'yektlar sifatida his qilishadi. Bu, o‘z navbatida, o‘quvchilarning o‘rganish jarayoniga bo‘lgan mas'uliyatini oshiradi va ularning muvaffaqiyatlarini yaxshilaydi.

3. Kreativlik va mustaqil fikrlashni rivojlantirish. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim o‘quvchilarga yangi yondashuvlarni va ijodiy fikrlashni o‘rgatadi. O‘quvchilar o‘zlarini mustaqil ravishda o‘rganish va yangi g‘oyalarni yaratishga undaydi. Ta’lim jarayonining shaxsiylashtirilgan bo‘lishi o‘quvchilarga ijodiy qarorlar qabul qilish va o‘z bilimlarini real hayotdagi muammolarni hal qilish uchun qo‘llash imkoniyatini yaratadi.

4. O‘quvchilarning o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmalarini rivojlantirish. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda o‘quvchilar o‘z yutuqlarini va muvaffaqiyatsizliklarini tahlil qilishga o‘rgatiladi. Bu esa ularda o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. O‘quvchilar o‘z rivojlanishini kuzatib borish, qaysi sohalarda yaxshilanish kerakligini anglash va o‘z o‘rganish usullarini optimallashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Muammolari:

1. Resurslar va infratuzilma cheklovlari. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun zarur bo‘lgan resurslar va

infratuzilma talab etiladi. O‘quvchilar uchun individual yondashuvni taqdim etish, katta miqdorda materiallar, texnologiyalar, platformalar va o‘qituvchilarni talab qiladi. Ko‘plab ta’lim muassasalarida bu resurslar yetishmaydi. Texnologiyalarga asoslangan shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni joriy etish, masalan, onlayn platformalar, virtual laboratoriyalar va interaktiv materiallar uchun zarur texnologiyalarni o‘rnatish katta xarajatlarni talab qiladi.

2. O‘qituvchilarning tayyorgarligi va malakasi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni amalga oshirish uchun o‘qituvchilar malakasini oshirish zarur. O‘qituvchilarning shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim usullariga tayyor bo‘lmasligi yoki bu usullarni qanday qo‘llashni bilmasligi bu ta’lim metodining samaradorligini kamaytirishi mumkin. O‘qituvchilarning yangi texnologiyalar va metodlarni o‘rganishlari, doimiy ravishda malaka oshirishlari va individual yondashuvni qo‘llashga tayyor bo‘lishlari zarur.

3. Vaqt va o‘quvchi soni cheklovlari. Ta’lim tizimining joriy tizimi ko‘p hollarda shaxsga yo‘naltirilgan ta’limga to‘liq mos kelmaydi. Ko‘plab o‘quvchilarni bir vaqtning o‘zida o‘qitish, individual ehtiyojlarga javob beradigan yondashuvni amalga oshirishda qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. O‘qituvchi bir nechta o‘quvchini individual tarzda kuzatib borishi va ularga mos yordam ko‘rsatishi uchun ko‘p vaqt va resurslarni talab qiladi, ammo ko‘pincha bunday imkoniyatlar cheklangan bo‘ladi.

4. Standartlashtirilgan baholash tizimi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda har bir o‘quvchi individual rivojlanishga ega bo‘lgani uchun, ularning muvaffaqiyatlarini baholashda standartlashtirilgan testlar va baholash tizimlari samarali bo‘lmasligi mumkin. An'anaviy baholash tizimlari ko‘p hollarda o‘quvchilarning ijodiy va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini hisobga olmaydi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda esa baholash tizimi o‘quvchilarning individual rivojlanishini va o‘rganish jarayonini aniqlashga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak.

5. Ta’limdagi tengsizliklar. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda texnologiyalarni qo‘llash, ayniqsa, raqamli bo‘lmagan resurslarga ega hududlarda yoki o‘quvchilarda cheklangan imkoniyatlar mavjud bo‘lgan joylarda tengsizliklarni kuchaytirishi mumkin. O‘quvchilar o‘rtasida raqamli qurilmalarga kirish imkoniyati farqlari, internetga ulanish muammolari yoki ta’limga bo‘lgan resurslarning cheklanganligi bu yondashuvning samaradorligini kamaytirishi mumkin.

Xulosa:

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim o‘quvchilarni yanada samarali va motivatsiyalangan o‘rganishga olib keladigan kuchli yondashuv bo‘lsa-da, uning amalga oshirilishida bir qator muammolar mavjud. Resurslar, o‘qituvchilarning malakasi va baholash tizimi kabi masalalar bu ta’lim modelining samaradorligini

cheklash mumkin. Shu bilan birga, bu yondashuvning foydalari, ayniqsa, o‘quvchilarni yanada ijodiy, mustaqil va o‘zgarishga moslashuvchan qilishda katta ahamiyatga ega. Muammolarni hal qilish va resurslarni samarali taqsimlash orqali shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim tizimi yanada rivojlanib, ta’lim jarayonining sifatini yaxshilashi mumkin.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim ta’lim tizimini modernizatsiya qilishda va o‘quvchilarning shaxsiy ehtiyojlariga moslashuvchan ta’lim uslublarini joriy etishda katta ahamiyatga ega. Ushbu yondashuv o‘quvchilarga o‘z qobiliyatlarini, qiziqishlarini va o‘rganish sur'atlarini inobatga olgan holda ta’lim olish imkonini beradi, shu bilan birga, o‘rganish jarayoniga yanada faolroq ishtirok etishga undaydi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning asosiy foydalari o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish, ijodiy fikrlashni rivojlantirish, mustaqil o‘rganishni qo‘llab-quvvatlash va ta’lim jarayonini individualizatsiya qilishda namoyon bo‘ladi. Bu esa o‘quvchilarni nafaqat akademik, balki shaxsiy rivojlanishda ham yuksaltiradi.

Biroq, shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni muvaffaqiyatli amalga oshirishda duch keladigan muammolarni e'tiborga olish zarur. Resurslarning yetishmasligi, o‘qituvchilarning tayyorgarligi, vaqt va o‘quvchi soni bilan bog‘liq cheklovlar, shuningdek, baholash tizimining an'anaviy yondashuvlarga asoslanganligi kabi omillar ta’lim jarayonining samaradorligini cheklashi mumkin. Ta’lim tizimining moslashuvchanligi va texnologik infrastrukturasi zaruriy shartlarni yaratmasa, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim o‘z maqsadlariga to‘liq erisholmaydi.

Shu bilan birga, texnologiyalar va raqamli vositalar yordamida shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning samaradorligi sezilarli darajada oshishi mumkin. Texnologiyalar orqali o‘quvchilarga o‘z-o‘zini o‘rganish, o‘z rivojlanishini kuzatish va individual yondashuvni amalga oshirish imkoniyatlari yaratiladi. Biroq, texnologiyalarning kengayishi ta’limdagi tengsizliklarni kuchaytirishi mumkin, chunki raqamli resurslarga kirish imkoniyati barcha o‘quvchilar uchun teng emas. Shuning uchun, ta’lim tizimi uchun yangi yondashuvlarni ishlab chiqish, barcha o‘quvchilarga teng imkoniyatlar yaratish hamda o‘qituvchilarning malakasini oshirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim o‘quvchilarning o‘rganish jarayoniga bo‘lgan qiziqishini va faol ishtirokini oshiradi, shuningdek, o‘quvchilarning o‘z salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarishiga yordam beradi. Lekin uning samarali joriy etilishi uchun ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, o‘qituvchilarni malaka oshirish va zarur resurslarni ta'minlash kabi masalalarni hal qilish lozim. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning muvaffaqiyatli rivojlanishi ta’lim tizimining barqarorligi, texnologik infratuzilma va teng imkoniyatlarni ta'minlashga bog‘liq bo‘ladi. Agar ushbu muammolar hal etilsa, shaxsga

yo‘naltirilgan ta’lim nafaqat o‘quvchilarning ta’lim olish jarayonini samarali qiladi, balki jamiyatning umumiy intellektual va ijodiy salohiyatini yuksaltirishga ham yordam beradi.

Mustahkamlash uchun savollar:

1. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning asosiy tamoyillarini tahlil qiling. Ushbu tamoyillarni ta’lim tizimida qanday qilib samarali joriy etish mumkin va bu jarayon o‘qituvchilar va o‘quvchilar uchun qanday o‘zgarishlarni keltirib chiqaradi?
2. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda texnologiyalarni qo‘llashning afzalliklari va kamchiliklarini muhokama qiling. Bu texnologiyalar o‘quvchilarning mustaqil o‘rganish qobiliyatini qanday rivojlantiradi va bu jarayonda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan texnologik tengsizliklarni qanday bartaraf etish mumkin?
3. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni joriy etishda yuzaga keladigan asosiy muammolarni aniqlang. Ushbu muammolarni hal qilish uchun ta’lim tizimida qanday strategiyalarni qo‘llash mumkin va bu strategiyalar ta’lim jarayonining samaradorligini qanday oshiradi?
4. O‘qituvchilarning shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim metodologiyasiga tayyorligi va malakasini oshirishda qanday o‘zgarishlar kiritish zarur? Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda o‘qituvchining rolini qanday qayta belgilash mumkin?
5. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning jamiyatdagi ta’lim tizimini modernizatsiya qilishdagi o‘rni va ahamiyatini baholang. Ushbu ta’lim modelini joriy qilish orqali ta’lim tizimi qanday ijtimoiy va madaniy o‘zgarishlarga olib kelishi mumkin?

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Aminov A. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning nazariy asoslari. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim vazirligi. 2020 y.
2. Gulomov B., Mirzayev, A. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim: Asosiy tamoyillar va amaliyot. Toshkent: Fan va texnologiya. 2019 y.
3. Qodirov B. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda innovatsion texnologiyalarni qo‘llash. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti. 2018 y.
4. Shayxov I. Ta’lim jarayonida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv: Nazariya va amaliyot. Toshkent: "O‘qituvchi" nashriyoti. 2017 y.
5. Boshbekov F. (2021). O‘quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini inobatga olishda shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim usullari. Toshkent: “Science and Education” nashriyoti.

6. Xolmatov T. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda ta’lim texnologiyalarining ro‘li. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim vazirligi. 2020 y.

7. To‘laganov D. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim va pedagogik innovatsiyalar. Toshkent: O‘zbekiston pedagogika instituti. 2019 y.

8. Raxmonov M. Pedagogik texnologiyalar asosida shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni amalga oshirish. Toshkent: “Shuhrat” nashriyoti. 2020 y.

9. Abdurahmonov S. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda individual yondashuv va uning samaradorligi. Tashkent: O‘zbekiston oliy ta’lim akademiyasi nashriyoti. 2021 y.

10. Jumaniyozov M. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda texnologik yondashuvlar. Toshkent: Iqtisodiyot va ta’lim nashriyoti. 2019 y.

Mavzu: XALQARO BAHOLASH DASTURLARI (PIRLS, PISA va TIMSS) NATIJALARI ASOSIDA TA’LIM SIFATINI OSHIRISH

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	2.Umumkasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirish				
O‘quv modul	2.1 Zamonaviy ta’lim paradigmalari				
Mavzu	2. Xalqaro baholash dasturlari (PIRLS, PISA va TIMSS) natijalari asosida ta’lim sifatini oshirish				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg‘ulotning maqsadi	- - -				
Mashg‘ulot bosqichlari	**Faoliyat tavsifi**	**Vaqt, daqiqa**	**Metodlar**	**Zarur jihoz-lar**	**Natija**
1. Tashkiliy qism	- Salomla-shish - Maqsad va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligi-ni asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish		O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.

2. Motivatsiya	- Qiziqarli jumboq yoki muammoli savol - "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama	5	Muammoli vaziyat yaratish, muhokama		O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.
3. Nazariy qism	- Zamonaviy dagogik texnologiyalarni tushuntirish - Interfaol metodlar-ning qo‘llanilishi - Slaydlar bilan tushuntirish	15	Taqdimot, ko‘rgazmali tushuntirish	1-12-slaydlar	O‘qituvchilar yangi texnologiyalarni nazariy jihatdan o‘rganadi.
4. Amaliy mashg‘ulot	- Guruhlarda ishlash: amaliy topshiriqlar bajarish - Misollar va vaziyatlarni muhokama qilish	30	Guruhlarda ishlash, platformalardan foydalanish	Kahoot, Quizizz, 1-2-tarqatmalar	O‘qituvchilar interfaol vositalar yordamida amaliy ko‘nikmalar hosil qiladi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo‘yicha taqdimotlar - Qiyinchiliklarni muhokama qilish	15	Suhbat, muhokama, tahlil		O‘qituvchilar o‘z tajribalarini o‘rtoqlashadi va yangi g‘oyalarni o‘zlashtiradi.

	- Mashg‘ulot jarayoni bo‘yicha fikr-mulohazalar olish				
6. Refleksiya	- "Men nimani o‘rgandim?" usuli orqali xulosa qilish	5	Reflek siya usullari	Menti meter, 1- ish varag’i	O‘qituvchilar o‘z faoliyatini baholaydi va o‘rganilgan ma’lumotlarni qayta ko‘rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg‘ulot natijalarini umumlashtiri sh - Kelgusi mashg‘ulot-lar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat		O‘qituvchilar mashg‘ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo‘naltiriladi.

Ilovalar

Tarqatma (1-ilova)

2- Tarqatma (2-ilova)

1- Ish varag’i (3-ilova)

Reja:

1. Kirish. O‘zbekistonning xalqaro tadqiqotlardagi ishtiroki.

2. Xalqaro baholash dasturlarini ta’lim - tarbiya jarayoniga tadbiq etishning ahamiyati

3. O‘zbekistonning xalqaro tadqiqotlardagi natijalari

4. PIRLS, PISA, TIMSS va TALIS xalqaro tadqiqot natijalari asosida ta’lim sifatini oshirish yo‘lida amalga oshiriladigan yangi yondashuv va strategiyalar

Tayanch so‘z va iboralar: Xalqaro baholash, PISA, PIRLS, TIMSS, TALIS, ta’lim sifati.

PISA 2022 tadqiqoti natijalari yuzasidan tahlillar

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining **2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son** farmoni, Vazirlar Mahkamasining **2018-yil 8-dekabrdagi**

997-son qarori hamda O‘zbekiston Respublikasi Bosh vazirining **2022-yil 6-apreldagi 07/1-1601-son** topshirig‘i ijrosi yuzasidan O‘zbekistonda PISA 2022-o‘quvchilarni xalqaro baholash dasturining asosiy sinov jarayonlari **2022-yil 21-apreldan 7-mayga** qadar o‘tkazildi.

PISA 2022 tadqiqoting asosiy sinovida O‘zbekistonning **14 ta** hududidan tanlab olingan **202 ta maktab** direktorlari so‘rovnomalarda va mazkur maktablarning o‘quvchilari **matematik savodxonlik, o‘qish savodxonligi, tabiiy-ilmiy savodxonlik hamda kreativ fikrlash** yo‘nalishlarida baholash testlarida va so‘rovnomalarda ishtirok etdilar.

PISA 2022 tadqiqoti natijalarini tahlil qilish doirasida Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) va O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta’lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi o‘rtasida O‘zbekistonning ushbu tadqiqotida ishtirokini ta’minlash bo‘yicha imzolangan shartnomaning 1-bandiga muvofiq 2023-yil 8-maydan 29-sentabr sanasiga qadar Fransiyaning Parij shahrida **“Yetakchi tahlilchi” (Lead Analyst)** dasturi o‘tkazildi. Dastur doirasida Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) va PISA Milliy jamoasi (National team) hamkorlikda faoliyat olib borildi hamda O‘zbekistonning PISA 2022 tadqiqoti natijalariga bag‘ishlangan Milliy hisobot (National Report) tayyorlash jarayonlari amalga oshirildi.

Milliy hisobotni tayyorlashda xalqaro ma’lumotlar bazasidan (International Database) foydalanildi. Shuningdek tadqiqotda ishtirok etgan mamlakatlar bilan solishtirma tahlillar olib borildi. O‘zbekistonning PISA 2022 tadqiqotdagi natijalarini o‘zaro tahlil qilish maqsadida ishtirokchi mamlakatlar qatoridan **Birlashgan Arab Amirliklari, Gruziya, Marokash, Moldova Respublikasi, Mongoliya, Ozarbayjon (Boku), Qozog‘iston Respublikasi, Turkiya, Shimoliy Makedoniya, Vyetnam** davlatlari benchmarkinglar sifatida tanlab olindi hamda Milliy hisobotda solishtirma tahlillar amalga oshirildi.

Ma’lumot uchun xalqaro va milliy hisobotdan o‘rin olgan dastlabki tahlillar natijalariga ko‘ra, O‘zbekistondagi o‘quvchilarning matematik savodxonlik yo‘nalishi bo‘yicha o‘rtacha ko‘rsatkichi 364 ball (72 o‘rin), o‘qish savodxonligi yo‘nalishida 336 ball (80-o‘rin), tabiiy-ilmiy savodxonlik yo‘nalishi bo‘yicha esa 355 ballni (80-o‘rin) tashkil etadi. Bu natijalar o‘z navbatida OECD o‘rtacha ko‘rsatkichlaridan matematika yo‘nalishida 108 ball, tabiiy-ilmiy savodxonlik yo‘nalishida 130 ball, o‘qish savodxonligi yo‘nalishi bo‘yicha esa OECD o‘rtacha ko‘rsatkichidan 140 ballga farqli hisoblanadi.

Shuningdek, tahlillarda Ta’limning barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG, 4.1-maqsad)ga nisbatan monitoringi uchun o‘lchanadigan umumta’lim maktabini tamomlashda o‘qish va matematika yo‘nalishlarida o‘quvchilardan

kutilayotgan savodxonlikning minimal darajasi, maktablar joylashgan hududlar (masalan, qishloq va shahar), o‘quvchilarning jinsi va ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy holati indeksi (ESCS), ularning maktabgacha ta’lim tashkilotlariga borganlik holati, o‘quvchilarning ta’lim olishlari uchun yaratilgan sharoitlar yuzasidan amalga oshirildi.

Ta’limning barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG, 4.1-maqsad)ga nisbatan monitoringi uchun o‘lchanadigan o‘rta maktabni tamomlashda kutilayotgan o‘qish va matematika bo‘yicha malakalarning minimal darajasi sifatida **2-daraja** qaraladi, shunga muvofiq:

- O‘zbekistondagi o‘quvchilarning **19%** ga yaqini matematika bo‘yicha 2 yoki undan yuqori darajaga erishgan (OECD o‘rtachasi: 69%);
- O‘quvchilarning **14%** ga yaqini o‘qish bo‘yicha 2 yoki undan yuqori darajaga erishgan (OECD o‘rtachasi: 74%)
- O‘quvchilarning qariyb **19%** tabiiy fanlar bo‘yicha 2 yoki undan yuqori darajaga erishgan (OECD o‘rtacha: 76%).

Iqtisodiy-ijtimoiy va madaniy holatning PISA indeksi (ESCS) bo‘yicha O‘zbekistonda o‘quvchilarning 25 foizi (eng katta ulush) ijtimoiy-iqtisodiy miqyosda 4-xalqaro kvintilda bo‘lgan, ya’ni ular 2022-yilda PISA tadqiqotida ishtirok etgan eng kam ta’minlanganlar qatorida ham, eng badavlat o‘quvchilar qatorida ham emas. Ularning matematika bo‘yicha o‘rtacha bali 368 ballni tashkil etdi. Shuningdek, O‘zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan yuqori bo‘lgan o‘quvchilar (ijtimoiy-iqtisodiy holat bo‘yicha yuqori 25 foiz) matematika fanidan 22 ballga ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan quyi o‘quvchilardan (quyi 25 foiz) yaxshiroq natija ko‘rsatdilar.

Matematika, o‘qish va tabiiy fanlar bo‘yicha o‘g‘il bolalar va qizlarning natijalari:

PISA 2022 tadqiqotida o‘g‘il bolalar matematika bo‘yicha qizlardan 6 ballga o‘zib ketgan bo‘lsa, o‘qish bo‘yicha qizlar o‘g‘il bolalardan 22 ballga yaxshiroq natija ko‘rsatdilar. Ma’lumot uchun dunyo miqyosida matematika bo‘yicha 40 ta davlat/iqtisodiyotda o‘g‘il bolalar qizlardan, yana 17 ta davlat/iqtisodiyotda qizlar o‘g‘il bolalardan o‘zib ketgan, qolgan 24 tasida esa sezilarli farq aniqlanmagan.

O‘zbekistonda o‘quvchilarning 67 foizi maktabgacha ta’lim muassasalarida bir yil yoki undan ko‘proq vaqt davomida qatnashganliklarini bildirgan (OECD o‘rtacha: 94%).

Bir sinfda takror o‘qish

O‘zbekistonda o‘quvchilarning qariyb 6 foizi kamida bir marta bir sinfda takror o‘qiganliklarini bildirgan (OECD o‘rtacha: 9%). Qishloq maktablari o‘quvchilarining qariyb 8% bir sinfda takror o‘qishi haqida ma’lum qilgan

bo‘lsa, shahar maktablari o‘quvchilarining 6% kamida bir marta boshlang‘ich, tayanch o‘rta yoki o‘rta maktablarda qayta o‘qiganliklarini ma’lum qilganlar. O‘zbekistondagi o‘g‘il bolalarning qariyb 9% bir sinfda kamida bir marta takror o‘qigani haqida ma’lumot bergan bo‘lsa, qizlarning nisbatan kamroq ulushi (5%) bir sinfda takror o‘qiganliklarini ma’lum qilganlar.

O‘zbekistonda maktab hayoti — PISA tadqiqoti natijalari asosida

PISA 2022 tadqiqotida ishtirok etgan 15 yoshli o‘zbekistonlik o‘quvchilarning aksariyati 9-sinfda (83%), eng kam ulushi esa 7 va 11-sinflarda (0,1%) o‘qiydi. 10-sinf o‘quvchilarining ulushi 12% ni tashkil etadi, bu 8-sinfdagiga nisbatan ko‘pdir (3%). Tadqiqotda ishtirok etgan kasb-hunar maktablarida ta’lim oluvchi 15 yoshli o‘quvchilarning ulushi ham sezilarli darajada (2%). (Ma’lumot uchun OECD mamlakatlarida o‘rtacha ko‘rsatkich: 10-sinflar 55%, 9-sinflar 33%)

O‘quvchilarning maktabga daxldorlik hissi va hayotdan qoniqishi bo‘yicha olib borilgan tahlillar natijasi shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistondagi o‘quvchilarning 86 foizi maktabda oson do‘st orttirishini (OECD o‘rtachasi: 76%) va 71 foizi o‘zini maktabga tegishli deb his qilishini (OECD o‘rtachasi: 75%) ma’lum qildilar. Shu bilan birga, 18% o‘quvchilar maktabda o‘zini yolg‘iz his qilishini va 18% maktabdagi narsalardan chetda qolganligini aytdi (OECD o‘rtachasi: 16% va 17%).

OECD ma’lumotlariga ko‘ra so‘nggi yillarda ko‘plab mamlakatlar va iqtisodiyotlarda o‘quvchilarning hayotdan qoniqish darajasi pasaygan. 2022-yilda O‘zbekistondagi o‘quvchilarning 10 foizi o‘z hayotlaridan qoniqish hosil qilmasligini ma’lum qilgan: ular hayotdan qoniqish darajasini 0 dan 10 gacha bo‘lgan shkala bo‘yicha 0 dan 4 gacha baholagan.

O‘zbekistonda 15% o‘quvchilar maktabga ketayotganda o‘zlarini xavfsiz his qilmayotganini ma’lum qilgan (OECD o‘rtacha: 8%); O‘quvchilarning 14% maktabda o‘z sinflarida o‘zlarini xavfsiz his qilmasliklarini ma’lum qilishdi (OECD o‘rtacha: 7%); O‘quvchilarning 20 foizi maktabning boshqa joylarida (masalan, koridor, oshxona, hojatxona) o‘zlarini xavfsiz his qilmasliklarini ma’lum qilishdi (OECD o‘rtacha: 10%). Qizlarning 15% va o‘g‘il bolalarning 19% kamida oyiga bir necha marta zo‘ravonlikka duch kelgani haqida ma’lum qildi (OECD o‘rtacha: qizlarning 20% va o‘g‘il bolalarning 21%).

PISA 2022 tadqiqotida ishtirok etgan o‘quvchilarning o‘qituvchilari haqida ma’lumot

PISA tadqiqotida maktab direktorlaridan maktablardagi o‘qituvchilarning malakasi to‘g‘risida so‘raldi. O‘zbekistonda maktab direktorlari bergan ma’lumotga ko‘ra 90% o‘quvchilar bakalavr darajasi (ISCED 6 daraja)ga, 4% o‘quvchilar magistr darajasi (ISCED 7-daraja)ga ega o‘qituvchilardan ta’lim

oladi. Shuningdek, 15 yoshli bolalar o‘qiydigan maktablarda ishlaydigan o‘qituvchilarning qariyb 85% asosiy, 15% esa o‘rindosh sifatida ish bilan ta’minlangan.

Ota-onalarning ta’limdagi ishtiroki

PISA tadqiqoti doirasida O‘zbekistondagi maktab direktorlari bergan ma’lumotga ko‘ra barcha oilalarning deyarli yarmi o‘z tashabbusi bilan (va 63 foizi o‘qituvchi tashabbusi bilan) o‘z farzandining rivojlanishini o‘qituvchi bilan muhokama qilgani haqida ma’lum qilgan.

COVID 19 sababli maktablar yopilgan davrda ta’lim jarayonlari

O‘zbekistonda ishtirokchi o‘quvchilarning deyarli uchdan bir qismi (35%) COVID-19 sababli maktab binosi uch oydan ortiq vaqt davomida yopilganini ma’lum qilgan. Masofaviy o‘qitish jarayonida O‘zbekistondagi o‘quvchilarning 40% kamida haftasiga bir marta maktab topshiriqlarini tushunishda, 42% o‘quvchilar esa maktab ishlarida yordam beradigan odamni topishda muammolarga duch kelishgan. Shuningdek, O‘zbekistonda 31% o‘quvchilar har kuni videomuloqot dasturi bo‘yicha jonli virtual darslar orqali qo‘llab-quvvatlanganini, jami o‘quvchilarning atigi 38% har kuni maktabdan biror kim o‘zlarini qanday his qilishlarini so‘rashganligini ma’lum qildilar.

Hozirda PISA 2022 tadqiqoti natijalari chuqurroq tahlil qilinmoqda. Tahlillar natijalari asosida kelgusida amalga oshirilishi belgilangan vazifalar yuzasidan chora-tadbirlar rejasi ishlab chiqilishi hamda mazkur reja asosida ta’lim sifatini yanada takomillashtirish bo‘yicha vazifalar amalga oshirilishi belgilangan.

O‘zbekistonning xalqaro baholash dasturlaridagi ishtiroki hamda natijalari haqida muhim faktlar

O‘zbekistonning xalqaro tadqiqotlardagi natijalari

PIRLS 2021

Jami ishtirokchilar soni: **57 ta**

Jami ishtirokchi maktablar: **13 000 ta**

Jami ishtirokchi o‘quvchilar: **400 000 nafar**

Jami ishtirokchi o‘qituvchilar: **20 000 nafar**

Jami ishtirokchi ota-onalar: **380 000 nafar**

O‘zbekistondagi ishtirokchi maktablar :**180 ta**

O‘zbekistondagi ishtirokchi o‘quvchilar :**5846 nafar**

O‘zbekiston natijalari:

O‘qish savodxonligi **437 ball (48-o‘rin)** (PIRLS o‘rtachasi 500 ball)

Eng yuqori natijalar: Singapur (587), Irlandiya (577), Gong Kong (573), Rossiya Federatsiyasi (567) va Shimoliy Irlandiya (566).

Badiiy matnlar: **438 ball**

Axborot matnlari: **434 ball**

Benchmarklar bo‘yicha:

Ilg‘or benchmark (Advanced): **0%** (PIRLS o‘rtacha 7%)

Yuqori benchmark (High): **7%** (PIRLS o‘rtacha 36%)

O‘rta benchmark (Intermediate): **34%** (PIRLS o‘rtacha 75%)

Quyi benchmark (Low): **70%** (PIRLS o‘rtacha 94%)

Ijtimoiy iqtisodiy holatni inobatga olgan holda natijalar:

Yuqori: **474 ball** (6 %)

O‘rta: **445 ball** (55%)

Quyi: **421 ball** (39%)

Jinslar kesimida o‘rtacha ballar:

O‘g‘il bolalar: 425 ball (52%) (PIRLS o‘rtacha 493 ball)

Qizlar: 449 ball (48%) (PIRLS o‘rtacha 509 ball)

PISA 2022

Jami ishtirokchilar soni: **81 ta**

Jami ishtirokchi o‘quvchilar: **630 000 nafar**

O‘zbekistondagi ishtirokchi maktablar :**202 ta**

O‘zbekistondagi ishtirokchi o‘quvchilar :**7293 nafar**

O‘zbekiston natijalari:

Matematik savodxonlik **364 ball (72 o‘rin)**;

O‘qish savodxonligi **336 ball (80-o‘rin)**;

Tabiiy-ilmiy savodxonlik **355 ball (80-o‘rin)**;

TIMSS 2023

IEA tomonidan reprezentativlik tamoyili asosida barcha hududlarni qamrab oluvchi 166 ta maktablar tadqiqotda ishtirok etish uchun namuna sifatida tanlab berilgan maktablarda **2023-yil aprel-may** oylarida sinov jarayonlari tashkil etildi.

Tadqiqotda respublikaning barcha hududlaridan tanlab olingan 166 ta maktablardan jami 8800 nafar o‘quvchilar (shundan, **4450 nafar 4-sinf** va **4350 nafar 8-sinf**) test va so‘rovnomada ishtiroki ta’minlandi.

Shuningdek, mazkur maktablarning **166 nafar** direktorlari hamda **1035 nafar** matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha o‘qituvchilari so‘rovnomada ishtirok etdi.

Tadqiqot natijalari Ta’limdagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasi (Amsterdam, Gollandiya) tomonidan tahlil qilinib**, 2024-yil dekabr** oyida e’lon qilinishi rejalashtirilgan.

Xalqaro darajada e’lon qilinishi belgilangan tadqiqot natijalari olinganidan so‘ng, kelgusidagi vazifalar bo‘yicha chora-tadbirlar ishlab chiqilishi ko‘zda tutilgan.

PISA 2025

Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi hamda Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) o‘rtasida O‘zbekistonning PISA 2025 tadqiqotida ishtiroki to‘g‘risida **2023-yil 1-dekabrdagi** kelishuv shartnomasi imzolangan.

PISA 2025 tadqiqotining Tajriba-sinov jarayonlari tasdiqlangan rejaga muvofiq aprel-may oylarida respublikamizning barcha hududlaridan xalqaro talablar asosida tasodifiy tanlab olingan **83 ta** maktablarda o‘tkazildi hamda **4518 nafar** o‘quvchilarning tadqiqotdagi ishtiroki ta’minlandi. Tajriba-sinovda o‘quvchilarning ishtirok etish ko‘rsatkichi **97,39 %** ni tashkil qildi.

PISA 2025 tadqiqotining tajriba-sinov ma’lumotlari Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD), PISA 2025 tadqiqotining xalqaro pudratchi tashkiloti Avstraliya ta’lim tadqiqotlari Kengashi (ACER)ga taqdim etildi.

2024-yil iyun-iyul oylarida o‘quvchilarning ochiq strukturalangan savollarga bergan javoblarini kodlashtirish (baholash) jarayonlari amalga oshirildi. Mazkur jarayonlar A.Avloniy nomidagi milliy-tadqiqot instituti tomonidan xalqaro talablarga muvofiq tashkil etildi.

Bugungi kunda PISA 2025 tadqiqotining Asosiy sinov jarayonlariga tayyorgarlik ko‘rilmoqda. Unda respublikamiz bo‘ylab **200 dan ortiq** maktablar va mazkur maktablarning **7000 dan ortiq** o‘quvchilari ishtirok etishi rejalashtirilgan.

PIRLS 2026

O‘zbekistonning PIRLS 2026 tadqiqotidagi ishtirokini ta’minlash maqsadida Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi hamda IEA (Ta’lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assosiatsiyasi) o‘rtasida shartnoma imzolangan.

Ma’lumot uchun, PIRLS 2026 tadqiqotining Tajriba-sinov jarayonlari 2025-yil aprel-may oylarida, Asosiy sinov jarayonlari esa 2026-yil aprel-may oylarida o‘tkazilishi rejalashtirilgan. Ushbu tadqiqot ishtirokchi mamlakat/iqtisodiyotlari soni 62 tani tashkil etadi.

Asosiy adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni;
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 28-fevraldagi 27-son Farmoni;
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabrdagi 997-sonli qarori;
4. PISA 2022 tadqiqotining xalqaro hisoboti (2 tomda, 2023-yil)
5. PISA 2022 tadqiqotining Milliy hisoboti (A.Avloniy instituti, 2023-yil)

Qo‘shimcha adabiyotlar:

1. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining PISA xalqaro baholash dasturi bo‘yicha rasmiy veb-sahifasi: https://www.oecd.org/en/about/programmes/pisa.html

2. Ta’lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assosiatsiyasining (IEA) PIRLS va TIMSS tadqiqotlari uchun rasmiy veb-sahifasi https://www.iea.nl/studies/iea/pirls/2026; https://www.iea.nl/studies/iea/timss/timss2023.

Mavzu: O‘quvchilarda XXI asr ko‘nikmalarini shakllantirish

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	**II. UMUMKASBIY KO‘NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH**				
O‘quv modul	**2.2. Zamonaviy ta’lim paradigmalari**				
Mavzu	O‘quvchilarda XXI ars ko‘nikmalarini shakllantirish				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg‘ulotning maqsadi	• Tabiiy fanlar ta‘limida XXI ars ko‘nikmalari haqida nazariy va amaliy bilimlarini boyitish. • O‘qituvchilarning tanqidiy, tahliliy, kreativ fikrlash, muammolarni hal qilish, qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantirish. 21-asr ta’limida Blum taksonomiyasi murakkab fikrlashni rivojlantirish.				
Mashg‘ulot bosqichlari	**Faoliyat tavsifi**	**Vaqt, daqiqa**	**Metod-lar**	**Zarur jihoz-lar**	**Natija**

1. Tashkiliy qism	- Salomlashish - Mavzu va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, Bahs-munoza ra	1-2-slaydlar	Mavzuga qiziqish o‘yg‘onadi, mashg‘u-lotga ishtirok etishga tayyor bo’lishaditayyo r bo‘lishadi.
2. Motivatsiya	- “Mavzuning dolzarbligi” haqida qisqa muhokama	5	Muam moli vaziyat yaratish , muhoka ma	3-4-slayd	O‘qituvc hilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.
3. Tushuntirish	21 asr ko‘nikmalarini BLUM taksonomiyasi hamda 4C larga bog‘liqligi, dolzarbligini asoslab berish	15	Aqliy hujum, suhbat	5-14-slayd	O‘qituvc hilar tabiiy fanlar ta‘limida XXI ars ko‘nikmalari haqida nazariy jihatdan o‘rganadi.
4. Amaliy mashg‘ulot: Harakatlar rejasi	- Guruhlarda ishlash: - Muammoli vaziyatlarni muhokama qilish;	20	Guruhla rda ishlash	Harak atlar rejasi jadvali **1-ilova**	Ijodkorli k, tanqidiy fikrlash, muloqot va hamkorlikda ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiruvchi mashq va topshiriqlar orqali inklyuziv ta’lim muhitini yaratuvchi dars rejasini ishlab chiqadi.

3. KO‘R – FIKRLA – HAYRATLAN _BOG‘LA MASHQI	Ishtirokchilarga quyida topshiriq beriladi: O‘ylang…. ➢ **Men o‘qitadigan fan mavzulariga qanday bog‘lash mumkin?** ➢ …… ➢ …….. ➢ ……. ➢ **21 asr ko‘nikmalaridagi 4C larga qanday bog‘liq?** ➢ …… ➢ …….. ➢ …… ➢ **Men tashkil qiladigan darslardagi mashq va topshiriq hamda o‘qitish amaliyotlarga qay tarzda bog‘liq?** ➢ …… ➢ …….. ➢ …… Ishtirokchilardan **“Ko‘r – fikrla –**	20	Muzyorar, Bahs-munozara	15-slayd	21-asr talablariga javob beruvchi ko‘nikmalar-ni rivojlantirishda BLUM taksonomiya-si muhim rolidan biri ekanligini o‘rganadi.

	hayratlan _bog‘la” mashqining har bir bosqichi bo‘yicha o‘z fikr-mulohazalarini bo‘lishish so‘raladi.				
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo‘yicha taqdimotlar; - Qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg‘ulot jarayoni bo‘yicha fikr-mulohazalar olish;	5	Suhbat, muhokama, tahlil	16-slayd	O‘qituvchilar o‘z tajribalarini o‘rtoqlashadi va yangi g‘oyalarni o‘zlashtiradi.
6. Refleksiya	- "Men nimani o‘rgandim?" usuli orqali xulosa qilish	5	Refleksiya usullari	Mentimeter 17-slayd	O‘qituvchilar o‘z faoliyatini baholaydi va o‘rganilgan ma’lumotlarni qayta ko‘rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg‘ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg‘ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat	18-19-slayd	O‘qituvchilar mashg‘ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo‘naltiriladi.

Ilovalar

1-ilova

1. Tarqatma material. Harakatlar rejasi jadvali

Foydagi fe’llar	Mashq va topshiriqlardan misollar	Baholash ✓ + -
YARATISH Yangi ma’lumot qo‘shish Bir yoki bir nechtasini birlashtirish (aralashtirish) Nuqtai nazarni o‘zgartirish Yangi mahsulot yaratish Transformatsiya (O‘zgartirish)		
BAHO BERISH Baholash Xulosa yasash Tanlash Munozara qilish Qaror qilish Saralash Tekshirish		
SINTEZ QILISH Shakllantirish Integratsiya qilish Tuzatish kiritish Namuna qilish Qayta tuzish Osonlashtirish Vizuallashtirish		
TAHLIL QILISH Kategoriyalash Dekonstruksiya qilish Qismlarga bo‘lish Farqlash Ko‘zdan kechirish (o‘rganish) Ajratib ko‘rsatish		

Ma’no olish Sanab o‘tish Tartiblash Ustuvorlik berish		
QO‘LLASH Bog‘lash Namoyish qilish Rivojlantirish Tajriba o‘tkazish Tasvirlash (bezash) Ifodalash Hal qilish (yechim topish)		
TUSHUNISH So‘rash Tasniflash Taqqoslash Baho berish Tushuntirish Umumlashtirish Solishtirish Taxmin qilish Refrazalash Hisobot berish Umumlashtirish		
ESLASH Tanlash Aniqlik kiritish Aniqlash Diagrammani belgilash Sanab o‘tish Yodga olish Takrorlash Ko‘rsatish Aytish		

2-ilova

KO‘R – FIKRLA – HAYRATLAN _BOG‘LA MASHQI

Ko‘r	Fikrla	Hayratlan	Bog‘la Buni men o‘qitadigan fan mavzulariga qanday bog‘lash mumkin? Bu 21 asr ko‘nikmalaridagi 4S larga qanday bog‘liq? Bu men tashkil qiladigan darslardagi mashq va topshiriq hamda o‘qitish amaliyotlarga qay tarzda bog‘liq?
			➢ _____ ➢ _____ ➢ _____

3-ilova

O‘zini o‘zi baholash

Mavzuni qay darajada o‘zlashtirganingiz haqida fikr yuriting. Bu sizga bilimingizdagi bo‘shliqlarni aniqlashga hamda yanada samarali ta’lim olishingizga yordam beradi.

Men...	Ko‘proq o‘rganishim kerak	Deyarli o‘zlashtirdim	Ishonchim komil

Reja:

1. **XXI asr ko‘nikmalarini shakllantirish**
2. **XXI asr talablariga javob beruvchi ko‘nikmalarni rivojlantirishda Blum taksonomiyasi**
3. **XXI asr ko‘nikmalarini rivojlantiruvchi mashq va topshiriqlar**

1-2-slayd

Faollashtiruvchi topshiriq

XXI asrda o‘quvchilar nimalarni o‘rganishlari kerak?

Zamonaviy dunyoda muvaffaqiyatga erishish uchun yangi ko‘nikmalar talab etiladi.

3-4- slayd

XXI asr ko‘nikmalarini shakllantirish — bu o‘quvchilarga zamonaviy bilimlar, texnologiyalar va ijtimoiy talablar asosida bilimlarni amaliyotga tatbiq etish, kritikal fikrlash, muammolarni hal qilish va innovatsion yondashuvlarni o‘zlashtirishga yo‘naltirilgan jarayondir. XXI asr ko‘nikmalari global iqtisodiyot va texnologik taraqqiyot sharoitida, shuningdek, yangi pedagogik yondashuvlar asosida shakllanadi. Tabiiy fanlar ta’limida bunday ko‘nikmalarni shakllantirishda asosiy e’tibor ilmiy metodologiyalar, texnologik vositalar va interfaol o‘qitish metodlaridan foydalanishga qaratiladi.

XXI asr ko‘nikmalari sifatida quyidagi asosiy ko‘nikmalar belgilangan

Moslashuvchanlik ko‘nikmalari

Kritik fikrlash va muammolarni hal qilish
Kommunikativlik
Raqamli va media savodxonlik
Tanqidiy fikrlash
Kreativlik fikrlash
Hamkorlikda ishlash
Muammolarni hal qilish va qaror qabul qilish
Global va ijtimoiy mas'uliyat

XXI asrda har qanday sohada, ya'ni fan, kasb, jamoatchilik va shaxsiy hayotdagi faoliyatda inson uchun zarur bo‘lgan universal bilim, qobiliyat, ko‘nikma va shaxsiy fazilatlardir.

5-14- slayd

21-asr talablariga javob beruvchi ko‘nikmalarni rivojlantirishda BLUM taksonomiyasi muhim rol o‘ynaydi

Blum taksonomiyasiga ko‘ra tafakkurning rivojlanishi bilish, tushunish, qo‘llash, tahlil, umumlashtirish, baholash darajalarida bo'ladi. Shu har bir daraja quyidagi belgilar hamda har bir darajaga muvofiq fe'llar namunalari bilan ham ifodalanadi,

jumladan:

1. Bilish-dastlabki tafakkur darajasi bo‘lib, bunda o‘quvchi atamalarni ayta oladi, aniq qoidalar, tushunchalar, faktlar va shu kabilarni biladi. Bu tafakkur darajasiga muvofiq fe'llar namunalari: qaytara bilish, mustahkamlay olish, axborotni etkaza olish, aytib bera olish, yozish, ifodalay olish, farqlash, taniy olish, gapirib berish, takrorlash.

2. Tushunish darajasidagi tafakkurga ega bo‘lganda esa, o‘quvchi faktlar, qoidalar, sxema, jadvallarni tushunadi. Mavjud ma'lumotlar asosida kelgusi oqibatlarni taxminiy tafsiflay oladi. Bu tafakkur darajasiga muvofiq fe'llar namunalari: asoslash, almashtirish, yaqqollashtirish, belgilash, tushuntirish, tarjima qilish, qayta tuzish, yoritib berish, sharhlash, oydinlashtirish.

3. Qo‘llash darajasidagi tafakkurda o‘quvchi olgan bilimlaridan faqat an'anaviy emas, noa'nanaviy holatlarda ham foydalana oladi va ularni to‘g‘ri qo‘llaydi. Bu tafakkur darajasiga muvofiq fe'l namunalari: joriy qilish, hisoblab chiqish, namoyish qilish, foydalanish, o‘rgatish, aniqlash, amalga oshirish, hisobkitob qilish, tatbiq qilish, hal etish.

4. Tahlil darajasidagi tafakkurda o‘quvchi yaxlitning qismlarini va ular o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqliklarni ajrata oladi, fikrlash mantiqidagi xatolarni ko‘radi, faktlar va oqibatlar orasidagi farqlarni ajratadi, ma'lumotlarning ahamiyatini baholaydi. Bu tafakkur darajasiga muvofiq fe'llar namunalari:

keltirib chiqarish, ajratish, tabaqalashtirish, tasniflash, taxmin qilish, bashorat qilish, yoyish, taqsimlash, tekshirish, guruhlash.

5. Baholash darajasidagi tafakkurda o‘quvchi mezonlarni ajrata oladi, ularga rioya qila oladi, mezonlarning xilma-xilligini ko‘radi, xulosalarning mavjud ma’lumotlarga mosligini baholaydi, faktlar va baholovchi fikrlar orasidagi farqlarni ajratadi. Bu tafakkur darajasiga muvofiq fe’llar namunalari: tashxislash, isbotlash, o‘lchash, nazorat qilish, asoslash, ma’qullash, baholash, tekshirish, solishtirish, qiyoslash

6. Yaratish. Yangicha g‘oyalar yaratish, yangi mahsulotlar ishlab chiqish

Kritik fikrlash va muammolarni hal qilish XXI asrda o‘quvchilarga muammolarni aniqlash va ular uchun yechimlar ishlab chiqishda mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish zarur.

Kommunikativlik

Kommunikativlik – bu odamlar o‘rtasida o‘zaro ma'lumot, g‘oya va bilimlar almashinuvini o‘z ichiga olgan muhim kasbiy va hayotiy ko‘nikma. Kommunikativlik muloqot qila olish, o‘z fikrini boshqalarga yetkaza olish, suxbatdoshini tinglay olish, muzokaralar olib borish qobiliyatidir.

Kreativlik fikrlash

Kreativlik shaxsning o‘ziga xos innovatsion g‘oyalar yaratish, yanglik kiritish, ishga ijodkorlik bilan yondashish, yangi yo‘llarni izlash, yangi usullarni qo‘llash va muammoning yangicha yechimlari yuzasidan qaror qabul qilish kompetensiyasi. Kreativ insonlar standart fikrlash chegarasidan chiqa oladilar, hodisa va ob’ektlar o‘rtasidagi kutilmagan bog‘liqliklarni payqay oladilar, mavjud fikrlardan yangi kontent yarata oladilar.

Hamkorlikda ishlash

Hamkorlikda ishlash (kolloboratsiya)– bu umumiy maqsadga erishish yo‘lidagi hamkorlik. Kolloboratsiyaning maqsadi murakkab muammolarni hal etish va muvaffaqiyatli natijalarga erishish uchun bilim, tajriba va resurslarni birlashtirishdan iborat.

Hamkorlikda ishlash muammoga turli nuqtai nazardan qarash imkonini beradi, bu esa albatta yangi g‘oyalar va innovatsion yechimlarga olib keladi. Hamkorlikda ishlashning muammolarga individual yondashuvdan afzalligi mehnatni samarali taqsimlash, ko‘plab manbalardan olingan ma’lumotlardan foydalanish, yuqori darajadagi ijodkorlik va yechimlar sifatidan iborat.

11-16-slayd

Amaliy mashg‘ulot: Harakatlar rejasi jadvali asosida topshiriq beriladi

Foydagi fe’llar	**Mashq va topshiriqlardan misollar**	**Baholash** ✓ + -
YARATISH Yangi ma’lumot qo‘shish Bir yoki bir nechtasini birlashtirish (aralashtirish) Nuqtai nazarni o‘zgartirish Yangi mahsulot yaratish Transformatsiya (O‘zgartirish)		
BAHO BERISH Baholash Xulosa yasash Tanlash Munozara qilish Qaror qilish Saralash Tekshirish		
SINTEZ QILISH Shakllantirish Integratsiya qilish Tuzatish kiritish Namuna qilish Qayta tuzish Osonlashtirish Vizuallashtirish		
TAHLIL QILISH Kategoriyalash Dekonstruksiya qilish Qismlarga bo‘lish Farqlash Ko‘zdan kechirish (o‘rganish) Ajratib ko‘rsatish Ma’no olish Sanab o‘tish		

Tartiblash Ustuvorlik berish		
QO‘LLASH Bog‘lash Namoyish qilish Rivojlantirish Tajriba o‘tkazish Tasvirlash (bezash) Ifodalash Hal qilish (yechim topish)		
TUSHUNISH So‘rash Tasniflash Taqqoslash Baho berish Tushuntirish Umumlashtirish Solishtirish Taxmin qilish Refrazalash Hisobot berish Umumlashtirish		
ESLASH Tanlash Aniqlik kiritish Aniqlash Diagrammani belgilash Sanab o‘tish Yodga olish Takrorlash Ko‘rsatish Aytish		

2-ilova

15-slayd

KO‘R – FIKRLA – HAYRATLAN _BOG‘LA MASHQI asosida

Ko‘r	Fikrla	Hayratlan	Bog‘la Buni men o‘qitadigan fan mavzulariga qanday bog‘lash mumkin? Bu 21 asr ko‘nikmalaridagi 4S larga qanday bog‘liq? Bu men tashkil qiladigan darslardagi mashq va topshiriq hamda o‘qitish amaliyotlarga qay tarzda bog‘liq?
			➢ _____ ➢ _____ ➢ _____

17-slayd

O‘zini o‘zi baholash

Mavzuni qay darajada o‘zlashtirganingiz haqida fikr yuriting. Bu sizga bilimingizdagi bo‘shliqlarni aniqlashga hamda yanada samarali ta’lim olishingizga yordam beradi.

Men…	Ko‘proq o‘rganishim kerak	Deyarli o‘zlashtirdim	Ishonchim komil

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Schools of the Future Defining New Models of Education for the Fourth Industrial Revolution. World Economic Forum 91-93 route de la Capite CH-1223 Cologny/Geneva Switzerland

2. CHANGE OR DIE. The Three Keys to Change at Work and in Life. Alan Deutschman

3. Singapore “Facts, Geography, History, & Points of Interest” SimpleWebGuide.com

4. Outliers The Story of succes Malcolm Gladwell. https://www.edsurge.com/news

2.3.1. Mavzu: Darsning tarkibiy qismlari va uni taqdim etish metodikasi

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	**II. UMUMKASBIY KO‘NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH**				
O‘quv modul	**2.3. “O‘quv jarayonini samarali tashkil etish”**				
Mavzu	**2.3.1. Mavzu: Darsning tarkibiy qismlari va uni taqdim etish metodikasi**				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg‘ulotning maqsadi	Tinglovchilarda dars turlari, strukturasi, darsning tarkibiy qismlari, dars mazmunini ta’lim oluvchilarning ehtiyojlariga moslashtirish, “SMART” vositasida dars maqsad va vazifalarini belgilash, darsning texnologik xaritasini ishlab chiqishning samarali yo‘llari va vositalari yuzasidan ko’nikmalarini shakllantirish.				
Mashg‘ulot bosqichlari	**Faoliyat tavsifi**	**Vaqt, daqiqa**	**Metodlar**	**Zarur jihozlar**	**Natija**
1. Tashkiliy qism	- Salomlashish - Mavzu va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish	1-2-slayd 1-ilova	Ishtirokchilar e’tiborini mavzuga jalb etish
2. Motivatsiya	- Muammoli vaziyat tahlili - "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama	5	Muammoli vaziyat yaratish, muhokama	3-slayd	O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.

3. Nazariy qism	Zamonaviy dars, uning o’ziga xos xususiyatlari, dars turlari, strukturasi, darsning tarkibiy qismlari, dars mazmunini ta’lim oluvchilarning ehtiyojlariga moslashtirish, “SMART” vositasida dars maqsad va vazifalarini belgilash, darsning texnologik xaritasini ishlab chiqishning yuzasidan nazariy ma’lumotga ega bo’ladilar	15	Taqdimot, ko‘rgazmali tushuntirish	4-14-slaydlar 2-ilova	O‘qituvchilar dars turlari, strukturasi, darsning tarkibiy qismlari, dars mazmunini ta’lim oluvchilarning ehtiyojlariga moslashtirish, “SMART” vositasida dars maqsad va vazifalarini belgilash, darsning texnologik xaritasini ishlab chiqishning yuzasidan nazariy va amaliy bilom va ko’nikmaga ega bo’ladilar.
4. Amaliy mashg‘ulot	Ona tili va adabiyot fanidan belgilangan	35	Guruhlarda ishlash, sun’iy	tarqatmalar;	O‘qituvchilar dars turlarini

	mavzu asosida darsning texnologik xaritasi va blok chizmasini tayyorlaydilar		intellektdan foydalanish	15-17-slaydlar	aniqlash, dars bosqichlarini samarali taqdim etish, daes maqsadini SMART mezonlari asosida belgilash, texnologik xaritani mukammal ishlab chiqish yuzasidan amaliy ko‘nikmalar hosil qilishadi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo‘yicha taqdimotlar; - Qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg‘ulot jarayoni bo‘yicha fikr-mulohazalar olish;	10	Suhbat, muhokama, tahlil	3-4-ilovalar	O‘qituvchilar o‘z tajribalarini o‘rtoqlashadi va yangi g‘oyalarni o‘zlashtiradi.
6. Refleksiya	- refleksiya (“Debrifing” usulida tahlil)	5	Refleksiya usullari		O‘qituvchilar o‘z faoliyatini baholaydi va

					o‘rganilgan ma’lumotlarni qayta ko‘rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg‘ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg‘ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat	18-19-slaydlar	O‘qituvchilar mashg‘ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo‘naltiriladi.

Ilovalar

1-ilova

Dars – *ta’lim beruvchi tomonidan yoshi va ma’lumoti jihatidan bir xil bo‘lgan ta’lim oluvchilar guruhiga o‘quv rejasi, o‘quv dasturi talablari va qat’iy dars jadvali asosida muayyan vaqt ichida bilim berish, malaka hosil qilish bo‘yicha muayyan mashg‘ulotdir.*

2-ilova

•Darsni samarali tashkil etish uchun nimalarga amal qilish kerak?

- _____
- _____
- _____
- _____

3-ilova

4-ilova

№	Dars mavzusi:	To’ra Sulaymon. “Iltijo”, “Armon” she’rlari
1	Maqsad va vazifalar	a) ta'limiy: To’ra Sulaymon ijodiga oid bilimlarni o’quvchilar ongiga singdirish; DTS talablari asosida nutqiy savodxonligini oshirish; b) tarbiyaviy: O’quvchilarni Vatanga muhabbat qadriyatlarni ulug'lash, yuksak insoniy fazilatlar ruhida tarbiyalash,tinchliksevarlik g’oyalarini singdirish; c) rivojlantiruvchi: O’quvchilarning adabiyot va uning namoyondalari bo’yicha bilimlarini rivojlantirish.Ularni erkin va mustaqil fikrlashga o’rgatish,mardlik tuyg’usi bilan oshno qilish,onaga muhabbat, farzandga muhabbat-o’zbek ma’naviyatining noyob tushunchalari ekanini anglatish; Vazifalar: O‘quvchilarda mavzuga nisbatan qiziqish uyg’otish, ularda mavzu asosida bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish. Didaktik materiallar tayyorlash va undan dars jarayonida o‘rinli foydalanish, ko‘nikma va malakasini oshirish.
2	Dars jarayonining mazmuni	To’ra Sulaymon. “Iltijo”, “Armon” she’rlari tahlili orqali o’quvchilarning bilim, ko’nikma va malakalarini shakllantirish
3	O’quv jarayonini amalga oshirish texnologiyasi	Dars turi: Aralash Usul: “Klaster”, “Venn diagrammasi”,“Nima uchun”, “T-chizmasi”, “SWOT” tahlil va boshqa interfaol usullar orqali dars jarayonini amalga oshirish Shakl: kichik guruhlarda va yakka ishlash; Vosita: darslik, tarqatma materiallar, ko’rgazma materiallar, rag’bat kartochkalari, guruh nomi yozilgan dastak, o’yin shartlari yozilgan ko’rgazma, taqdimot. Nazorat: savol-javob, Baholash: rag’bat kartochkalari vositasida va nominatsiyalar.
4	Kutiladigan natijalar	O’qituvchi: mavzuni qisqa vaqt ichida barcha o’quvchilar tomonidan o’zlashtirilishiga erishadi,o’quvchilar faolligini oshiradi, ularda fanga,mavzuga nisbatan qiziqish uyg’otadi. Bir darsda barcha o’quvchilar baholanadi, mavzuni mustaqil o’rganish va xotirada saqlash , mustaqil va ijodiy fikrlash orqali insho yozish malakasini o’zlahtirishga erishish;. O’quvchi: mavzu yuzasidan yangi bilimlarni egallaydi. Mustaqil ijodiy ishlashni o’rganadi. asarni tahlil qila olish ko’nikmasi shakllanadi. nutqiy,savodxonlik darajasi oshadi.. Qisqa vaqt ichida ko’p ma’lumotga ega bo’ladi.
5	Kelgusi rejalar	Pedagogik texnologiyalarni rivojlantirish va darsga tatbiq etish, takomillashtirish, o’z ustida ishlash. Pedagogik mahoratini oshirish. O’quvchilarda bilimlarni mustaqil o’zlashtirish, izlanish, mustaqil o’quv tadqiqotlarini amalga oshirish, hamkorlikda ishlash ko’nikmalarini shakllantirish.

Reja:

1. Zamonaviy darsning o’ziga xos jihatlari.
2. Darsni samarali tashkil etishda SMART mezonlari.
3. Dars turlari va xusuiyatlari.

4. Darsning texnologik xaritasini tayyorlash.

Darslarni samarali tashkil etishning asosiy afzalliklaridan biri shundaki, u o'qituvchilarga tuzilgan va yaxshi rejalashtirilgan o'quv muhitini yaratishga imkon beradi. Darslar yaxshi tashkil etilganda, o'qituvchilar har bir mavzu uchun yetarli vaqt ajratishlari, barcha o'quvchilar ishtirok etish uchun teng imkoniyatlarga ega bo'lishlarini ta'minlashlari va qo'shimcha yordamga muhtoj bo'lganlarga individual e'tibor berishlari mumkin. Bu, o'z navbatida, o'quvchilar o'rtasida intizom va mas'uliyat hissini rivojlantirishga yordam beradi, chunki ular o'zlaridan nima kutilayotganidan xabardor va o'z ishlarini shunga muvofiq rejalashtirishlari mumkin. Darslarni samarali tashkil etish o'qituvchilarga ko'proq shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni qo'llashga imkon beradi.

Zamonaviy dars - bu aynan o‘quvchilarning bilish darajasi rivojlanib, ularni atrofdagi haqiqatni faol ravishda idrok etishga, sabab-ta'sir munosabatlarini tushunishga va topishga, mantiq, fikrlash va muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga undaydi. Zamonaviy darsning maqsadi aniq va o‘lchovli bo‘lishi kerak. Maqsadni dars natijasi bilan aniqlash mumkin. Darsning yangi ta'lim maqsadlariga o‘quvchilar o‘zlari tomonidan tuziladigan va shaxsan o‘zi uchun muhimligini anglaydigan maqsadlar kiradi. Zamonaviy dars mashg'ulotlar, suhbatlar, video-munozaralar, ishbilarmonlik va rol o‘ynash o‘yinlari, ochiq savollar, aqliy hujum va boshqalar kabi mashg'ulot usullari va o‘qitish usullaridan foydalanish bilan ajralib turadi.

Darsga qo‘yiladigan zamonaviy tarbiyaviy talablar: O‘quvchilarda mustaqil fikr yuritishni, eng yaxshi axloqiy sifatlarni, olgan bilimini hayot bilan bog‘lay olishni, Vatanni uning tarixi, madaniyati, urf – odatlarini, eng asosiysi, insonni hurmat qilishni, ilmiy dunyoqarashni, iqtisodiy, huquqiy, ekologik madaniyatni tarkib toptirishni tarbiyalash kerak.

Darsga qo‘yiladigan psixologik talablar: O‘quvchilarning individual psixologik xususiyatlarini bilgan holda ularda xotira, ongli idrok etishni, mustahkam irodani, tasavvur qila olishni, o‘quvchilarda davlat ta’lim standartlari qo‘ygan talablarni ular yoshiga mosligini hisobga olishni ta’minlashdan iboratdir.

Darsga qo‘yiladigan gigienik talablar: Sinfdagi havo harorati, yorug‘lik miqdori, uning tozaligi, estetik did bilan jihozlanishi o‘quvchilarga beriladigan topshiriqlarning ular yoshiga mosligini hisobga olish kabilarga rioya qilish shart.

Zamonaviy darsga qo‘yilgan didaktik talablar: Darsning ta’limiy-tarbiyaviy maqsadini aniqlash, dars mavzusini qiziqarli, ilmiy faktlar bilan belgilash, dars mavzusining mohiyatini o‘quvchilarning o‘zi mustaqil fikrlab o‘zlashtirishga erishish, darsda barcha o‘quvchilarning faol ishtirokini

ta’minlash, o‘quv materiallarini o‘quvchilar tomonidan sodda tarzda qabul qilishga, hayot bilan chambarchasbog‘lashga erishish, mavzu mazmuniga mos ta’lim metodlarini tanlash va ulardan ko‘proq o‘quvchilarning foydalanishiga erishish, mavzu mazmuniga mos ta’lim metodlarini tanlash. Bu metodlar asosan qisman izlanish hamda izlanish darajasiga bo‘lishi zarur. O‘quvchilarning bilim manbalari bilan mustaqil ishlashga o‘rgatib boorish. O‘quvchilarning dars mazmuniga mos ravishda milliy istiqlol mafkurasi, o‘z tarixi, tili, urf-odatlari hamda boy madaniyatimiz bilan faxrlanishga o‘rgatish, dars mavzusini boshqa o‘quv fanlari bilan asoslanib o‘rganish, dars mavzusini o‘lkashunoslik tamoyiliga bog‘liqligini ta’minlash, o‘quvchilarda dars mavzusiga mos ravishda iqtisodiy, huquqiy, ekologik madaniyatni tarkib toptirish, darsda davlat ta’lim standartlarida o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalariga qo‘yilgan talablarni to‘liq bajarishga erishish, o‘quvchilar o‘zlashtirgan bilim sifatini xolisona baholanishiga erishish.

Dars ta’lim jarayonining yaxlitligi nuqtayi nazaridan ta’limning asosiy tashkiliy usuli hisoblanadi. Unda sinf-dars tizimining xususiyatlari aks etadi, unda o‘quvchilarni ommaviy qamrab olish, tashkiliy tartib va o‘quv ishlarining muntazamligi ta’minlanadi. O‘quvchilar hamda sinf jamoasining individual xususiyatlarini bilishi o‘qituvchi uchun har bir o‘quvchi faoliyatiga rag‘batlantiruvchi ta’sir ko‘rsatishga imkon beradi. Dars doirasida ommaviy, guruhli va individual ta’lim shakllarini birlashtirish imkoniyati uning rad etib bo‘lmaydigan ustunligi hisoblanadi. Dars bevosita o‘qituvchi rahbarligida aniq belgilangan vaqt davomida muayyan o‘quvchilar guruhi bilan olib boriladigan ta’lim jarayonining asosiy shakli sanaladi. Darsda har bir o‘quvchi xususiyatlarini hisobga olish, barcha o‘quvchilarning mashg‘ulot jarayonida o‘rganilayotgan fan asoslarini egallab olishlari, ularning idrok etish qobiliyatlari va ma’naviy-axloqiy sifatlarini tarbiyalash hamda rivojlantirish uchun qulay sharoitlarni yaratiladi. Darsning tuzilishi oddiy va ancha murakkab bo‘lishi mumkin. Bu o‘quv materialining mazmuni, darsning didaktik maqsadi, o‘quvchilar va jamoa sifatida sinfning xususiyatlariga bog‘liq

Zamonaviy ta’lim texnologiyasida darsni tashkil etishga doir qator umumpedagogik-didaktik talablar qo‘yiladi. Bular:

– har bir dars texnologik jihatdan mukammal darajada loyihalashtirilishi;
– dars maqsad va vazifalarining aniq belgilanishi;
– darsda ta’lim vazifalarining tarbiya vazifalari bilan bog‘liq bo‘lishi;
– darsni o‘quv dasturi, o‘quv rejasi talabiga muvofiq tashkil etish;
– dars uchun ajratilgan vaqtdan unumli foydalanish;
– darsning tashkiliy jihatdan puxta belgilangan bo‘lishi;

– darsning jonli, samarali va ta’lim oluvchilarga emotsional ta’sirli bo‘lishi uchun ta’lim beruvchining turli xil zamonaviy va ilg‘or ta’lim usullari, vositalari va ko‘rgazmali qurollardan, texnika vositalaridan mohirlik bilan foydalana olishi;

– ta’lim beruvchining rahbarlik roli bilan ta’lim oluvchilarning faol bilish faoliyatini birga olib borish;

– darslarning o‘zaro uzviy va dialektik xususiyatga ega bo‘lishiga erishish;

– ta’lim oluvchilarning yosh va psixologik, shuningdek, mutaxassislik xususiyatlarini inobatga olish;

– darsni demokratik tamoyillar asosida tashkil etish;

– darsda ta’lim oluvchi erkinligini ta’minlashga erishish;

– darsda ta’lim oluvchilarni mustaqil fikrlash hamda o‘z fikrini bayon etishiga undash va imkon yaratish;

– dars davomida ta’lim oluvchilar faoliyatini to‘g‘ri tashkillashtirish, muammoli izlanuvchanlik layoqatlarini rivojlantirish;

– dars jarayonida o‘qitishning jamoa, guruhli va yakka tartibdagi shakllarini mos ravishda qo‘shib olib borish;

– ta’lim oluvchilar o‘quv faoliyatlarining atroflicha nazorat qilinishi va adolatli darajada baholanishi va h.k.

Dars samaradorligini oshirishda o‘quv vositalarining ahamiyati judda kattadir. Bularga darsliklar, o‘quv qo‘llanmalari, radio eshittirishlari, televideniye ko‘rsatuvlari, gazeta va jurnallar, elektron darsliklar, kodoskop, proyeksion rangli rasmlar, slaydlar, kompyuterlar, hamda o‘qitishning barcha zamonaviy texnik vositalari, tajribalar o‘tkazish uchun jihozlar, kundalik kuzatish daftari, o‘lkashunoslik burchagi, geografiya maydonchasi va undagi jihozlar, maktab o‘quv-tajriba maydonchasi kiradi.

O‘qituvchi fanning istiqbollari haqida umumiy tasavvurga ega bo‘lmay turib, chuqur asoslangan dars o‘tkazishiga umid qilish qiyin. O‘quv fanidagi g‘oyalar va mavzularning izchilligi va o‘zaro bog‘liqligini tasavvur etgan holda o‘qituvchi dars mashg‘uloti jarayonida dars mazmunidan tashqari darsda foydalaniladigan qo‘shimcha manbalar (she’rlar, maqollar, matallar, topishmoqlar, yozuvchilarning asarlaridan parchalar, hayot bilan bog‘liqlik, fanlararo bog‘lanishlar)dan unumli foydalanishi maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Darslar samaradorligi o‘qitish uslublari to‘g‘ri tanlanganida va ularni ko‘rgazmali qurollar, o‘quv vositalari bilan uyg‘unlashtirilganda sezilarli darajada ortadi. O‘qitishning zamonaviy texnika vositalari va axborot texnologiyalaridan mohirona foydalanish dars samaradorligini ta’minlaydi va o‘quv mehnati intensivligini hamda o‘quv jarayoni texnik madaniyatini oshiradi.

“Dars bu – o‘qituvchining umumiy va pedagogik madaniyatining ko‘zgusi, intellektual boyligining o‘lchovi, uning bilim doirasining ko‘rsatkichidir”. O‘qituvchi o‘quv texnologiyasining bevosita yetkazuvchisi sifatida mashg‘ulotlarga jiddiy tayyorlangan, yangiliklardan boxabar bo‘lgani holda dars jarayonini qiziqarli olib borishi lozim. Dars berayotgan faniga taalluqli didaktik materiallarni, darsliklarni, uslubiy qo‘llanmalarni va elektron o‘quv vositalarini ham mukammal o‘rganishi, shuningdek, ularni darslarida qo‘llay olish, faoliyatini muntazam yangilab borishi davr talabidir.

“Zamonaviy dars shunday darski, unda o`qituvchi o`quvchining mavjud imkoniyatlaridan ustalik bilan foydalanib ,uning aqliy potensialini ishga solib rivojlanishni ta`minlaydi. O`quvchi esa o`z navbatida, bilimlarini chuqur o`zlashtiradi va ma`naviy barkamolik sari odimlaydi “ deb yozadi pedagogika fanlari doktori ,professor J.F. Yoldoshev.

SMART o‘quv maqsadlari yordamida darsni rejalashtirish.

SMART - bu aniq va o‘lchanadigan maqsadni shakllantirish, zarur resurslar va unga erishish vaqtini aniqlash imkonini beruvchi usul. SMART ta’lim (texnologiya) maqsadlari bilan o‘quv tajribalarini rejalashtirishdir. Mazkur mavzuda ta’lim tizimida SMART - o‘quv maqsadlari orqali o‘qitishning afzalliklari keng yoritilgan. Ta’lim muassasalari faoliyatida SMART - o‘quv maqsadlarining ahamiyati, maqsadi, mazmuni, o‘qitishdagi afzalliklari va dars jarayonida maqsadni aniq qo‘yish orqali natijaga erishish, maqsad qo‘yish bilan bog‘liq muammolarni aniqlash hamda ularning o‘ziga xos xususiyatlari, tamoyillari va metodlari keng yoritilgan.

• Smart o‘quv maqsadlari - aniq, o‘lchab bo‘ladigan, erishish mumkin bo‘lgan, dolzarb va vaqt bilan chegaralangani va ta’lim tizimidagi afzalliklari keng yoritilgan.

• Ta’lim muassasalari faoliyatida SMART - o‘quv maqsadlarining ahamiyati, maqsadi, mazmuni, o‘qitishdagi afzalliklari va dars jarayonida maqsadni aniq qo‘yish orqali natijaga erishish.

• Maqsad qo‘yish bilan bog‘liq muammolarni aniqlash hamda ularning o‘ziga xos xususiyatlari, tamoyillari va metodlari o‘rganishga imkon beradi.

• SMART o‘quv maqsadining uch elementi hamda SMART o‘quv maqsadlarini joriy etishning besh usuli.

• Zarur jihozlar: har bir guruh ishi uchun vatman, marker, A4 qog‘oz, taqdimot. SMART o‘quv maqsadlari Zamonaviy darsning maqsadi aniq o‘lchovli bo‘lishi kerak, maqsadni dars natijasi bilan aniqlash mumkin. Darsni samarali tashkil etish va o‘tkazish, dars ishlanma yaratish uchun quyidagi qoidalarga rioya qilish kerak:

1. Darsning maqsadlarini aniqlash;
2. Dars turiga aniqlik kiritish;
3. Maqsadlarga muvofiq mashg‘ulot usullarini tanlash;
4. Maqsad,vazifa, mazmuni va o‘qitish uslubiga mos keladigan dars tuzilishini aniqlash.

Birinchi qoidani batafsilroq ko‘rib chiqsak - dars maqsadlarini aniqlash. Ular qanday qilib to‘g‘ri shakllantirilishi mumkin?

SMART dars rejasi samarali ta’lim uchun muhimdir. SMART degani aniq, o‘lchab bo‘ladigan, erishish mumkin bo‘lgan, dolzarb va vaqt bilan chegaralangan degan ma’noni anglatadi. Keling, har bir elementni ona tili misoli orqali ko‘rib chiqamiz.

O‘qituvchi faoliyatining maqsadi - uning bilimga intilishi, o‘quvchini tayyorlash, o‘qitish va rivojlantirish darajasini o‘zgartirish To‘g‘risida ongli ravishda qaror qabul qilish, shuning uchun darsning maqsadlari iloji boricha aniqroq bo‘lishi kerak. Muvofiqlikka yo‘naltirilgan maqsadlarni belgilashning bir yo‘li – SMART - mezonlarini qo‘llashdir. SMART «to‘g‘ri» maqsadlarni belgilash uchun eng muhim besh mezonni eslab qolishga yordam beradigan abbreviaturadir (beshta inglizcha so‘zlarning birinchi harfiga asoslangan):

Aniqlik (o‘ziga xoslik, maxsus) – birinchi element aniqlikdir. Maqsad aniq qilib belgilab berilgan bo‘lishi kerak. U quyidagi savollarga javob berishi kerak: nima qilish kerak? Kim javobgar? Qanday talablar va cheklovlar mavjud? Siz o‘quvchilarga ot so’z turkumini tushuntirishni xohlaysiz? Bu maqsad juda aniq, chunki u ot so’z turkumini tushuntirishga qaratilgan. Hech qanday noaniqlik yo‘q; maqsad aniq belgilangan. Misol uchun, darsingiz otning boshqa

so’z turkumlaridan farqi, uning grammatik xususiyatlariga qaratilgan bo‘lishi mumkin, bu har bir bosqichning tafsilotlarini tushunishlariga qaratilgan.

O‘lchamga ega – ikkinchi element o‘lchanadigan. Maqsad taraqqiyotni kuzatish va muvaffaqiyatni aniqlash uchun miqdoriy yoki o‘lchanadigan mezonlarga ega bo‘lishi kerak. U quyidagi savollarga javob berishi kerak: qancha? Necha dona? Qachon bajarilganini qanday bilsam bo‘ladi? O‘quvchilar darsni tushunganligini bilish uchun, siz ularning bilimlarini qanday tekshirishingiz mumkin? Siz onlayn testlar, shakllantiruvchi baholashlar yoki sinfdagi faoliyatlar orqali ularning bilimlarini baholashingiz mumkin. Misol uchun, siz o‘quvchilardan ot so’z turkumining ta’rifi, uning grammatik xususiyatlari yuzasidan onlayn test tayyorlashingiz mumkin. Yoki sinfdagi faoliyatda o‘quvchilar ot so’z turkumi grammatik xususiyatlarini jadvalda shakllantirishlari mumkin, bu ularning tushunishini o‘lchashning bir ko‘rsatkichi bo‘ladi.

Erishsa bo‘ladigan – erishish mumkin bo‘lganlik - **uchinchi** komponentdir.

Maqsad real va vaqt, resurslar va ko‘nikmalar kabi cheklovlar doirasida erishish mumkin bo‘lishi kerak. Qanday amallar qilinishi zarur?

Maqsadga erishish shartlari qanday? Dars maqsadlari real va sinf muhitining cheklovlari doirasida amalga oshirilishi kerak. Bu mavjud yoki oson yaratiladigan materiallardan foydalanishni anglatadi. Misol uchun, siz ot so’z turkuminimg grammatik xususiyatlarini tushuntirish uchun diagrammalar, jadvallar yoki onlayn interaktiv usullardan foydalanishingiz mumkin. O‘quvchilar haqiqatdan ham tushunishi mumkin bo‘lgan maqsadlarni belgilash muhimdir.

Dolzarb – to‘rtinchi element dolzarblikdir. Maqsad DTSning umumiy maqsadlari va ta’lim muassasasi strategiyalariga mos kelishi kerak. Bu foydali bo‘lishi va kerakli natijalarga hissa qo‘shishi kerak. Dars maqsadi o‘quv dasturi va o‘quvchilar ehtiyojlariga muvofiq mazmunli bo‘lishi kerak.

Vaqt bilan chegaralangan - oxirgi element vaqt bilan chegaralanganlikni anglatadi, ya'ni dars maqsadlarini amalga oshirish uchun aniq muddat belgilanishi kerak. Maqsad muayyan muddat yoki yakunlash muddatiga ega bo‘lishi kerak. Bu shoshilinchlik tuyg‘usini yaratishga yordam beradi va harakatlarni birinchi o‘ringa qo‘yadi. Masalan, ot so’z turkumining grammatik jihatlarini o’rganish uchun 4 soat yetarli deb qaror qilishingiz mumkin. Bu 4 soat darsda nazariy ma’lumotlarni o’rganish, tahlil, qilish, mashq qilish, ko’nikmalarni shakllantirishga imkon beradi, bu esa o’quvchi mavzuni to‘liq tushunishini ta‘minlaydi.

Aniq vaqt oralig‘ini belgilash dars tuzilishini rejalashtirishda yordam beradi va maqsadlar belgilangan muddat ichida bajarilishini ta’minlaydi.

SMART o‘quv maqsadlarining uchta elementi bor:

1. Namoyish - o‘quvchi nima qila olishi va/yoki tayyorlay olishi kutilmoqda? 2. (Muvaffaqiyat) mezonlar - maqbul ishlash mezonlari qanday?

3. Shartlar - qanday sharoitlarda ishlash sodir bo‘ladi.

Xulosa, SMART metodi sizga ma’lum chegaradan chiqib ketmagan holatda maqsadga erishishda zarur bo‘lgan bosqichlardan o‘tib borishingizga yordam beradi. Shuningdek, bu metod kerakli resurslar, erishayotgan natijalar va sarflanayotgan vaqt ustidan nazorat qilish imkoniyatini beradi. Maqsadlaringizga SMART usulda erishing.

Darsning texnologik xaritasi - o'qituvchi va o’quvchilar o'rtasidagi pedagogik o'zaro munosabatni rejalashtirishning zamonaviy shakli bo’lib, quyidagilar aniq belgilab chiqiladi:

Dars mavzusi;

Maqsad va vazifalar;

Dars jarayonining mazmuni;

Darsni amalga oshirish texnologiyasi;

Kutiladigan natijalar;

Kelgusi rejalar.

№	Dars mavzusi:	To'ra Sulaymon. "Iltijo", "Armon" she'rlari
1	Maqsad va vazifalar	a) ta'limiy: To'ra Sulaymon ijodiga oid bilimlarni o'quvchilar ongiga singdirish; DTS talablari asosida nutqiy savodxonligini oshirish; b) tarbiyaviy: O'quvchilarni Vatanga muhabbat qadriyatlarni ulug'lash, yuksak insoniy fazilatlar ruhida tarbiyalash,tinchliksevarlikg'oyalarinisingdirish; c) rivojlantiruvchi: O'quvchilarning adabiyot va uning namoyondalari bo'yicha bilimlarini rivojlantirish.Ularni erkin va mustaqil fikrlashga o'rgatish,mardlik tuyg'usi bilan oshno qilish,onaga muhabbat, farzandga muhabbat-o'zbek ma'naviyatiningnoyob tushunchalariekanini anglatish; Vazifalar: O'quvchilarda mavzuga nisbatan qiziqish uyg'otish, ularda mavzu asosida bilim va ko'nikmalarni shakllantirish. Didaktikmateriallartayyorlash va undan dars jarayonida o'rinli foydalanish, ko'nikma va malakasinioshirish.
2	Dars jarayonining mazmuni	To'ra Sulaymon. "Iltijo", "Armon" she'rlari tahlili orqali o'quvchilarningbilim, ko'nikma va malakalarinishakllantirish
3	O'quv jarayonini amalga oshirish texnologiyasi	Dars turi: Aralash Usul: "Klaster", "Venn diagrammasi","Nima uchun", "T-chizmasi", "SWOT" tahlil va boshqa interfaol usullar orqali dars jarayonini amalga oshirish Shakl: kichik guruhlarda va yakka ishlash; Vosita: darslik, tarqatma materiallar; ko'rgazma materiallar, rag'bat kartochkalari, guruh nomi yozilgan dastak, o'yin shartlari yozilgan ko'rgazma, taqdimot. Nazorat: savol-javob, Baholash: rag'batkartochkalarivositasidava nominatsiyalar;
4	Kutiladigan natijalar	O'qituvchi: mavzuni qisqa vaqt ichida barcha o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishiga erishadi,o'quvchilarfaolligini oshiradi, ularda fanga,mavzuga nisbatan qiziqish uyg'otadi. Bir darsda barcha o'quvchilar baholanadi, mavzuni mustaqil o'rganish va xotirada saqlash , mustaqil va ijodiy fikrlash orqali insho yozish malakasini o'zlahtirishgaerishish;. O'quvchi: mavzu yuzasidan yangi bilimlarni egallaydi. Mustaqil ijodiy ishlashni o'rganadi. asarni tahlil qila olish ko'nikmasi shakllahnadi. nutqiy,savodxonlikdarajasi oshadi.. Qisqa vaqt ichida ko'p ma'lumotga ega bo'ladi.
5	Kelgusi rejalar	Pedagogik texnologiyalarni rivojlantirish va darsga tatbiq etish, takomillashtirish, o'z ustida ishlash. Pedagogik mahoratini oshirish. O'quvchilarda bilimlarni mustaqil o'zlashtirish, izlanish, mustaqil o'quv tadqiqotlarini amalga oshirish, hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini shakllantirish.

Adabiyotlar:

1. Avazova F. Zamonaviy dars va unga qo'yiladigan talablar arangiz. Conference on universal science research.
2. Qosimova N. Ona tili ta'limi va yangi pedagogiktexnologiyalar. Buxoro, 2009, 103.
3. https://api.onlinedu.uz/storage/lesson/5UEO3G9XU8h2cc1W6rdDv1btYHcKfcF0pNqSuIDt.pdf?token=null.
4. https://cyberleninka.ru/article/n/darslarni-samarali-tashkil-etish-va-zamonaviy-xorij-metodlaridan-foydalanish
5. www.ziyonet.uz 6. www.edu.uz.

2.3.2-mavzu: Sinfni boshqarishning samarali yo‘llari

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	**II. UMUMKASBIY KO‘NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH**				
O‘quv modul	**2.3. “O‘quv jarayonini samarali tashkil etish” modulining o‘quv-mavzu rejasi**				
Mavzu	2.3.2-mavzu: **Sinfni boshqarishning samarali yo‘llari**				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg‘ulotning maqsadi	**Sinfni boshqarishning samarali yo‘llari yuzasidan BKMlarini rivojlantirish**				
Mashg‘ulot bosqichlari	**Faoliyat tavsifi**	**Vaqt, daqiqa**	**Metodlar**	**Zarur ihozlar**	**Natija**
1. Tashkiliy qism	- Salomlashish - Mavzu va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish	1-slayd	Ishtirokchilar e’tiborini mavzuga jalb etish
2. Motivatsiya	- Muammoli vaziyat tahlili - "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama	5	Muammoli vaziyat yaratish, muhokama	2-slayd 1-2-ilovalar	O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.
3. Nazariy qism	Sinfni samarali boshqarishning asosiy tamoyillari, interaktiv sinf faoliyati, sinfni samarali boshqarish strategiyalari yordamida o‘quvchilarni	15	Taqdimot, ko‘rgazmali tushuntirish	3-5-slaydlar	O‘qituvchilar sinfni samarali boshqarish usullari, strategiyalari yuzasidan ham nazariy

	o‘quv faoliyatiga tayyorlash, sinfda sog‘lom, do‘stona, ijobiy muhitni yaratish, sinf uchun “Oltin qoidalar”ni ishlab chiqish, yuzasidan ham amaliy, ham nazariy bilim va ko’nikmalarga ega bo’ladilar				bilm va ko’nikmaga ega bo’ladilar.
4. Amaliy mashg‘ulot	Guruglarda sinfni boshqarish bo’yicha taklif va tavsiyalarini, oltin qoidalarini yaratadilar va bu bo’yicha BKMlari rivojlantiriladi	35	Guruhlarda ishlash, sun’iy intellektdan foydalanish	tarqatmalar; 5-6--slayd	Sinfni samarali boshqarish strategiyalari, usullarini, taklif va tavsiyalarini ishlab chiqadilar
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo‘yicha taqdimotlar; - Qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg‘ulot jarayoni bo‘yicha fikr-mulohazalar olish;	10	Suhbat, muhokama, tahlil	7-8-slaydlar	O‘qituvchilar o‘z tajribalarini o‘rtoqlashadi va yangi g‘oyalarni o‘zlashtiradi.
6. Refleksiya	- refleksiya (“Gamburger” usulida tahlil)	5	Refleksiya usullari		O‘qituvchilar o‘z faoliyatini baholaydi va

					o‘rganilgan ma’lumotlarni qayta ko‘rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg‘ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg‘ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat	9-slayd	O‘qituvchilar mashg‘ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo‘naltiriladi.

Ilovalar

1-ilova

Ushbu jarayonga izoh bering.

2-ilova

Ushbu jarayonga izoh bering.

Reja:

1. Sinfni samarali boshqarishning asosiy tamoyillari.
2. Interaktiv sinf faoliyati.
3. Sinfda sog‘lom, do‘stona, ijobiy muhitni yaratish.
4. Sinf uchun “Oltin qoidalar”ini ishlab chiqish.

Samarali o‘quv muhiti ko‘plab omillarni talab qiladi, ayniqsa **sinfni boshqarish rejasi**. Agar siz ushbu rejani yaxshi tuzsangiz, siz va o‘quvchilaringiz o‘zaro mustahkam munosabatlar o‘rnatasiz, sinfni tartibga solish oson bo‘ladi, shuningdek, o‘qitish jarayonining sifati yangi bosqichga ko‘tariladi.

Xo‘sh, sinfni boshqarish rejasi nima? Va samarali bo‘lishning yo‘li qanday?

Keling, bilib olaylik!

Sinfni boshqarish rejasi nima?

Sinfni boshqarish rejasi quyidagi savolga javob berishi kerak, ya’ni

O’quvchilar o'zlarining xatti-harakatlari uchun qanday javobgarlikni o'z zimmalariga olishadi?

Oddiy qilib aytganda, sinfni boshqarish rejasi o‘quvchilarga o‘z xatti-harakatlarini tushunish, ularga rioya qilish va mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishga yordam beradigan qoidalar/ko‘rsatmalarni o‘z ichiga olishi darkor.

Xususan, u qoidalar va tartiblardan tortib sinfning kun davomida qanday ishlashi rejasigacha bo‘lgan tafsilotlar darajasini o‘z ichiga oladi. Shunday qilib, har bir davr tegishli o‘qitish strategiyalari bilan maksimal darajada foydalaniladi.

Misol uchun, sinfni boshqarish rejasi o‘quvchilar o‘qituvchining so‘zini bo‘lish uchun qo‘llarini ko‘tarishlarini talab qilishi mumkin. Agar bu qoidaga rioya qilinmasa, o‘quvchilar ogohlantiriladi.

Sinfni boshqarish rejasining afzalliklari

Darslarni oldindan tayyorlangan reja bilan tashkil etish o‘quvchilarning faolligini oshiradi va darsni davomida hech bir jihatni nazoratdan chetda qoldirmasdan tartibli amalga oshirilishini ta’minlaydi.

Shunday qilib, sinfni boshqarish rejasi odatda quyidagi afzalliklarni beradi:

- **O‘quvchilarga diqqatini jamlashga e’tibor qarating:** o‘quvchilarga darsda vaqtlarini faol va samarali ishlatishga imkon bering. Sinfni boshqarish rejangiz o‘quvchining chinakam samarali o‘rganish vaqtini oshirishga ko‘maklashsin.
- **Barcha o‘quvchilarga qoidalar bilan tanishish imkonini bering:** Sinf xonasini boshqarish rejasining maqsadlarini samarali amalga oshirish uchun barcha o‘quvchilar sinf qoidalari va ko‘rsatmalarini aniq tushunishlari, munosabat bildira olishlari agar talab qilinsa ba’zi qoidalarga o‘zgarish kiritishlariga imkon berish lozim.
- **Sinfda hamkorlik faoliyatini oshiring:** Sinfni boshqarish rejasi o‘qitish maqsadlarini izlanish va hamkorlikda o‘rganishga yo‘naltirilgan bo‘lsin. Bu o‘quvchilarni o‘z-o‘zini boshqarish, o‘ziga ishonish va hamkorlik qilish qobiliyatiga ega bo‘lishga undaydi. Bular o‘quvchiga, shuningdek, o‘qituvchilarga kelgusidagi ta’lim jarayonida yuqori samaradorlikka erishishlarini ta’minlaydi.

Sinfni samarali boshqarish rejasini boshlash uchun 8 qadam

№1 - Maktab qoidalarini o‘rganing.

Sinfni boshqarish rejasini tuzishdan oldin maktabingiz tartib-intizom qoidalari bilan tanishib chiqishingiz zarur. Chunki har bir maktabda sinfda va o‘quvchilar uchun intizom yoki mukofot/jazo choralari mavjud.

Shunday qilib, xatoga yo‘l qo‘ymaslik va vaqtni yo‘qotmaslik uchun siz maktab tartib-intizom qoidalari bilan oldindan tanishib olishingiz, keyin sinfingizda qoidalar/tavsiyalar yaratishingiz mumkin.

№2 - Qoidalarni ishlab chiqing.

Ishlab chiqilgab qoidalar o‘quvchilarning faol o‘rganishga yordam beradigan xatti-harakatlarni rao‘batlantirishi, shuningdek, o‘rganishga xalaqit beradigan xatti-harakatlarni bartaraf etishga xizmat qilishi kerak.

Sinf qoidalari o‘zaro hurmat, muloqot va o‘rganishga tayyor bo‘lish asoslariga ega bo‘lishlari kerak.

Ya’ni, qoidalar har bir o‘quv faoliyati uchun o‘quvchi xatti-harakatlarning chegaralarini anglatishi kerak.

Masalan, adabiyot darsida siz o‘z navbatida xatti-harakatlar qiodalarini sanab o‘tishingiz mumkin:

O‘quvchilarga o‘zlari tanlagan adabiy asarni o‘qish uchun 15 daqiqa vaqt beriladi.	
O‘quvchilar keyingi 15 daqiqada o‘zlarini qanday his qilganlarini yozishlari kerak.	
Agar o‘quvchilarda savollar bo‘lsa, o‘qituvchidan yordam olish uchun qo‘lingizni ko‘taring.	
Dars oxirida ba’zi o‘quvchilar o‘zlarining his-tuyo‘ulari haqida fikr bildirishlari so‘raladi.	
Qoidalarga rioya qilmagan o‘quvchilar bir marta ogohlantiriladi.	

Bu o‘quvchilarga har bir sinfda nima qilishlari kerakligini, mustaqil o‘rganish uchun qancha vaqt borligini va qoidalarga rioya qilmasa, qanday oqibatlarga olib kelishini tushunishga yordam beradi.

№3 – O‘quvchilar va o‘qituvchilar o‘rtasidagi chegaralarni belgilang

Tartib-intizom qoidalari asosida sinfni boshqarish rejasini tuzish har ikki tomonni ham yaxshilaydi. Shunday qilib, siz va sizning o‘quvchilaringiz ikkala tomon uchun chegaralarni belgilashingiz va ularni hurmat bilan amal qilishingiz kerak.

O‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasidagi ba’zi chegaralarni aytib o‘tish mumkin:

- Siz mavzuni tushuntirayotganingizda o‘quvchilar halaqit bermaydilar.
- O‘quvchilar mustaqil o‘rganish vaqtida bo‘lsa, siz aralasha olmaysiz.
- Siz o‘quvchilarni masxara qilmasligingiz, kinoya qilmasligingiz yoki tanqid qilmasligingiz kerak va aksincha.

№4 - verbal va noverbal muloqotdan foydalaning.

Sinf xonasi har doim ijobiy va salbiy xatti-harakatlarni birlashtiradi. Biroq, har doim ham ijobiy/salbiy xatti-harakatlarni nomlash va o‘quvchilarni ogohlantirish yoki mukofotlash kerak emas.

Ba’zan, agar o‘quvchi yaxshi ishlayotgan bo‘lsa, ***siz o‘sha ijobiy xatti-harakatlarni rao‘batlantirishingiz mumkin:***

- ✓ Bu o‘quvchiga tabassum qiling
- ✓ Boshingizni qimirlatib rozilik bildiring
- ✓ Barakalla

Salbiy xatti-harakatlarga kelsak, sizga quyidagilar kerak:

- ✓ Qoshlarini burish, bosh chayqash.
- ✓ Jiddiy yuz hosil qiling.

№5 - O‘quvchilaringizni tushunishga harakat qilin.

Sinfni boshqarish rejasining eng muhim elementi o‘quvchilar bilan samimiy munosabatlarni o‘rnatishdir. O‘qituvchilar har bir o‘quvchini eshitishi va unga individual ta’lim imkoniyatlarini yaratishi ham yaxshi samara beradi.

Masalan, ***sinfda o‘quvchining ismini aytib chaqirish va o‘quvchini maqtash.***

Har bir o‘quvchining o‘ziga xos shaxsiyati va o‘rganish uslubi bo‘ladi. Shuning uchun ular turli yondashuvlar va yechimlarni talab qiladi. Har bir o‘quvchini tushunish o‘qituvchilarga o‘z sinflarini yanada oson boshqarishga yordam beradi.

№6 - Innovatsion o‘qitish usullari

Zerikarli o‘qitish usullari, bir xil yo‘ldan borish ham o‘quvchilarning dars vaqtida yolo‘iz ishlashi, gaplashishi, kam e’tibor berishi va hokazolarning sabablaridan biridir.

Buni o‘quvchilarning samaraki ta’lim olishlariga yo‘naltirilgan o‘qitish usullarini tanlash orqali o‘zgartirish mumkin: innovatsion o‘qitish usullari va interaktiv sinf faoliyati? Viktorina tashkil qiling, aqliy hujum, bahslar va qiziqarli vazifalar sinfni samarali ta’lim olishga va boshqarishga yordam beradi va sinf qoidalarini buzishga yo‘l qo‘yilmaydi.

№7 - Mukofot va jazolar

O‘quvchilarni rao‘batlantirish uchun rao‘batlantirish - o‘qituvchilar sinfni boshqarishda tez-tez foydalanadigan yaxshi usul. Rao‘batlantirish o‘quvchining darslarga ishtiyoqini oshiradi va sinfga ko‘proq hissa qo‘shishni xohlaydi. Darsga xalaqit beruvchi xatti-harakatlar uchun o‘qituvchilar, shuningdek, o‘quvchilarni jazolashlari va qayta takrorlamaslikka rioya qilishlikka o‘rgatishlari kerak. Rao‘bat va jazolar sinf qoidalariga yaxshiroq amal qilishga yordam beradi.

O‘qituvchilar turli darajadagi mukofotlarni taklif qilishlari mumkin. Mumkin bo‘lgan mukofot/sovo‘alarning ba’zi misollari

- ✓ Stikerlar, qalamlar va h.k. shunga o‘xshah predmetlar.
- ✓ O‘quvchining xohishiga ko‘ra kitob.
- ✓ Bir seans muzeyga/filmga olib boradi.

Aksincha, qoidalarga amal qilinmasa, jazolash chora sifatida ko‘riladi. O‘quvchilar xatolarini anglashlari va ularni takrorlamasliklarini tushunishlari uchun quyidagi jazo shakllari mavjud:

- ➢ Agar o‘quvchi ko‘p shovqin qilsa, atrofdagilarni bezovta qilsa: unda bir necha kun sinf oldida yolo‘iz o‘tirishiga to‘o‘ri keladi.
- ➢ Agar o‘quvchilar janjal qilsalar yoki kelishmay qolsalar: o‘quvchilarni guruh bo‘lib ishlashlari yoki birgalikda navbatchilik qildiring.
- ➢ Agar o‘quvchi uy vazifasini bajarmasa: Darsni qayta o‘rganish va butun sinfni o‘qitish topshirio‘i bilan jazolang.
- ➢ Agar o‘quvchi o‘qituvchini xafa qilsa: o‘quvchining ota-onasini maktabga taklif qiling va birinchi navbatda o‘quvchining kuchli tomonlari haqida gapiring. Keyin o‘qituvchilarni haqorat qilish muammosi haqida gapiring. O‘sha o‘quvchi o‘zidan uyaladi va o‘qituvchidan kechirim so‘raydi.

Biroq, rao‘batlar va jazolar adolat va oshkoralikni ta’minlashi kerak (holatga qarab), chunki adolat o‘quvchilar uchun hurmatni his qilishlari va sinfda tinchlik muhitini yaratish uchun zarurdir.

№ 8 - Sinfni samarali boshqarish rejasi uchun ota-onalarga murojaat qiling.

Muvaffaqiyatli ta’lim uchun ikkala tomon ham kerak: maktab va oila. Ota-onalar o‘z farzandlarining shaxsiyatini tushunadilar va mukammal o‘quvchilarni xohlaydilar. Shuning uchun, iltimos, ota-onalar bilan boo‘laning, muhokama qiling va tegishli sinfni qanday o‘qitish va boshqarishni bilib oling.

Bundan tashqari, o‘qituvchilar ota-onalarni uyda o‘z farzandlarining yutuqlarini maqtashga undashlari kerak, shunda o‘quvchilar har doim ota-onalari tomonidan ularning harakatlari uchun tan olinishini his qilishadi.

Sinfni samarali boshqarish rejasi uchun maslahatlar

Sinfni samarali boshqarish rejasini yaratish birinchi kundan boshlanishi kerak, ammo u shu bilan tugamaydi. Yil davomida o‘qituvchilar izchil va qat'iyatli bo‘lishlari kerak

- O‘quvchilar bilan munosabatlarni rivojlantirish.
- Yaxshi xatti-harakatlarni kuzatib boring va mustahkamlang.
- O‘quvchilar hayotini, qiziqishlarini, kuchli va zaif tomonlarini hurmat qiling.
- Darsni o‘quvchilarning xatti-harakatlari va ehtiyojlarini qondirishga yo‘naltirilgan tartibda rejalashtiring.
- Ana shunda, o‘quvchilar tartib-intizon qoidalariga rioya qiladilar va samarali o‘rganishga jiddiy yondashadilar.

Bundan tashqari, siz moslashuvchan bo‘lishingiz va sinfni boshqarish rejangizni to‘ldirib va takomillashtirib borishingiz, muammoli vaziyatlar paydo bo‘lganda moslashishingiz kerak. Bundan tashqari, har bir o‘quvchi o‘qituvchi tomonidan o‘amxo‘rlik qilishni xohlashini his etishingiz kerak, lekin har bir o‘quvchiga mehr ko‘rsatishda boshqa o‘quvchilar bir-birlarini xafa qilmasliklari yoki hasad qilmasliklari uchun me’yorni ushlash kerak.

Xulosa

Umid qilamizki, yuqoridagi 8 qadam bilan siz sinfni samarali boshqarish rejasiga ega bo‘lasiz.

Qanday texnika yoki rejaga ega bo‘lmang, shuni unutmangki, o‘qituvchi har doim o‘quvchilar uchun namuna bo‘lib qoladi. O‘quvchilar kasbiy mahorat va ularga bo‘lgan hurmatni o‘qituvchining ijobiy munosabati deb bilsalargina, ular yaxshi o‘quv muhitini yaratishga ko‘maklashadilar.

Sinfni boshqarish rejasini qanday yozaman?

Quyidagi bosqichlarni bajarish orqali sinfni samarali boshqarish rejasini yaratishingiz mumkin:

1. **Kutishlar** – o‘quvchilarga nisbatan qanday xulq-atvor va akademik kutishlaringizni aniq ayting. Bularni hamma ko‘radigan joyga joylashtiring. 2. **Doimiy ishlar** - sinfga kirish/chiqish, materiallar, topshiriqlar kabi kundalik tartiblarni belgilang.

3. **Qoidalar** - 3-5 ta oddiy, ijobiy qoidalarni yarating. Ularni yaratishda o‘quvchilarni jalb qiling. Qoidalar hurmat va xavfsizlikka qaratilishi kerak. 4. **Rao‘batlar** - maqtov, stikerlar, mukofotlar kabi ishinchni qondirish uchun ijobiy mustahkamlash tizimini batafsil ko‘rsating.

5. **Natijalar** - ogohlantirishlardan uyga qo‘no‘iroq qilishgacha bo‘lgan noto‘o‘ri xatti-harakatlarning tegishli, kuchayuvchi oqibatlarini belgilang. Fikringizda, hukmingizda barqaror bo‘ling.

6. **Muloqot** - ota-onalar siz bilan boo‘lanishlari uchun ish vaqtini, elektron pochta manzilini, aloqa manzillarini taqdim eting.

7. **Qiyin xatti-harakatlar** - kechikish, tayyorgarlik ko‘rmaslik, texnologiyadan noto‘o‘ri foydalanish kabi tez-tez uchraydigan muammolarga aniq javobni rejalashtiring.

8. **Ta’lim usullari** - samarali o‘rganishni ta’minlash uchun xilma-xillik, juftlikda, kichik guruhlarda ishlashga jalb qiling.

Sinfda ta’limni boshqarish rejasi nima?

Sinfda ta’limni boshqarish rejasi o‘qituvchining o‘quv maqsadlariga erishish uchun dars o‘tishini, o‘quvchilar ishini, muloqotini va umumiy kurs tuzilishini qanday tashkil etishini belgilaydi.

Sinfni muvaffaqiyatli boshqarish rejalarining 4 ta asosiy elementi nima?

- ✓ Aniq umidlar
- ✓ Muvofiqlik va adolatlilik
- ✓ Ijobiy mustahkamlash
- ✓ Sinfdagi tartib va qoidalar

Agar sinfda turli darajadagi o‘quvchilar bo‘lsa, o‘qituvchi quyidagi usullar orqali sinfni samarali boshqarishi mumkin:

1. Differensial yondashuv: Darsda materiallarni o‘zlashtirish darajasiga qarab mos ravishda guruhlarga bo‘lingan topshiriqlar bering. Masalan, o‘quvchilarni kuchli va yordamga muhtoj guruhlarga ajratib, ularning bilimiga mos topshiriqlar tayyorlang.

2. O‘zaro o‘rgatish: Kuchli o‘quvchilarni yordamga muhtoj o‘quvchilarga murabbiylik qilishini tavsiya qiling. Bu, nafaqat yordamga muhtoj o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlaydi, balki kuchli o‘quvchilarning bilimlarini ham mustahkamlaydi.

3. Motivatsiyani oshirish: Har bir o‘quvchining muvaffaqiyatini ta’kidlab, ular uchun motivatsiya yarating. Harakatni qadrlash va kichik yutuqlarni rao‘batlantirish sinfdagi ishtiyoqni oshiradi.

4. O‘quv jarayonini qiziqarli qilish: Interaktiv o‘yinlar, guruh bo‘lib yechiladigan vazifalar va amaliy masho‘ulotlar orqali o‘quv jarayonini qiziqarli va tushunarli qiling. Bu barcha o‘quvchilarni darsga jalb qilishda yordam beradi.

5. **Qo‘shimcha yordam:** O‘zlashtirishi past o‘quvchilarga darsdan so‘ng yoki tanaffus vaqtida qo‘shimcha yordam ko‘rsating, kerak bo‘lsa, ularni maxsus qo‘llanmalar yoki resurslar bilan ta’minlang.

Bu usullar orqali sinfdagi barcha o‘quvchilarning ehtiyojlarini qondirib, o‘quv jarayonini samarali va balansli qilishingiz mumkin.

O‘qituvchilar mavzu bo‘yicha yuqori bilimga ega bo‘lishdan tashqari, **sinf dinamikasini qanday samarali boshqarish**ni ham bilishlari kerak**.** Bu tashkiliy va intizomli ko‘nikmalarni o‘z ichiga oladi, bu ikkalasi ham sinfdagi o‘zaro munosabatlarning har xil turlarini yanada tizimli va o‘quv maqsadlariga moslashtirishga yordam beradi. Aks holda, sinfni boshqarish bo‘yicha juda minimal ko‘nikmalarga ega o‘qituvchilar tomonidan olib boriladigan darslar o‘quvchilarning past muvaffaqiyati kabi natijalarga olib keladi. Ba’zi tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘qituvchilar sinfdagi nosoo‘lom xatti-harakatlarni boshqarishda samarasiz bo‘lsa, barcha o‘quvchilar orasida kognitiv rivojlanishning o‘rtacha sur'ati katta zarar ko‘radi.

Agar darsda nosoo‘lom xatti-harakatlar mavjud bo‘lsa, sinfdagi tartibsizliklarni kamaytirish yoki hatto yo‘q qilish uchun qo‘llashingiz mumkin bo‘lgan sinfni boshqarish usullari mavjud.

Sinfni boshqarish jarayoni

Ushbu qadamlar majmuasi sinf muhitini o‘rganishni faol rao‘batlantiradigan muhitga aylantirishga qaratilgan. Sinfning jismoniy va insoniy jihatlarini o‘zgartirish orqali o‘qituvchilar ijobiy atmosferaga ega bo‘lgan va barchani o‘rganish maqsadlariga erishishga majbur qiladigan ekotizimni o‘rnatishi mumkin.

Rejangiz bor

Hech narsa ta’lim maqsadlariga erishish uchun keng qamrovli strategiyadan ustun kelmaydi. Har bir o‘quv masho‘uloti oldindan rejalashtirilgan rejaga muvofiq bo‘lishi kerak.

1) kutilayotgan ta’lim natijalari;

2) o‘qituvchi dars yoki mavzuni qanday tanishtirishi, ko‘rsatishi yoki tushuntirishi kerakligi;

3) o‘qituvchi sinfni o‘quv jarayonida faol ishtirok etishga undaydigan usullar;

4) o‘quvchilar qanday ishtirok etishi;

5) haqiqiy ta’lim natijalari va o‘quvchilarning xatti-harakatlari kutilgan darajada bo‘lmasa, muqobil strategiyalar mavjudligi.

Eng yaxshi ta’lim muhitini yarating

Inson omillarini hisobga olmaganda, har qanday sinfdagi umumiy ta’lim sharoitlarini osongina o‘zgartirish mumkin. Xonaning ko‘rinishi va hissiyoti o‘rganishga bevosita ta’sir qiladi. Yoritish o‘qitish maqsadiga qarab sozlanishi mumkin, masalan (yaxshi yoritilgan xonalar barcha sezgilarni aniq qabul qilishni osonlashtiradi, ayniqsa vizual bo‘lsa, qorono‘i xona tovush sezgilarini kuchaytiradi va talaffuz va boshqa oo‘zaki tushunchalarni ifodalash uchun yaxshi bo‘lishi mumkin; diqqat markazida o‘quvchilar e’tiborini ma’lum bir o‘quv stimuliga qaratadi, masalan, ma’ruza o‘tkazish, vizual tasvir yoki doska.). Iloji bo‘lsa, fon shovqinidan (masalan, elektr shovqini, konditsioner…) xalos

bo‘ling. O‘quvchilarning e’tiborini keraksiz chalo‘itadigan tartibsizlik va boshqa vizual ifloslanishlarga ham e’tibor qaratish lozim.

Sinf masho‘ulotlarini samarali o‘tkazish

O‘quvchilaringiz erishmoqchi bo‘lgan maqsadlarni va ularga erishish yo‘llarini aniqlang. O‘quvchilaringizga hech qachon tartibsiz ko‘rinmang. Sinfdagi turli tadbirlar uchun namuna ko‘rsatish va aniq tizimni yaratish uchun izchil bo‘ling.

Boshqaruvga ijobiy munosabatda bo‘ling

O‘zaro hurmatni rivojlantiring, o‘zaro munosabatlaringizni samimiyligini oshirish uchun muloqotda ba’zan hazil qo‘shing. Bu sizga barcha o‘quvchilaringizga murojaat qilish va hech kimni e’tiborsiz qoldirmaslik imkonini beradi. O‘quvchilaringiz muloqot qilishga undashlari uchun ijobiy va qulay xulq-atvorni saqlang. Muvaffaqiyatli o‘qituvchilar uchun zarur bo‘lgan uchta belgini mashq qiling: ***qat’iyatlilik, adolatlilik va do‘stona munosabat.***

Sinflarni boshqarish texnikasi

O‘quvchilarning xulq-atvorini boshqarish sizning o‘quv masho‘ulotlaringiz muvaffaqiyati uchun juda muhimdir. Siz o‘quvchilaringizda to‘o‘ri o‘rganish munosabatini o‘rnatish uchun quyidagi usullardan birini qo‘llashingiz mumkin.

Mavzuga e’tibor qaratish

Yangi mavzuni boshlashdan oldin sinfingizdagi har bir o‘quvchi o‘rganishga tayyor bo‘lishi kerak. Oquvchilar mavzuga aloqasi bo‘lmagan yoki darsga aloqador bo‘lmagan biror narsa qilayotgandek tuyulsa, ularning diqqatini to‘liq jalb qilmaguningizcha darsingizni davom ettirmang. O‘quvchilar e’tibor bermayapti deb o‘ylasangiz, mavzuni muhokama qilishni vaqtincha to‘xtating, chunki bu vaqt va kuch sarflashdir. Aks holda, o‘quvchilar e’tibor bermasa ham, o‘qitishni afzal ko‘rish, qo‘pollik qilish va siz bilan gaplashayotgan odamga e’tibor bermaslik yaxshi degan tushunchani o‘rnatadi.

Modellashtirish

O‘quv jarayoni soo‘lom va samarali bo‘lishi uchun o‘qituvchilar sinfda o‘zlarining yetakchiligi va hurmatini o‘rnatishlari kerak. Shuningdek, ular o‘z o‘quvchilarining rivojlanishi va ega bo‘lishini xohlaydigan xususiyatlarni namoyish etishlari kerak. O‘qituvchilar namuna sifatida boshqalarga hurmat va o‘amxo‘rlik ko‘rsatishni bilishi va amalda qo‘llashi kerak, shunda o‘quvchilar o‘z harakatlariga taqlid qilishlari mumkin.

Masofaviy va samimiy yaqinlik

O‘quvchilar bir-biriga yaqinroq bo‘lganda darsda ko‘proq ishtirok etadilar. Buning sababi shundaki, odamlar o‘zlari xohlagan narsani qilishga moyil bo‘ladilar. Sinf xonasida o‘qituvchidan uzoqroqda joylashgan o‘quvchilar

o‘qituvchiga yaqin bo‘lganlarga nisbatan noto‘o‘ri xatti-harakatlar qilishlari mumkin. Ushbu muammoni hal qilish uchun iloji boricha ma’ruzalar yoki dars jarayonida xona bo‘ylab harakatlaning. Xuddi shunday, iloji boricha ko‘proq o‘quvchilarni jalb qiling va barchaga e’tibor berishingizni va ularning o‘quv yutuqlari haqida qayo‘urishingizni aniq tushuntiring, hatti-harakatlaringizda namoyon eting.

Muvaffaqiyat tizimi

O‘qituvchilar o‘quvchilarni nimaga undayotganini tushunishlari va ulardan kognitiv rivojlanish platformasi sifatida foydalanishlari kerak. Axborot tuyo‘usi va tasdiqlash kabi inson ehtiyojlari sinfda yaxshi xulq-atvorni rivojlantirish uchun ishlatilishi mumkin. Ba’zi o‘qituvchilar tomonidan **“Ijobiy intizom”** deb ham ataladigan bu usul o‘quvchilar e’tiborini yomon xulq-atvorga jalb qilish o‘rniga ijobiy xususiyatlarni namoyish etadi. Maqtov va rao‘bat ko‘pincha bu uslubga hamroh bo‘ladi va har bir insonning yaxshi xulq-atvorni afzal ko‘rishini kuchaytirish uchun ishlatiladi.

Doimiy va tasodifiy qobiliyatlarni baholash

O‘quvchilar kutilgan darajada o‘rganyaptimi yoki yo‘qligini tekshirish uchun o‘qituvchilar e’lon qilingan imtihonlar, qiziqishlari bo‘yicha ishlar, guruh faoliyati va tasodifiy ularning faoliyatini tekshirish kabi boshqa topshiriqlar shaklida muntazam testlarni topshirishlari kerak. To‘satdan e’lon qilingan viktorinalar nafaqat o‘quvchilarning yutuqlarini kuzatish, balki muvaffaqiyatsizlikka uchramaslik uchun o‘quvchilarni doimiy e’tibor berishga majbur qilish uchun muntazam ravishda o‘tkazilishi kerak.

Darsni boshqarish

O‘qituvchining o‘quvchilarning niyati va xatti-harakatlarini tushunishi tanganing bir tomoni, xolos. Ikkinchi tomon o‘qituvchilarning o‘ziga tegishli. Gap shundaki, o‘qituvchilar o‘z fanlarini yetarli darajada biladi deb hisoblansa-da, o‘z bilimlarini baham ko‘rish boshqa masala. Har bir o‘quv masho‘ulotini muvaffaqiyatli o‘tkazish uchun tegishli tayyorgarlik(pedagogik mahorat) va rejalashtirish zarur.

O‘qituvchilik savobli kasb bo‘lib, kelajak avlodni ertangi kunning qiyinchiliklarini bartaraf eta olishga (BKM va kompetensiyalarini) shakllantirish va rivojlantirishi muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar:

1. Кривцова С.В. (2004). Учитель и проблемы дисциплины. «Генезис», http://nkozlov.ru/library/psychology/psychology2/.

2. Старикова Л.М. (2019) Выступление на педсовете "Эффективный педагог: какой он?" https://multiurok.ru/files/vystuplenie-na-

pedsovete-effektivnyi-pedagog-kakoi.html Управление классом – Краткое руководство (2018).

3. https://coderlessons.com/tutorials/upravlenie/klassnoe-rukovodstvo/upravlenie-klassom-kratkoerukovodstvo.

4. 4 принципа управления классом (2020) https://nsportal.ru/blog/obshcheobrazovatelnayatematika/all/2020/11/10/4-printsipa-upravleniya-klassom.

5. Элин, Ж. и Бекон, В. (1973). Заглядывая на урок.

6. Allyn & Bacon. Teachings in Education (2019). Classroom Management. Youtube. Available from https://www.youtube.com/watch?v=z_XR6dy69f4 Accessed [14 May 2022].

Mavzu: Dars kuzatish va uni tahlil qilish

(2 soat amaliy mashg‘ulot)

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	**II. UMUMKASBIY KO‘NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH**				
O‘quv modul	**2.3. “O‘quv jarayonini samarali tashkil etish”**				
Mavzu	**2.3.1-mavzu.** Dars kuzatish va tahlil qilish				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg‘ulotning maqsadi	Darslarni kuzatish va tahlil qilishda nimalarga e’tibor berish kerakligi, darslarni kuzatish va tahlil qilishning maqsad va vazifalari, dars tahlil qilishning bir necha turlari haqida amaliy va nazariy ma’lumotlar berish				
Mashg‘ulot bosqichlari	**Faoliyat tavsifi**	**Vaqt, daqiqa**	**Metodlar**	**Zarur jihozlar**	**Natija**
1. Tashkiliy qism	- Salomlashish - Mavzu va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish	1-2-slaydlar	O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.
2. Motivatsiya	“Qarg‘a bilan burgut” haqidagi	15	Mulohaza uchun	3-slayd	O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va

	motivatsion hikoya		vaziyat yaratish		ishtirok etishga rag‘batlana-di.
3. Nazariy qism	- Darslarni kuzatish va tahlil qilishdan asosiy maqsad; - Dars kuzatish va tahlil qilish ketma-ketligi; - Dars kuzatishdan chiqarilgan yakuniy xulosalar, taklif va tavsiyalar;	20	Taqdimot, ko‘rgazmali tushuntirish	4-8-slaydlar	Ushbu mashg‘ulot orqali darslarni kuzatish va tahlil qilishda nimalarga e’tibor berish kerakligi, darslarni kuzatish va tahlil qilishning maqsad va vazifalari, dars tahlil qilishning bir necha turlari haqida nazariy va amaliy bilimlarga ega bo’ladilar
4. Amaliy mashg‘ulot	- Guruhlarda ishlash: amaliy topshiriqlar bajarish;	15	Guruhlarda ishlash	9-slayd	O‘qituvchi-lar guruhlarda ishlab darslarni tahlil qilishadi, fikr

					almashisha-di
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo‘yicha taqdimotlar; - Qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg‘ulot jarayoni bo‘yicha fikr-mulohazalar olish;	10	Suhbat, muhokama, tahlil		O‘qituvchilar o‘z tajribalarini o‘rtoqlashadi va yangi g‘oyalarni o‘zlashtiradi.
6. Refleksiya	- "Olimpiada" usuli orqali xulosa qilish	5	Refleksi-ya usullari	10-slayd	O‘qituvchi-lar o‘z faoliyatini baholaydi va o‘rganilgan ma’lumotlarni qayta ko‘rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg‘ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg‘ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat	11-slayd	O‘qituvchi-lar mashg‘ulot-dan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo‘naltirila-di.

Ilovalar
1-ilova

- Tinglovchilarga quyidagi ko‘rinishdagi savollar bilan murojaat qilinadi (namuna):
- Dars nima maqsadda tahlil qilinadi?
- Dars kuzatuvida ishtirok etganlar o‘z fikrlarini bildirishda nimalarga e’tibor qaratishlari lozim

3-ilova

Қайта боғланиш нима?

Inson hayoti davomida doim o’zgalar bilan muloqotga kirishib, atrofdagilarning o’ziga nisbatan munosabatiga tayanib yashaydi.

O’z navbatida, o’zi ham atrofdagilar haqida fikr yuritadi, ularning xatti-harakatlarini baholaydi. Ko’pchilik o’zgalarning fikrini o’ta muhim hisoblaydi, bu fikrlarni inobatga olish zarur deb biladi.

Munosabat ifodalashning o’z tartib-qoidalari mavjud bo’lib, bu jarayon qayta bog’lanish deb yuritiladi. ***Qayta bog’lanish*** – bizning xulqimiz va harakatlarimizning boshqa kishilarga o’zimiz sezmagan holda ta’sir ko’rsatishi haqida ma’lumotdir. Bir kishi yoki butun guruh o’zining boshqa kishilarning harakatlariga nisbatan reaktsiyasini ularga kamchiliklarini tuzatishda yordam berish maqsadida ifoda etishi qayta bog’lanishga olib keladi.

Qayta bog’lanish hamda harakatni talqin qilishni o’zaro farqlash lozim. Xususiy talqinda, masalan, quyidagicha fikr bildiriladi: «Sen, menimcha, …ni qilyapsan»; qayta bog’lanishda esa: «Sen …ni qilganingda, men …ni his qilyapman». Talqin harakatni talqin qiluvchining qabul qilish xususiyatlariga bog’liq bo’lishi mumkin. Qayta bog’lanish esa bir kishining boshqa bir kishi harakatlariga nisbatan reaktsiyasini ifoda etadi.

Қайта боғланишни таъминлаш қоидалари

1. Qayta bog’lanish doimiy tadbirga aylanishi lozim. Jamoaning umumiy faoliyatida qayta bog’lanishni tashkil etish – boshqaruvning tarkibiy qismidir. Qayta bog’lanishdan doimiy foydalanib, uni jamoaning ishlash texnologiyasi tarkibiga kiriting.

2. Qayta bog’lanishni qo’llash barcha qatnashchilar bilan kelishilgan bo’lishi kerak. Majburiy qayta bog’lanish qatnashchilarning himoya reaktsiyasini kuchaytirishi mumkin.

3. Qayta bog’lanish baholovchi emas, ko’proq tasviriy yo’nalishga ega bo’lishi lozim. Baho beruvchi qayta bog’lanish himoyaviy xulqni kuchaytiradi.

4. Qayta bog'lanishga umumiylikdan ko'ra ko'proq xususiylik (maxsus ifoda) xos bo'lishi lozim. «Siz yetakchilik qilishga moyilsiz» qabilidagi jumlalar foyda keltirmaydi. Bu fikrni aniq (konkret) misol orqali ifodalash maqsadga muvofiq. Masalan: «Siz oxirgi 10 daqiqa davomida hech kimga gap bermay, boshqalarning fikrini bo'lib o'tirganingizdan …ni sezgan edim».

5. Qayta bog'lanish biror tadbir yoki vaziyat tugashi bilanoq o'tkazilishi yaxshi samara beradi.

6. Kamchiliklar (sizga yoqmagan holatlar) haqida gapirishdan oldin ijobiy tomonlarni ko'rsatib o'ting.

7. Sizga yoqmagan holatlar to'g'risida gapirishdan ko'ra buni o'zgartirish yo'llari xususida fikr bildirish maqsadga muvofiqdir. Masalan: «Nazarimda, agar Siz boshqalarga o'z fikr-mulohazalarini oxirigacha bildirishlari uchun imkon berganingizda edi, uchrashuvimiz samaraliroq o'tar edi».

8. Qayta bog'lanishda faqat uni boshlagan kishining emas, balki bu tadbir yo'nalgan kishilarning ehtiyojlari hamda ishning umumiy manfaatlari hisobga olinishi lozim.

9. Qayta bog'lanish uni qabul qiluvchining xulqi yoki biror harakatini o'zgartirishi mumkin bo'lgan sifatiga yo'naltirilishi kerak. Aks holda, u foydasizdir.

10. «Men-xabar» tamoyilidan foydalaning. Bo'lib o'tgan voqea-hodisa shaxsan sizga qanday ta'sir ko'rsatganini ifoda eting. Masalan, "Sen har safar darsga kech qolganingda tinchlikmikan deb xavotir olaman", "Sinfda shovqin-suron ko'tarilib ketsa, sizga yordam berishga kirgim keladi" va h.k. Qayta bog'lanishni qo'llayotganingizda «salbiy» noverbal reaktsiyalar (ta'na qiluvchi imo-ishora, bosh silkitish va h.k.)dan saqlaning.

Фидбек нима?

Fidbek – inglizcha "feedback" so'zidan olingan bo'lib, "qayta bog'lanish" degan ma'noni bildiradi.

Fidbek quyidagi maqsadlarda qo'llanadi:

1) boshqa kishiga o'zim haqimda nima o'ylashim va his qilishimni bildirish;

2) boshqa kishiga u haqida nima o'ylashim va his qilishimni bildirish;

Fidbek - ikki kishi orasidagi xulq va munosabatni tartibga solish instrumentidir.

Fidbek berish va olish qiyinchiliklari:

- milliy urf-odatlar;
- munosabat buzilishidan qo'rqish;
- noto'g'ri tushunishlaridan qo'rqish;

- harakat qilishdagi ishonchsizlik.

Fidbek dars tahlili, biror holatga munosabat bildirishda qo'llaniladi. Fidbek berish va Fidbek olish qoidalari mavjud.

Fidbek berishda:

✓ Baholamang, balki izohlang (ijobiydan boshlang)

✓ Umumiy gaplardan qoching, aniq narsaga Fidbek bering

✓ Biror o'zgartirish kiritish taklifingiz bo'lsagina fikr bildiring

✓ Fidbek berishdan oldin rozilik oling

✓ Fidbek bilan voqea o'rtasidagi vaqt oz bo'lishi kerak

✓ Hayajon yo'qligiga ishonch hosil qiling

✓ "Menimcha", "Ehtimol", "Mening nazarimda", "Iloji bo'lsa" kabi iboralardan foydalaning

✓ Fidbek berilayotgan kishiga shaxsan murojaat qiling: "Sizning ... menga yoqdi", "Sizning o'rningizda men bo'lganimda, ..." kabi.

Агар сен дўстингга у ҳақида ўйлаганларингни тўппа-тўғри, ошкора, ҳатто сира тап тортмай айта олмас экансан, ёинки ундан ўзинг ҳақингда шундай ҳақ гапларни эшитишга қурбинг етмас экан, демак, сизлар бир-бирларингга чинакам ишонмайсизлар, бир-бирларингни тушунмайсизлар ва ҳурмат килмайсизлар.

Fidbek olishda:

✓ O'zingizni oqlamang

✓ Fidbek olishga tayyor bo'lmasangiz, uni rad qiling

✓ Fidbek yakunida minnatdorchilik bildiring

Fidbekni muntazam qo'llash munosabatlarni yaxshilash, hamkorlik va hamjihatlik muhitini yaratish, shu orqali ta'lim samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Қайта боғланишдан самарали фойдаланиш йўллари

1. "Men-xabar"dan foydalaning.

"Sen-xabar" namunasi	"Men-xabar" namunasi
"Sen yana kechikding, sen doim hamma joyga kechikib borasan, senga ishonib bo'lmaydi. Sen bir narsani gapirib, butunlay boshqa ishni qilasan. Sen o'ta vijdonsiz kishisan va men sen bilan hech qachon hech qanday ishni birga qilmayman".	"Men seni, kelishganimizdek, metroning "Oybek" bekatida roppa-rosa 2 soat kutdim. Kelavermaganingdan keyin sendan xavotir oldim. Nimadir bo'ldi deb o'yladim. Keyin "balki uchrashuv vaqtini unutgandir" degan xayolga bordim. Bekor ketgan vaqtimga achindim. Endi keyingi safar 30

	daqiqadan ortiq kutmaslikni kelishib olamiz. Agar kechiksak, bir-birimizga qo'ng'iroq qilib, ogohlantirib qo'ysak, yaxshi bo'lardi.

2. Parafrazdan foydalaning. Parafraz - suhbatdoshning so'zlarini qayta ifoda etish orqali aniqlashtirish.

Parafrazning ahamiyati:

	Siz uchun	**Suhbatdoshingiz uchun**
Imkon beradi	• eshitganlaringizga nisbatan salbiy hissiyotlarni neytrallash; • javobni kechiktirish – vaqtdan yutish; • xomxayolga berilmaslik; • eshitganlarni mushohada qilish.	• aytilganlarni aniqlashtirish va misol keltirish; • uni eshitayotganlari haqida taassurot olish; • uni tushunganlariga ishonch hosil qilish.
Yordam beradi	• suhbatni davom ettirish; • suhbatdoshning fikrini mustahkamlash; • aytilganlarni aniqlashtirish; • fikrdagi asosiy mazmunni ajratib olish; • o'zingiz uchun muhimlik darajasiga ko'ra tasniflash; • suhbatdoshingiz istagini aniqlash; • uzun jumlalarni umumlashtirish va xulosalash; • suhbatdoshning fikrini aniqlash.	• nimanidir noto'g'ri ifodalaganini tan olish; • aynan siz tushungan yoki tushunmayotganingizni aniqlash; • o'z fikrini yaxshiroq tushunish va ifodalash; • siz uchun nima muhimligini aniqlash.
Majbur qiladi	• hushyor bo'lishga; • sub'ektiv baholardan qochishga;	• bitta mavzuda suhbatlashishga;

	• o’zining hissiyotini nazorat qilishga; • xabar tafsilotini eslab qolishga.	• tinglovchi uchun tushunarli gapirishga; • suhbat mazmunini hissiyotdan ajratishga.

3. Teskari bog’lanishdan o’rinli foydalaning.

Quyidagilarni tanqid qiling	Quyidagilarni tanqid qilmang
• xulq • real kuzatuvlar • g’oya bilan o’rtoqlashayotganda • hozir sodir bo’layotganlarni • chegaralangan (aniq) masalalarni	• shaxslarni • harakatlarning ahamiyati haqidagi taxminlarni • maslahat bera turib • ancha ilgari bo’lib o’tganlarni • barcha noto’g’ri bajarilgan ishlarni sanab, kishini charchatmang

Дарс (тренинг)ни баҳолаш мақсадида қўлланадиган қайта боғланиш усуллари

Дебрифинг

Ko’pincha dars oxirida o’qituvchi xulosa chiqarish, uyga vazifa berish bilan kifoyalanadi. Ayrim hollarda “Dars sizga yoqdimi?” deb so’rashi mumkin. Lekin debrifing – darsning muhim qismi. Aynan debrifing jarayonida bajarilgan ishlarning mohiyati aniqlashtiriladi, maqsadga erishganlik darajasi tahlil qilinadi, xulosa qilinadi, o’quvchilar bilib olganlari va yana o’rganishlari lozim bo’lgan material orasidagi munosabat o’rnatiladi, keyingi harakatlar rejasi belgilanadi.

Mutaxassislarning fikricha, mashq qancha vaqt egallasa, debrifingga ham shuncha vaqt sarflanishi kerak.

Debrifing bosqichlari:

1-bosqich: faktlarni aniqlash (Nima sodir bo’ldi?)

2-bosqich: sabablar tahlili (Nega shunday bo’ldi?)

3-bosqich: harakatlarni rejalashtirish (Endi nima qilamiz?)

Birinchi bosqichda sodir bo’lgan voqealar qayd etiladi, hosil bo’lgan his-tuyg’ular oshkor etiladi, nima sodir bo’lishi mumkinligi to’g’risida emas, haqiqatan amalga oshgan voqea haqida fikr yuritiladi.

Ikkinchi bosqichda voqeani keltirib chiqargan sabablar tahlil qilinadi, muqobil nazariyalar muhokama etiladi, misollar keltiriladi.

Uchinchi bosqichda keyingi qadamlar aniqlashtiriladi.

"Гамбургер"

Qayta bog'lanishning samarali usullaridan biri. Dars yakunida o'qituvchi uchun foydali ma'lumot olishga yordam beradi.

Eslatib o'tamiz: gamburger (inglizcha so'z, o'zbek tilida muqobili yo'q, hozir turkcha kabob yoki Doner-kabob ham ommalashgan) - ichiga cho'g'da pishgan/qovurilgan go'sht qo'yilgan non. Mazali bo'lishi uchun salat bargi, sabzi salati, mayonez, ketchup solinadi.

«Gamburger» usulini qo'llaganda o'qituvchi/trener/boshlovchi so'zini quyidagicha boshlashi mumkin:

- Hurmatli hamkasblar/o'quvchilar/ishtirokchilar, ko'pchiligimiz gamburger nima ekanligini bilamiz, uni sevib iste'mol qilamiz. Ayting-chi, uning kaloriya jihatidan qimmatli qismini nima tashkil etadi? (go'sht). Siz uchun dars (mashg'ulot) davomida nima qimmatli bo'ldi?

Barcha ishtirokchilar o'z fikrlarini bildiradilar. Keyin o'qituvchi davom etadi:

- Gamburgerning mazasini nima buzdi?
- Gamburgeringizda nimalar yetishmayapti?

Fikrlar umumlashtiriladi, o'qituvchi ham hamma qatori o'z fikrini bildiradi.

"Қиёфалар"

Har bir ishtirokchi uchta (xursand, neytral, xafa) qiyofa chizilgan kartochka oladi va unda o'zining, guruhning ishtirokini hamda dars (mashg'ulot) mazmunini baholaydi. Doskaga konvert ilib qo'yiladi. Ishtirokchilar baholash varaqalarini shu konvert ichiga soladilar.

"Олтита шляпа"

Edvard de Bononing oltita shlyapa metodi universal, masalan, uni juftliklarda va kichik guruhlarda ishlash jarayonini tahlil qilishda, pedagogik kengashlarda vaqtni tejash uchun qo'llash mumkin. Amalda undan har qanday ijodiy jarayonni tartibga solish, mantiqni emotsiyadan ajratib, yangi betakror g'oyalar yaratish uchun foydalanish mumkin.

Bunda trener/o'qituvchi 6 xil rangdagi kichik qog'ozchalardan ishtirokchilar soniga mos ravishda shlyapachalar yasaydi. Bu shlyapachalar mashg'ulot boshida kichik guruhlarga bo'lish uchun qo'llanishi mumkin. Mashg'ulot yakunida har bir guruhga o'z rangidagi boshga kiyish mumkin bo'lgan qog'oz shlyapalar taqdim etiladi va muhokama olib boriladi.

Oq shlyapa: raqam va faktlar. Axborot. Savollar. Sodir bo'lgan voqea-hodisalar, guruh ishini xolis qayd (bayon) etish. Qanday axborotga egamiz? Yana qayday axborot zarur?

Qizil shlyapa: emotsiyalar kuchi. Intuitsiya, his-tuyg'ular. Hislarni asoslash talab etilmaydi. Ta'lim jarayonida o'quvchilar (o'qituvchi)da qanday hislar tug'ildi?

Qora shlyapa: ehtiyotkorlik. Jarayondagi salbiy holatlar. Kamchiliklar nimalardan iborat? Qanday xatolarga yo'l qo'yildi?

Sariq shlyapa: afzalliklar. Jarayonda qanday yutuqlarga erishildi. Ijobiy xulosalar chiqarish. Nima uchun bunday qilish ma'qul? Afzalliklari qanday? Nima uchun bu amalga oshadi?

Zangori shlyapa: ijodkorlik. Turli g'oyalar. Yangi g'oyalar. Takliflar. Yechimning turli variantlari? Qanday muqobillari mavjud? Jarayonni takomillashtirish yo'llari.

Ko'k shlyapa: tahlil, mulohaza. Mulohaza haqida mulohaza. Qaror qabul qilish. Nimaga erishdik? Keyin nima qilish kerak?

"Кубчалар"

Bu - qayta bog'lanishning samarali usullaridan biri. Kubchani 15-20 santimetrli qog'oz/kartonlardan yasash mumkin. Kubchaning tomonlariga quyidagi ko'rsatmalar qayd etiladi: 1) buni tasvirlang; 2) buni taqqoslang; 3) buning o'zaro bog'lanishini ko'rsating; 4) buni tahlil qiling; 5) yaxshi va yomon tomonlarini dalillar yordamida ko'rsating; 6) buni qo'llang.

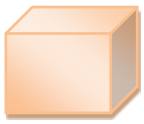

Dars tahlili jarayonida Fidbekdan foydalanish

"Dars tahlili – o'quv mashg'ulotini yaxlit va uning ayrim jihatlarini tahlil qilish va baholash. Pedagogik o'quv yurtlarida talabalarni pedagogik mahoratga o'rgatish vositasi sifatida foydalaniladi. Dars tahlilida quyidagi parametrlar baholanadi: dars maqsadi va unga erishish, o'quv guruhi tavsifi, o'qituvchining sinf (guruh) bilan muloqoti, o'qituvchining nutqi, o'quvchilarning nutqi, nazorat shakllari va ularning samaradorligi. Dars tahlili talabalarning pedagogik amaliyoti jarayonida faol qo'llaniladi"[1].

An'anaviy tahlil	Fidbek vositasida tahlil
Darsni tahlil qilishdan avval dars o'tgan o'qituvchining roziligi	Darsni tahlil qilishdan avval dars o'tgan o'qituvchining roziligi so'raladi, uning ruhiy-

[1] Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков). – СПб.: Златоуст, 1999. – 19-20-б.

An’anaviy tahlil	Fidbek vositasida tahlil
so’ralmaydi, uning ruhiy-emotsional holati hisobga olinmaydi.	emotsional holati hisobga olinadi. Agar o’qituvchi fikr olishga tayyor bo’lmasa, tahlil natijalarini bildirish (Fidbek berish) ma’lum muddatga suriladi.
1. Jarayon boshqaruvchisiga so’z beriladi. U dars o’tgan o’qituvchini jamoaga tanishtiradi (darsda va uning tahlilida boshqa ta’lim muassasalari vakillari qatnashgan holda).	1. Jarayon boshqaruvchisiga so’z beriladi. U dars o’tgan o’qituvchini jamoaga tanishtiradi (darsda va uning tahlilida boshqa ta’lim muassasalari vakillari qatnashgan holda).
2. Dars o’tgan o’qituvchi dars mavzusi, maqsadini e’lon qiladi, unga erishgan yoki erishmaganligini, sabablarini aytadi (ya’ni o’qituvchi o’zini oqlashga harakat qiladi).	2. Dars o’tgan o’qituvchi dars mavzusi, maqsadini e’lon qiladi, unga erishgan yoki erishmaganligini aytadi (sabab ko’rsatilmaydi, o’qituvchi o’zini oqlamaydi).
-	3. Dars o’tgan o’qituvchi mashg’ulotining ijobiy, o’ziga yoqqan jihatlarini aytadi. Bunda u “Menga darsimda ... yoqdi” jumlasidan foydalanadi.
3. Har bir kuzatuvchi dars o’tgan o’qituvchiga bevosita emas, balki 3-shaxsga murojaat qiladi: “O’qituvchi darsni to’g’ri tashkil qilgan, guruhlarga bo’lishning samarali usulidan foydalangan ...”. Darsning ijobiy jihatlarini sanash bilan birga, kamchiligi ham aytib o’tiladi: “O’qituvchi o’quvchilarni baholashda xatoga yo’l qo’ydi, darslikdan kam foydalandi” va h.k. Keyingi kuzatuvchi ham xuddi shu tartibda (avval ijobiy, keyin salbiy jihatlar) fikr bildiradi. Salbiy deb qaralayotgan jihatlar aslida bunday bo’lmasligi mumkin	4. Kuzatuvchilar darsning ijobiy jihatlarini, maqsadga erishishga yordam bergan vositalarni, o’qituvchi va o’quvchilarning harakatlaridagi muvaffaqiyatlarni sanaydilar. Bunda ular dars o’tgan o’qituvchiga shaxsan murojaat qilib, “Malika (yoki Botir), menga sizning (o’quvchilaringizning) ... yoqdi (ma’qul bo’ldi, maqsadga muvofiq hisoblayman)” jumlasidan foydalanadilar. Fikr bildirishni istagan kuzatuvchilarning barchasi so’z olishi mumkin, takrorlarga yo’l qo’yilmaydi.

An’anaviy tahlil	Fidbek vositasida tahlil
degan fikr o’rinsiz hisoblanadi.	
-	5. Jarayon boshqaruvchisi so’z olib, darsning, uning fikricha, afzalliklarini aytadi. Keyin yana dars o’tgan o’qituvchiga murojaat qiladi: “Malika (Botir), agar yana bugungi mavzuga yaqin mavzuda yoki shu turdagi dars o’tishingiz kerak bo’lsa, nimalarni o’zgartirgan bo’lardingiz?”
-	6. Dars o’tgan o’qituvchi: “Agar shu darsni qaytadan o’tganimda, men ... qilgan bo’lardim”, “Guruh ishiga kam vaqt ajratibman. Keyingi safar buni inobatga olaman” va sh.k.
-	7. Har bir kuzatuvchi dars o’tgan o’qituvchiga murojaat qilgan holda, ularning fikricha kamchilik deb topilgan holatni tuzatish taklifini beradilar: “Malika (Botir), agar bugungi darsni men o’tganimda, kichik guruhlarga bo’lishda harakatli mashqdan emas, kartochkalardan foydalangan bo’lardim”, “Menimcha, guruh ishini baholashda guruhga bir xil baho qo’yiladi, keyingi safar shunga e’tibor bersangiz, maqsadga muvofiq bo’lardi” kabi.
4. Jarayon boshqaruvchisi bildirilgan fikrlarni xulosalab, o’qituvchini baholaydi, uni rag’batlantirish yoki jazolashni taklif qiladi.	8. Jarayon boshqaruvchisining darsni takomillashtirish bo’yicha (boshqalar aytmagan) fikr-mulohazalari, takliflari mavjud bo’lsa, ularni bildiradi. Dars tahlilining maqsadiga ko’ra (baholovchi, tajriba almashish va h.k.), o’qituvchiga minnatdorchilik bildiradi va kelgusi ishlarida muvaffaqiyat tilaydi.

Pedagogik amaliyotda dars tahlilining har xil turlaridan foydalanish mumkin. Biz dars tahlilining asosiy maqsadi tahlil qiluvchining va dars o’tuvchining pedagogik mahoratini oshirish, o’qituvchilarning reflektiv xulqini

shakllantirishga qaratilganligini nazarda tutib, tahlil natijalarini ifoda etishda Fidbekdan foydalanishni tavsiya etamiz.

Dars tahlili jarayonida Fidbekdan foydalanishning afzalliklari:

- ✓ an’anaviy dars tahlili jarayonida aksar hollarda ayrim sabablarga ko’ra (milliy urf-odatlar, “o’zbekchilik”, munosabat buzilishidan qo’rqish, noto’g’ri tushunishlaridan qo’rqish va darsning tuzatilishi lozim bo’lgan ko’p jihatlari aytilmaydi, ko’z yumiladi; yoki aksincha, “bunisi noto’g’ri, unisi xato” deyiladi-ku, holatni tuzatish yo’li ko’rsatilmaydi;
- ✓ Fidbek ta’lim jarayonini takomillashtirishga, o’qituvchi mahoratini oshirish, layoqatini kuchaytirishga qaratiladi;
- ✓ o’qituvchilar o’rtasida erkin fikr almashish, munosabat bildirish, bir-biridan o’rganish va o’rgatishga imkon beradigan do’stona, ijodiy muhitni yaratadi;
- ✓ mazkur instrumentdan foydalanish ijtimoiy faol fuqaroni, malakali pedagog kadrni tayyorlashda kutilgan samarani beradi.

“OLIMPIADA” refleksiyasi
2-ilova

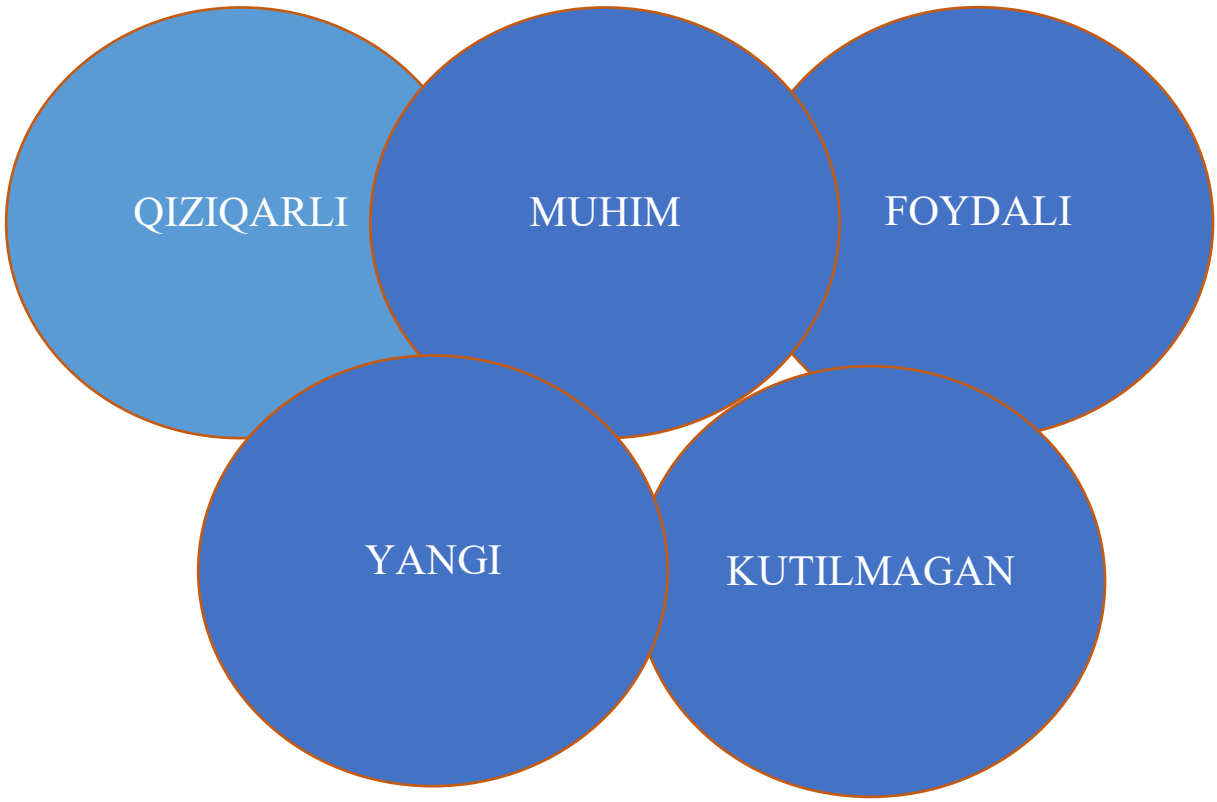

Reja

1. Darslarni kuzatish va tahlil qilishdan asosiy maqsad
2. Dars kuzatish va tahlil qilish ketma-ketligi.
3. Dars kuzatishdan chiqarilgan yakuniy xulosalar, taklif va tavsiyalar.

O‘qituvchi faoliyatining samaradorligi nafaqat dars jarayonida qo‘llaniladigan metodlarga, balki o‘quv jarayonini kuzatish, tahlil qilish va natijalar asosida xulosalar chiqarish ko‘nikmalariga ham bog‘liq. Kasbiy standart – bu pedagogning malaka darajasi, bilimlari va ko‘nikmalari bo‘yicha belgilangan talablar majmui bo‘lib, darsni kuzatishda asosiy mezon vazifasini bajaradi. Ushbu yondashuv o‘qituvchining o‘z kasbiga mas’uliyat bilan yondashishini ta’minlaydi va ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan faoliyatini yanada takomillashtiradi. Dars tahlili pedagogik mahoratni oshirishning eng asosiy yo‘li va ta’lim samaradorligini oshirishning omili hisoblanadi. Ta’lim muassasalaridagi o‘quv mashg‘ulotlari mazmunini tahlil qilish bevosita ta’lim tarbiya jarayonini to‘g‘ri tashkil etish, ta’lim oluvchilarning o‘zlashtirish darajalarini oshirishdan iboratdir. O‘quvchilarni o‘qitish va tarbiyalashning zamonaviy nazariyasini amaliyotga joriy etish asosida o‘quv jarayonini takomillashtirishning eng muhim omili darsni pedagogik kuzatish va tahlil qilish hisoblanadi bundan tashqari darslarni tahlil qilish orqali o’qituvchilar o’z pedagogik mahoratni oshirish va yo’l qo’yilgan xató va kamchiliklarni to’ldirish imkoniyatiga ega bo’ladilar.

1. Darslarni kuzatish va tahlil qilishdan asosiy maqsad

Ta’limning yangi mazmuni va sifatini shakllantiruvchi asosiy shaxs o‘qituvchidir. Zamonaviy sharoitda o‘qituvchining roli o‘zgarmoqda – bilimning yagona manbai, ma’lumot tashuvchisidan ta’lim jarayonining tashkilotchisi va rahbarigacha – bu tegishli darajadagi professional malakani talab qiladi.

Yangi professional o‘qituvchi standarti o‘qituvchining asosiy kasbiy kompetensiyalarini belgilaydi.

Qobiliyatni faqat harakatda ko‘rish va baholash mumkin.

O‘qituvchi faoliyatining asosiy va eng muhim shakli darsdir, shuning uchun kompetensiya darajasini baholashda dars davomida o‘qituvchining o‘quvchilar bilan ishlashini kuzatish kerak. O‘qituvchining kasbiy standarti asosida o‘qituvchi faoliyatini nazorat qilish vositasi ishlab chiqilgan. Ta’lim vositasi o‘qituvchining harakatlarida ma’lum bir vakolat doirasida standartning amalga oshirilishini ko‘rsatadigan ko‘rsatkichlarni ko‘rish (yoki ko‘rmaslik) imkonini beradi.

Ushbu materiallarda keltirilgan vositadan foydalangan holda darsda

o‘qituvchining ishini kuzatishdan maqsad uning kasbiy kompetensiyalari darajasini aniqlash va attestatsiya jarayonida ushbu baholashdan foydalanishdir.

Dars davomida o‘qituvchining harakatlarini kuzatish uning malaka darajasini va demak, o‘quv jarayonining sifatini ko‘rsatadi.

Kuzatish – bu ma’lum bir reja bo‘yicha, aniq maqsad bilan olib boriladigan, kuzatilayotgan narsa haqida obyektiv ma’lumot beradigan tadqiqot usuli. Kuzatish odatda oldindan aniqlangan ko‘rsatkichlarga e’tibor qaratish, ularning ko‘rinishi yoki yo‘qligini qayd etish orqali amalga oshiriladi. Ushbu usulning ahamiyati uning obyektivligi, shaffofligi, samaradorligi va ishonchliligidadir.

O‘qituvchining kasbiy standarti 7 ta kasbiy kompetensiyani o‘z ichiga oladi. Dars davomida ularning hammasini kuzatish mumkin emas. Masalan, rejalashtirish muayyan dars o‘tilgunga qadar sodir bo‘ladi. Ota-onalar yoki hamkasblar bilan hamkorlik qilish bilan bog‘liq kompetensiyalar, shuningdek, kasbiy rivojlanish bilan bog‘liq masalalar darslar davomida o‘rganilmaydi, bu kompetensiyalarning darajasini boshqa vaqtlarda va boshqa usullardan foydalangan holda tekshirish kerak.

Darslarni kuzatish va tahlil qilishda quyidagi vazifalar amalga oshirilishi lozim:

- dars kuzatuvchilar tomonidan ta’lim muassasasida o‘qituvchi ishiga baho berish;
- dars jarayonining dars o‘tish bosqichlariga mosligini kuzatish;
- kuzatuvchilar tomonidan dars o‘tayotgan o‘qituvchiga amaliy-metodik yordamlar berilishiga erishish;
- ilg‘or tajribalarni o‘rganish va ommalashtirish;
- o‘qituvchilar o‘zaro bir-birlarining pedagogik usul va uslublarini o‘rganishiga da’vat qilish orqali ta’lim samaradorligini oshirish.

O‘qituvchining darsga tayyorgarlik ko‘rishida quyidagilarga e’tibor qaratiladi:

1) darsga tayyogarlik ko‘rish jarayonida o‘qituvchidan mavzuning ishchi dastur va taqvimiy rejaga mosligiga e’tibor berish, dars ishlanmasi, turli didaktik tarqatma materiallar va ko‘rgazmali qurollarni tayryolash talab etiladi;

2) darsga davlat ta’lim standartlari va o‘quv dasturlariga mos ravishda aniq maqsad qo‘yish;

3) dars o‘tiladigan xonani tayyorlash, doskaning tozaligi, bo‘r, latta yoki markerlarni tayyorlash, vidioproektor, elektron doskaning tayyorligiga e’tibor qaratish;

4) mavzuning ilmiyligi va izchilligi, oddiydan murakkabga tomoni yo‘naltirish; ko‘rgazmalilik va berilayotgan bilim, yangi axborotlarning

hayotiyligiga, jonli va ravon tilda ochib berilishiga e’tibor qaratish;

5) o‘quv dasturi asosida mavzuga ajratilgan soatlarning mosligi, o‘quvchining yoshi va shaxsiy-psixologik xususiyatini hisobga olib, ularni o‘ylashga, izlanishga undashi, ijodkorlik, uslubiy mahorat, ilg‘or pedagogik va novatorlik tajribalaridan foydalanish;

Dars kuzatish va tahlil qilish ketma-ketligi

1) Dars kuzatuvchining maqsadi;

2) Dars jarayonini kuzatish va tahlil qilish;

3) Dars jarayonida o‘qituvchining dars o‘tish bosqichlariga amal qilish;

4) Dars samaradorligi va o‘qituvchining ish faoliyatini yanada yaxshilashga oid dars kuzatuvchining tahlillari hamda taklif va mulohazalari.

Dars tahlili turlari

1.Didaktik (Yoki ta’limiy) tahlil.

Tahlilning bu turida mavzuning ilmiyligi va izchilligi, oddiydan murakkabga tomon yo‘nalishi, ko‘rgazmaliligi va berilayotgan bilim, yangi axborotlarning hayotiyligi, ularning jonli va ravon tilda ochib berilishi nazarda tutiladi

2.Uslubiy tahlil.

Bunda o‘qituvchi faoliyatining ikki tomoni: birinchidan, o‘rganilayotgan mavzuga dasturda m o‘ljallangan soatda, uni qanday usullar yordamida, talabalarning yoshi va shaxsiy-psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda yetkazib bera olishi, talabalarni o‘ylashga, izlanishga majbur etishi va unga sharoit yaratishi;

• ikkinchidan, o‘qituvchi sifatidagi tajribalari qaysi darajada ekanligini namoyish eta olishi nazarda tutiladi. O‘qituvchining ikkinchi tomoni tahlil etilayotganda, uning ijodkorligi, uslubiy mahorati ko‘zga tashlanishi lozim. O‘qituvchining ilg‘or pedagogik va novatorlik tajribalari mana shu yerdan boshlanadi

3. Metodologik tahlil

Ushbu tahlil mobaynida ta’lim yo‘nalishidagi hukumat qarorlari, talablar, davlat tili, milliy ruh, madaniyatning go‘zal durdonalari, shu soha bo‘yicha buyuk alloma va olimlarning qilgan ishlari, fikrlari, respublikadagi oxirgi o‘zgarishlarning mashg‘ulot davomida foydalanilishi asos qilib olinishi mumkin

4. Psixologik tahlil

Bu tahlilda, avvalo, o‘quvchilarning kayfiyati, ularning sog’ligi, jamoadagi sog’lom muhit, xushyorligi fanga bo‘lgan qiziqishlari, dars berayotgan o‘qituvchisiga munosabati, hozirjavobligi, sezgir va topqirligi,

idroki, yangi va avvalgi materiallarni esda saqlashlari, obrazli va mantiqiy tafakkuri, fantaziyasi, oldida turgan mas’uliyatlariga irodali yoki irodasizligi, ulardagi bilim, ko’nikma va malakalar ko‘lami kabi tomonlar kiradi. O‘qituvchining favqulodda vujudga kelgan vaziyatdan o‘z obro‘sini saqlagan holda chiqa olishi, o‘zini boshqara olishi ham inobatga olinadi

5. Pedagogik tahlil

Tahlilning bu turi ancha murakkab va mas’uliyatli bo‘lib, o‘qituvchining tashqi qiyofasi, talabalar bilan til topa olish mahorati, madaniyati, odobi bilan birgalikda dars jarayonida umuminsoniy tarbiyaning tarkibiy qismlarini talabalarga

bera olishi va uning nutq madaniyati ham nazarda tutiladi

Dars kuzatishdan chiqarilgan yakuniy xulosalar, taklif va tavsiyalar

Pedagogik odob, o‘zaro hurmat va bir-birini tushungan holda dars kuzatuvida ishtirok etganlar yuqorida tavsiya etilgan texnologik yondashuv asosida o‘z fikrlarini oshkora bildirganlari maqsadga muvofiq hisoblanadi. Har qanday tajribali, bilimdon, uzoq yillik pedagogik faoliyatda samarali ishlab kelayotgan mutaxassisda ham ayrim kamchiliklar ko‘zga tashlanib qoladi. O‘qituvchining yoshi, tajribasini hurmat qilib, uni aytib o‘tmaslik, o‘qituvchining keyingi o‘tadigan darslarini samarali bo‘lishiga qisman bo‘lsada, to‘sqinlik qilishi mumkin. Chiqarilgan yakuniy xulosalar, taklif va tavsiyalarga muvofiq o‘qituvchining ish tajribasini umumashtirish va ommalashtirish yetuk hamda raqobatbardosh o‘qituvchi kadrlar tayyorlashda muhim o‘rin tutadi Xulosa. Dars tahlili o‘qituvchining ish faoliyatini o‘rganish, fan asoslarini o‘quvchilar qanday darajada o‘zlashtirayotganligini aniqlash va davlat o‘quv dasturi materiallarining reja asosida bajarilishini nazorat etishning asosiy omili hisoblanadi. Darslarni ilmiy, metodik, didaktik va umumiy pedagogik, psixologik jihatlarga bo‘lib tahlil etish dars tahliliga aniqlik kiritadi, uni mukammallashtiradi hamda o‘qituvchi va o‘quvchi faoliyatiga mukammal baho berish imkonini kengaytiradi.

Fidbek nima?

Fidbek – inglizcha “feedback” so’zidan olingan bo’lib, “qayta bog’lanish” degan ma’noni bildiradi.

Fidbek quyidagi maqsadlarda qo’llanadi:

1) boshqa kishiga o’zim haqimda nima o’ylashim va his qilishimni bildirish;

2) boshqa kishiga u haqida nima o’ylashim va his qilishimni bildirish;

Fidbek - ikki kishi orasidagi xulq va munosabatni tartibga solish instrumentidir.

Fidbek berish va olish qiyinchiliklari:

- milliy urf-odatlar;
- munosabat buzilishidan qo’rqish;
- noto’g’ri tushunishlaridan qo’rqish;
- harakat qilishdagi ishonchsizlik.

Fidbek dars tahlili, biror holatga munosabat bildirishda qo’llaniladi. Fidbek berish va Fidbek olish qoidalari mavjud.

Fidbek berishda:

- Baholamang, balki izohlang (ijobiydan boshlang)
- Umumiy gaplardan qoching, aniq narsaga Fidbek bering
- Biror o’zgartirish kiritish taklifingiz bo’lsagina fikr bildiring
- Fidbek berishdan oldin rozilik oling
- Fidbek bilan voqea o’rtasidagi vaqt oz bo’lishi kerak
- Hayajon yo’qligiga ishonch hosil qiling
- “Menimcha”, “Ehtimol”, “Mening nazarimda”, “Iloji bo’lsa” kabi iboralardan foydalaning
- Fidbek berilayotgan kishiga shaxsan murojaat qiling: “Sizning ... menga yoqdi”, “Sizning o’rningizda men bo’lganimda, ...” kabi.

Fidbek olishda:

- O’zingizni oqlamang
- Fidbek olishga tayyor bo’lmasangiz, uni rad qiling
- Fidbek yakunida minnatdorchilik bildiring

Fidbekni muntazam qo’llash munosabatlarni yaxshilash, hamkorlik va hamjihatlik muhitini yaratish, shu orqali ta’lim samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Умаров А. С., Рахимов А. К., Мирзаева Н. А. ДАРС СИФАТИНИНГ ТАҲЛИЛИ–ТАЪЛИМ ТАРАҚҚИЁТИ МЕЗОНИ //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – С. 80-88.

2. G‘aybullaeva M. DARS TAHLILI PEDAGOGIK MAHORATNI OSHIRISHNING VOSITASI SIFATIDA //Scientific progress. – 2022. – Т. 3. – №. 2. – С. 836-840.

3. Мирзаев И. Дарс таҳлили. / Ўқув-услубий қўлланма. – Т.: «Ўқитувчи», 1985.

4. Олимов Ш.Ш. Некоторые вопросы организации урока на основании педагогических технологий //Молодой ученый. – 2013. – №. 5. – С. 752- 754.

2.4. “TA’LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN’IY INTELLEKT” MODULINING O‘QUV DASTURI

1-mavzu. Ta’lim jarayonlarini raqamlashtirish asoslari

(2 soat nazariy mashg‘uloti)

(2 soat nazariy mashg‘uloti)

Режа:

1. Raqamli ta’lim tushunchasi. Ta’limni raqamlashtirishning maqsad va vazifalari.
2. Raqamli ta’limning asosiy vositalari.
3. Ilg‘or xorijiy tajribalar.
4. Zamonaviy pedagogik dasturiy vositalar va ularning turlari. Virtual laboratoriya va simulyatsiyalar.
5. Sun’iy intellekt tushunchasi.

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	II. **UMUMKASBIY KO‘NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH**				
O‘quv modul	**2.4. “Ta’limda raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt”**				
Mavzu	1. **Ta'lim jarayonlarini raqamlashtirish asoslari**				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg‘ulotning maqsadi	- Ta'lim tizimini raqamlashtirish jarayonini tahlil qilish - Raqamli ta'limning nazariy va amaliy asoslarini o‘rganish - Raqamli resurslar va ularning samaradorligini oshirish yo‘nalishlarini belgilash				
Mashg‘ulot bosqichlari	**Faoliyat tavsifi**	**Vaqt, daqiqa**	**Metodlar**	**Zarur jihozlar**	**Natija**
1. Tashkiliy qism	- Salomlashish - Maqsad va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish	1-slayd	O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.

2. Motivatsiya	- Qiziqarli jumboq yoki muammoli savol - "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama	10	Muammoli vaziyat yaratish, muhokama	2-slayd	O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.
3. Nazariy qism	Raqamli ta’lim tushunchasi. Ta’limni raqamlashtirishning maqsad va vazifalari. Raqamli ta’limning asosiy vositalari. Ilg‘or xorijiy tajribalar. Zamonaviy pedagogik dasturiy vositalar va ularning turlari. Virtual laboratoriya va simulyatsiyalar. Sun’iy intellekt tushunchasi.	30	Taqdimot, ko‘rgazmali tushuntirish	3-20-slayd	O‘qituvchilar yangi texnologiyalarni nazariy jihatdan o‘rganadi.
4. Amaliy mashg‘ulot	-Virtual laboratoriyala	15	Guruhlarda ishlash,		O‘qituvchilar interfaol

	r va simulyatsiyalar -Ta'limda sun'iy intellekt texnologiyalari va Raqamli ta'limning raqamlashtirishning maqsad va vazifalari		platformalardan foydalanish	1-Tarqatma	vositalar yordamida amaliy ko‘nikmalar hosil qiladi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo‘yicha taqdimotlar - Qiyinchiliklarni muhokama qilish - Mashg‘ulot jarayoni bo‘yicha fikr-mulohazalar olish	15	Suhbat, muhokama, tahlil		O‘qituvchilar o‘z tajribalarini o‘rtoqlashadi va yangi g‘oyalarni o‘zlashtiradi.
6. Refleksiya	- "Men nimani o‘rgandim?" usuli orqali xulosa qilish - "Traffic Light" orqali o‘z-o‘zini baholash	5	Refleksiya usullari	22-slayd	O‘qituvchilar o‘z faoliyatini baholaydi va o‘rganilgan ma’lumotlarni qayta ko‘rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg‘ulot natijalarini	5	Suhbat		O‘qituvchilar

	umumlashtirish - Kelgusi mashg‘ulotlar uchun tavsiyalar berish				mashg‘ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo‘naltiriladi.

Ilovalar

1- Tarqatma (1-ilova)

Raqamli texnologiyalarning

Afzaligi	Kamchligi

Sun‘iy intellekt texnologiyalarining

Afzaligi	Kamchligi

2- Tarqatma (2-ilova)

Ta'lim jarayonlarini raqamlashtirish asosida o‘qituvchilarga beriladigan topshiriqlarni 3 ta guruhga bo‘lib quyidagicha tashkil qilish mumkin:

1-guruh: Axborot resurslarini yaratish

Tavsif: Bu guruh o‘qituvchilarga ta’lim mazmunini raqamli formatda tayyorlash bo‘yicha topshiriq beradi.

Topshiriq:

- Dars mavzusiga mos **prezentatsiya**, **video dars** yoki **infografika** tayyorlash.
- Google Slides yoki PowerPoint yordamida taqdimot yaratish.
- Canva yoki boshqa onlayn vositalardan foydalanib vizual material tayyorlash.
- O'quvchilarga ushbu materiallarni ulashish uchun Google Drive, OneDrive yoki Telegram kanal ochish.

2-guruh: Interaktiv ta’lim platformalaridan foydalanish

Tavsif: Bu guruh ta'lim jarayonida interaktiv platformalar va xizmatlarni qo‘llashni o‘rganadi.

Topshiriq:

- Quizlet, Kahoot yoki Mentimeter orqali dars mavzusi bo‘yicha **testlar** va **qiziqarli savollar** yaratish.
- Maktab LMS (Masalan, Google Classroom, Moodle) platformasida mavzu bo‘yicha topshiriq yuklash.
- ChatGPT yoki boshqa sun'iy intellekt vositalaridan foydalanib o‘quvchilarga **individual o‘quv materiallari** ishlab chiqish.

3-guruh: Raqamli sinfni boshqarish

Tavsif: Bu guruh dars jarayonini raqamli tarzda boshqarish bo‘yicha ish olib boradi.

Topshiriq:

- Google Meet yoki Zoom orqali **onlayn dars rejasini ishlab chiqish** va sinf bilan mashq qilish.
- ClassDojo yoki Edmodo platformalarida sinf faoliyatini boshqarish.
- O‘quvchilarning ishtirokini kuzatish va ularning bilimini baholash uchun Google Forms orqali **onlayn test** yoki so‘rovnoma tuzish.

1. Raqamli ta’lim tushunchasi. Ta’limni raqamlashtirishning maqsad va vazifalari.

Raqamli ta’lim (Digital education) deyilganda o‘qitish va o‘rganishni sifatli, samarali, mazmunli, oson va qiziqarli qilish maqsadida raqamli texnologiyalardan foydalanish tushuniladi.

Ta’limni raqamlashtirish deganda ta’lim jarayonlarini boshqarish, sifat va samaradorligini oshirish, ta’lim beruvchi va oluvchilar uchun qo‘shimcha imkoniyatlar yaratish, ta’lim natijalarni yaxshilash, ma’lumotlarni tahlil qilish, ta’lim xizmatlaridan masofadan turib foydalanish uchun raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish tushuniladi.

Ta’limni raqamlashtirishning asosiy maqsadlari:

1. Ta’lim ishtirokchilari uchun bir xil imkoniyat yaratish. Geografik joylashuvi yoki ijtimoiy-iqtisodiy holatidan qat’iy nazar, barcha ta’lim oluvchilar uchun ta’lim olish va uning xizmatlaridan teng foydalanish imkoniyatini ta’minlash.

2. Ta’lim sifati va samaradorligini oshirish. Moslashuvchan, interfaol va shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, shu jumladan, ta’lim oluvchilarning qiziqish doirasi va o‘zlashtirish natijalaridan kelib chiqib, ta’lim resurslarini taqdim etish.

3. Iqtisodiy samaradorlikni oshirish. Ta’lim resurslaridan foydalanishni optimallashtirish va an’anaviy ta’lim usullari bilan bog‘liq xarajatlarni qisqartirish.

4. Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish. Butun dunyo bo‘ylab, ta’lim oluvchilar, beruvchilar va ta’lim tashkilotlari o‘rtasida hamkorlikni rivojlantirish.

5. Uzluksiz ta’lim. Hayot davomida o‘rganish (Lifelong Learning) tamoyili asosida uzluksiz ravishda bilimlarni egallash va ko‘nikmalarni rivojlantirib borish.

6. Ma’lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish. Ta’lim siyosati va statistikasini yuritish, o‘quv dasturlarini ishlab chiqish, ta’lim resurslarini yangilash yoki o‘zgartirishlar kiritish, shu jumladan, o‘qitishning yangi uslublarini joriy etish uchun ma’lumotlar tahlilidan foydalanishdan iborat.

Ta’limni raqamlashtirishning asosiy maqsadi iqtisodiy samaradorlikka erishish orqali ta’lim mazmuni, sifati va samaradorligini oshirish ekanligini ko‘rishimiz mumkin.

Ta’limni raqamlashtirishning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Ya’ni: Infratuzilmani rivojlantirish. Ta’limni raqamlashtirish uchun zarur texnologik infratuzilmani, jumladan, yuqori tezlikdagi internet, raqamli qurilmalar (kompyuter, interfaol doska, proyektor va boshqalar) va ta’limni boshqarish tizimlarini (ta’lim platformalarini) yaratish hamda ularni doimiy texnik qo‘llab-quvvatlash.

2. Raqamli ta’lim resurslarini ishlab chiqish. Bunda turli xil o‘rganish uslublari va afzalliklariga mos keladigan raqamli darsliklar, elektron kitoblar, ta’lim o‘yinlari, interfaol multimedia kontenti hamda raqamli resurslarni yaratish. Bu an’anaviy o‘quv materiallarini raqamli shaklga o‘tkazish yoki raqamli platformalar uchun maxsus ishlab chiqilgan yangi kontentni yaratishni o‘z ichiga oladi.

3. Pedagog kadrlarni malakasini oshirish va qo‘llab-quvvatlash. O‘qituvchilarning raqamli savodxonligini rivojlantirish, onlayn o‘qitishning pedagogik metodlari va texnologiyalarini qo‘llash, shu jumladan, dars jarayonida zamonaviy pedagogik dasturiy vositalardan foydalanish bo‘yicha trening, o‘quv-seminar va malaka oshirish kurslarini tashkil etish.

4. Ta’limni boshqarish tizimini joriy etish. Fan mazmunini yetkazib berish, ta’lim oluvchilar va beruvchilar o‘rtasidagi muloqotni osonlashtirish, topshiriqlar, shu jumladan, baholashlarni boshqarish, ta’lim oluvchilarning qiziqish doirasi va o‘zlashtirish natijalaridan kelib chiqib kontentni tavsiya etish, ularni kasbga yo‘naltirish maqsadida Moodle, Canvas yoki Blackboard kabi ta’limni boshqarish tizimlaridan foydalanish.

5. Onlayn kurslarni ishlab chiqish. Ta’lim oluvchilar uchun moslashuvchan o‘rganish imkoniyatlarini, jumladan, asinxron kontentni yetkazib berish, multimedia materiallari, interfaol faoliyat va baholashlarni taqdim etadigan onlayn kurslarni loyihalash hamda ishlab chiqish, shu bilan birga ta’lim oluvchilarni onlayn ta’lim muhitiga jalb qilish choralarini ko‘rish.

6. Virtual sinflar va vebinarlar. Ta’lim beruvchi va oluvchi o‘rtasida real vaqt rejimida o‘zaro hamkorlik qilishi, guruh bo‘lib ishlashi va jonli savol-javoblar o‘tkazish maqsadida virtual sinflar, vebinarlar va onlayn ma’ruzalar tashkil etish. Bunda Zoom, Microsoft Teams yoki Google Meet kabi video konferensiya vositalaridan foydalanish.

7. Raqamli baholash vositalari. So‘rovnomalar, testlar, imtihonlar va topshiriqlarni onlayn boshqarish uchun raqamli baholash vositalari hamda platformalaridan foydalanish. Bu doimiy fikr-mulohazalar uchun formativ baholash hamda ta’lim oluvchilarning ta’lim natijalarini baholash uchun umumlashtiruvchi baholashlarni ham o‘z ichiga oladi.

8. Ma’lumotlar tahlili. Ta’lim oluvchilarning o‘zlari ustida ishlashi, faolligi va ta’lim natijalari bilan bog‘liq ma’lumotlarni tahlil qilish vositalaridan foydalanish. Ushbu ma’lumotlar tahlili takomillashtirish lozim bo‘lgan yo‘nalishlarni aniqlash, shaxsiy ta’lim olish trayektoriyasini belgilash va ta’limga oid qarorlarni qabul qilishda yordam beradi.

9 Raqamli fuqarolik va ma’lumotlar xavfsizligi. Ta’lim oluvchilarga texnologiyadan tog’ri va xavfsiz foydalanish etikasini shakllantirish, raqamli aloqa ko‘nikmalari, maxfiylikni himoya qilish, kiberxavfsizlikdan xabardorlikni o‘rgatish orqali raqamli fuqarolik hamda ma’lumotlar xavfsizligi bo‘yicha zarur bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish.

10 Inklyuziv ta’limni qo‘llab-quvvatlash. Raqamli ta’lim resurslari va platformalari alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun ochiq, qulay hamda maxsus imkoniyatlarni taqdim etadigan bo‘lishini ta’minlash. Bu

inklyuziv ta’lim bo‘yicha standartlarga mos keladigan kontentni yaratish, muqobil formatlarni taqdim etish va kerak bo‘lganda yordamchi texnologiyalardan foydalanishni o‘z ichiga oladi.

Umuman olganda, ta’lim jarayonlarini raqamlashtirishdan asosiy maqsad ta’limda sifat va samaradorlikni oshirish orqali mamlakatning rivojlanishi hamda iqtisodiy samaradorliklarga erishishdan iboratdir

2. Raqamli ta’limning asosiy vositalari.

Zamonaviy dunyoda raqamli texnologiyalar kundalik hayotimizning ajralmas qismiga aylanib ulgurishi natijada ta’lim jarayonlarini raqamli boshqarish, raqamli ta’lim resurslarini yaratish, o‘quv jarayonlarida pedagogik texnologiyalardan foydalanish, masofaviy va onlayn ta’limni tashkil etish, o‘qitishning innovatsion va interfaol shakllarini yaratish, virtual sinflar, ta’lim o‘yinlari hamda shu kabi raqamli ta’lim vositalarining soni va imkoniyatlarini ortib borishiga sabab bo‘lmoqda.

Quyida raqamli ta’limning asosiy vositalari keltirib o‘tilgan:

Ta’limni boshqarish tizimlari (Learning Management System - LMS)- ta’lim jarayonini rejalashtirish, amalga oshirish, shuningdek, ta’lim kurslari, o‘quv dasturlari, materiallar, baholash, davomat hamda ma’muriy jarayonlarni boshqarish, hujjatlashtirish, kuzatish, hisobot berish, avtomatlashtirish va yetkazib berishda foydalaniladigan dasturiy ta’minotlar. Ularga Moodle, Canvas, Blackboard, Google Classroom, Schoology va boshqa platformalarni misol qilishimiz mumkin.

Kontent yaratish va almashish platformalari-ushbu platformalar foydalanuvchilarga hujjatlar, taqdimotlar, interfaol va animatsion resurslar, elektron jadvallar va multimedia fayllari kabi raqamli ta’lim resurslarini yaratish, tahrirlash, ular ustida hamkorlikda ishlash va almashish imkonini taqdim etadi.

Onlayn ta’lim platformalari- ta’lim oluvchilarga joylashuv joyi va vaqtidan qat’iy nazar jahonning eng yaxshi (TOP) ta’lim tashkilotlari hamda kompaniyalari tomonidan taqdim etilgan kurslarni o‘zlashtirish imkonini yaratib beruvchi ommaviy ochiq onlayn kurslarni (Massive open online course - MOOC) taklif etadigan platformalar tushuniladi. Ularga Coursera, Udemy, edX, FutureLearn, Swayam, Linkedin Learning va shu kabi boshqa platformalarni misol qilishimiz mumkin.

Videokonferensaloqa va virtual sinflar-videokonferensaloqa va virtual sinf vositalari foydalanuvchilarga real vaqtda internet jahon axborot tarmog‘iga ulanish orqali jonli video uchrashuvlar, vebinarlar, ma’ruzalar va muhokamalar o‘tkazish imkonini beradi. Ularga misol sifatida Zoom, Microsoft Teams, Google Meet, Cisco Webex va BigBlueButton kabi dasturiy vositalarni keltirishimiz mumkin.

Interfaol doska-interfaol doska vositalari raqamli doska yuzalarini taqdim etadi, bunda foydalanuvchilar stilus (maxsus ruchka) yoki sensorli kiritish yordamida raqamli kontentni chizish, yozish, izohlash va tahrir qilishlari hamda resurslarni bir-birlari bilan ulashishlari mumkin bo‘ladi. Ularga FigJam, Explain Everything, Miro, Ziteboard, AWW App va shu kabi platformalarni misol qilishimiz mumkin.

Baholash va viktorina platformalari-bunday platformalar ta’lim oluvchilarni onlayn bilimini baholash maqsadida ta’lim beruvchilarga viktorinalar, testlar va so‘rovlarni yaratish hamda natijalarni tahlil qilish imkonini beradi. Ularga misol sifatida Kahoot!, Quizizz, Socrative, Formative, Edpuzzle va shu kabi boshqa dasturiy vositalarni keltirishimiz mumkin.

Hamkorlik va aloqa vositalari-hamkorlik va aloqa vositalari ta’lim oluvchilar, beruvchilar va boshqa ta’lim ishtirokchilari o‘rtasida muloqot, hamkorlik va loyihalarni boshqarishni osonlashtiradi. Ularga Slack, Microsoft Teams, G Suite, Trello, Basecamp, shu jumladan, ijtimoiy tarmoqlarni ham misol tariqasida keltirishimiz mumkin.

Til o‘rganish uchun ilova va platformalar-bunday ilova va platformalar yangi xorijiy tillarni o‘rganish yoki til ko‘nikmalarini mustahkamlash uchun interfaol vositalar hamda resurslarni taklif qiladi. Misol sifatida Duolingo, Babbel, Rosetta Stone, Memrise, FluentU larni keltirishimiz mumkin.

Kodlash va dasturlash platformalari-dasturlash tillarini o‘rganayotgan foydalanuvchilarga interfaol mashqlarni bajarish, resurslarni o‘zlashtirish, kod yozishdagi kamchiliklarni to‘g‘rilash va tavsiyalar berish kabi imkoniyatlarni taqdim etadi. Ularga Codecademy, FreeCodeCamp, Scratch, GitHub Classroom, Repl. it va shu kabi boshqa platformalarni misol sifatida ko‘rsatishimiz mumkin.

Virtual va to‘ldirilgan reallik (VR va AR)-bunday vositalar virtual muhitda o‘qitish va o‘rganish uchun fanga doir turli xil tajriba, sinov hamda simulyatsiyalarni taklif qiladi. Shuningdek, ta’lim oluvchilarga raqamli kontent va ma’lumotlarni real muhitga qo‘shib, interfaol va immersiv elementlar orqali o‘rganish tajribasini yaxshilaydi. Ularga misol sifatida Google Expeditions, Nearpod VR, zSpace, ClassVR, AltspaceVR, Merge Cube, Elements 4D by DAQRI, Quiver, Aurasma (HP Reveal), Metaverse shu jumladan, virtual laboratoriyalarni ham misol qilishimiz mumkin.

Moslashuvchan ta’lim platformalari-bunday platformalar asosan sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalangan holda ta’lim oluvchining individual qobiliyatlari, qiziqishlari va o‘zlashtirish natijalari asosida ularning shaxsiy ta’lim olish trayektoriyasini aniqlaydi hamda o‘zlashtirishi lozim bo‘lgan ta’lim resurslarini taqdim etadi. Ularga Whatfix, EdApp, 360Learning, Adaptemy, Knewton va Khan Academy kabi platformalarni misol qilishimiz mumkin.

Raqamli darslik va elektron kitob platformalari-bunday platformalar darsliklar, o‘quv materiallar va adabiyotlarning elektron shakllarini kompyuter, planshet hamda smartfonlar orqali oson va qulay o‘qish imkonini taqdim etadi. Ularga misol tariqasida VitalSource, Kindle, Apple Books, Google Play Books, Chegg va shu kabi boshqa platformalarni keltirishimiz mumkin.

Geymifikatsiya yoki o‘yinga asoslangan ta’lim vositalari-ta’lim oluvchilarni fanga qiziqtirish va ta’lim natijalarini yaxshilash uchun o‘yin elementlari, algoritmlari hamda tamoyillarini ta’lim faoliyatiga integratsiya qilish tushuniladi. Bunday ta’lim o‘yinlarini yaratuvchi vositalarga LearningApps, Wordwall, Classcraft, Gimkit, Legends of Learning va Kahoot! kabi platformalarni keltirishimiz mumkin.

Virtual yordamchilar-o‘zlashtirish natijalarini yaxshilash, savollarga javob berish, raqamli kontentlar yaratish, o‘qitishning yangi metodlarini, shu jumladan, dasturlash va xorijiy tillarni o‘rganish hamda shu kabi ta’limda ko‘plab imkoniyatlarni taqdim etayotgan sun’iy intellektga asoslangan virtual yordamchilar ham raqamli ta’limda keng qo‘llanilmoqda. Ularga ChatGPT, Copilot (Microsoft Bing), Gemini, Socratic, Pifagor AI va shu kabi boshqa vositalarni misol qilishimiz mumkin.

Raqamli ta’lim vositalariga nafaqat dasturiy ta’minotlar, balki qurilmalar (apparatlar) ham kiradi. Ya’ni, kompyuter, planshet, smartfon, interfaol (sensorli) doska, proyektor, VR, AR, MR jihozlari, 3D printer, robototexnika va shu kabi ta’limni raqamlashtirishda foydalaniladigan qurilmalar ham raqamli ta’lim vositalari hisoblanadi.

Yuqorida keltirib o‘tilgan raqamli ta’limning asosiy vositalari soni kundan-kunga ortib, ta’limni mazmunli, qiziqarli hamda interfaol shaklda tashkil etish, shu jumladan, ta’lim sifat va samaradorligini oshirish imkonini bermoqda.

3. Ilg‘or xorijiy tajribalar.

Ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish bo‘yicha ilg‘or xorijiy davlatlar tajribasiga e’tibor qaratadigan bo‘lsak albatta Singapur, Finlyandiya, AQSH, Xitoy, Yaponiya, Janubiy Koreya, BAA, Turkiya va shu kabi davlatlarni misol sifatida keltirib o‘tishimiz lozim. Shuningdek xalqaro reytinglarda raqamli hukumatni rivojlantirish hamda elektron davlat xizmatlaridan foydalanish uchun keng imkoniyatlarni tatbiq etish bo‘yicha BMTga a’zo 193 ta davlatlar orasida 2024-yil yakuni hisobotlariga ko‘ra Daniya yetakchilik qilmoqda[1].

Bu o‘z navbatida ta’lim xizmatlaridan (masalan, bog‘cha yoki maktabga kirish, ko‘chirish, shahodatnoma yoki ma’lumotnomalarni elektron yuklab olish, oliy ta’limga o‘qishga topshirish, o‘qishni ko‘chirish, diplom olish va shu kabi ta’lim jarayonidagi barcha xizmatlardan internet orqali istalgan joyda va vaqtda foydalanish) masofadan turib foydalanishni anglatadi

Darhaqiqat, Xitoyda aqlli ta’limni joriy etish bo‘yicha bir qancha ishlar amalga oshirilib kelinmoqda. Ularga misol tariqasida “Xitoyda aqlli ta’lim” platformasi ishga tushirilgan[2]. Unga ko‘ra barcha ta’lim bosqichlari uchun ta’lim xizmatlari, imtihon jarayonlari, xalqaro ta’lim kurslari, raqamli ta’lim resurslari, darsliklar, ta’lim o‘yinlari, multimedia vositalari, virtual laboratoriyalar va shu kabi interfaol resurslarni yagona kirish nuqtasidan turib foydalanish imkoniyati mavjud. Bu esa ta’lim statistikasini yuritish hamda resurslarni samaradorligini

baholash orqali doimiy ta’lim oluvchilarning ehtiyojlaridan kelib chiqib yangi interfaol ta’lim resurslarini ishlab chiqishni ilmiy asoslash imkonini taqdim etadi.

Shu bilan birga, Turkiya davlatining “Imkoniyatlarni oshirish va texnologiyani takomillashtirish harakati (Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi – **FATIH**)” loyihasi doirasida **“Smart Class”** konsepsiyasini amalga oshirib, unda ta’lim muassasalarini:

Qurilmalar va dasturiy ta’minot bilan ta’minlash;

Raqamli ta’lim kontentini taqdim etish va uni boshqarish;

O‘quv dasturlariga raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish;

Ta’lim beruvchilarni raqamli savodxonligini oshirish kabi ishlar amalga oshirilib kelinmoqda.

Shu bilan birga, Turkiya milliy ta’lim vazirligining ta’lim axborot tarmog‘i (Education Information Network – **EBA**) yaratilgan bo‘lib, bugungi kunda ushbu ta’lim tarmog‘ida 150 mingdan ortiq elektron va audio kitoblar, turli xil virtual laboratoriyalar, multimedia vositalari, ta’limga oid o‘yinlar hamda boshqa raqamli ta’lim resurslari joylashtirilgan. Shu bilan birga, **MagicBox™** shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim platformasi ham ta’lim tizimida foydalaniladigan eng ommabop platformalardan biri hisoblanadi.

Shu o‘rinda ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalardan keng foydalanish, ta’lim sifati va samaradorligini, jumladan, interfaollikni ta’minlash maqsadida Janubiy Koreyada **“SMART”** loyihasi, Birlashgan Arab Amirliklarida “Aqlli ta’lim (Smart Learning)” loyihasi, Singapur davlatining Ta’limda AKT bo‘yicha bosh rejasi **(ICT-in-Education Masterplan)**, Rossiyada “Raqamli ta’lim muhiti” federal loyihasi, Misrda “Aqlli maktab” kabi loyihalar amalga oshirilganini ko‘rishimiz mumkin. Shuningdek, Singapur davlatining **Marshall Cavendish**, BAAning **Alif education** hamda Qozog‘istonning **TopIQ** kabi raqamli ta’lim platformalari ta’lim oluvchilarga raqamli ta’lim resurslaridan istalgan joyda va vaqtda foydalanish hamda dars jarayonlarini interfaol qilishga ko‘maklashib kelmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi tizimida o‘quv hamda boshqaruv jarayonini raqamlashtirish hamda o‘qituvchilar, o‘quvchilar va ularning ota-onalariga qulaylik yaratish maqsadida quyidagi axborot tizimlari ishga tushirilgan.

Maktabgacha va maktab ta’limi tizimida boshqaruv jarayonlarini raqamlashtirish:

erp.maktab.uz-yagona boshqaruv axborot tizimi;

ijro.xtv.uz -elektron hujjat almashuv tizimi;

ish.uzedu.uz-bo‘sh ish o‘rinlariga nomzodlarni onlayn tanlash tizimi;

zamonaviy.maktab.uz-zamonaviy maktablarni baholash onlayn platformasi;

O‘quv jarayonini raqamlashtirish, o‘qituvchilarga yengillik yaratish:

emaktab.uz (kundalik.com) -elektron kundalik tizimi;

onlinedu.uz-uzluksiz kasbiy ta’lim elektron platformasi;

ntr.avloniy.uz-o‘qituvchilarning milliy kadrlar zaxirasi maxsus elektron portali;

prof.maktab.uz -kasb-hunarga yo‘naltirish platformasi;

pka.uzedu.uz-pedagog kadrlarga lavozim va malaka toifalarini berish davriyligi ma’lumotlar bazasi;

Ota-onalar va o‘quvchilarga elektron xizmatlarni taqdim etish:

e-shahodatnoma.uz -elektron shahodatnoma platformasi;

my.maktab.uz -o‘quvchilarni umumta’lim maktablariga onlayn qabul qilish va boshqa maktabga o‘tkazish tizimi;

maktab.uz -masofaviy ta’lim onlayn platformasi;

olympiad.uzedu.uz- fan olimpiadalari onlayn platformasi;

artshop.uzedu.uz - maktab o‘quv qurollarini onlayn xarid platformasi

Bugungi kunga kelib umumiy o‘rta ta'lim tizimiga 15 dan ortiq elektron platformalar tatbiq etilgan bo‘lib, ular boshqaruv va ta'lim sifatini oshirishga o‘z hissasini qo‘shib kelmoqda.

Shuningdek, mamlakatimizda oliy ta’lim tizimini ham raqamli transformatsiya qilish bo‘yicha sezilarli ishlar amalga oshirilmoqda. Ularga misol tariqasida **“Oliy ta’lim jarayonlarini boshqarish – HEMIS”** axborot tizimini ishlab chiqilganligi talabalar va professor-o‘qituvchilar, jumladan, barcha oliy ta’lim ishtirokchilari uchun qulaylik yaratmoqda

HEMIS axborot tizimi bugungi kunga kelib 12 ta vazirlik, idora va tashkilotlarga integratsiya orqali ma’lumotlarni taqdim etadi hamda 7 ta hukumat portallari va davlat idoralarining axborot tizimlaridan ma’lumotlarni olish (integratsiya) orqali foydalanuvchilarga qulaylik yaratmoqda. Ushbu platformada sun’iy intellekt vositalaridan ham foydalanish amaliyoti |

yo‘lga qo‘yilib, u yordamchi orqali ma’lumotlarni tahlil qilish va individual tavsiyalar berish imkoniyati yaratilgan. Shu bilan birga, sun’iy

intellekt yordamida o‘zbek tilidagi matnlarni nutqqa (ovozga) aylantirish hamda talabalarga rus, o‘zbek va ingliz tilidagi matnlarni tarjima qilish imkonini ham taqdim etmoqda.

4. Zamonaviy pedagogik dasturiy vositalar va ularning turlari. Virtual laboratoriya va simulyatsiyalar.

Pedagogik dasturiy vositalar ta’lim beruvchilarga dars va darsdan tashqari jarayonlarda raqamli texnologiyalardan foydalangan holda interfaol ta’lim resurslarini yaratish hamda ulardan ta’lim oluvchilar tomonidan biron bir fan yoki kasbni qiziqarli va samarali o‘rganish uchun qo‘llaniladigan dasturiy ilovalar hisoblanadi. Bunday vositalarning asosiy maqsadi innovatsiyalar davrida an’anaviy, masofaviy va onlayn ta’limda kontentni ta’lim oluvchilarga zamonaviy metodlar orqali yetkazib berishga ko‘maklashishdir.

Pedagogik dasturiy vositalar deb raqamli texnologiyalar, jumladan, kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda o‘quv jarayonini qisman yoki to‘liq avtomatlashtirish uchun mo‘ljallangan didaktik vositalarga aytiladi. Bunday vositalar ta’lim jarayonini qo‘llab-quvvatlash va optimallashtirish maqsadida turli xil dasturiy ta’minotlarni o‘z ichiga oladi. Ular o‘qituvchilarga ta’lim berish jarayonini qiziqarli, mazmunli va interfaol qilish bilan bir qatorda o‘quvchilarni ta’lim olishiga va kontentni oson tushunishiga yordam beradi.

Pedagogik dasturiy vositalar asosan quyidagi turlarga bo‘linadi:

O‘rgatuvchi dasturlar.

Muayyan bilim, ko‘nikmalar yoki fanlarni o‘rganish uchun mo‘ljallangan maxsus dasturiy vositalar. Ularga misol tariqasida xorijiy tillar (Duolingo), matematika (Mathway, GeoGebra), dasturlash tillari (W3Schools) va boshqa o‘rgatuvchi dasturlarni keltirishimiz mumkin.

Bilimni onlayn baholash.

Turli xil interfaol mashq, topshiriq va testlarni yaratish, ularni o‘tkazish va natijalarni tahlil qiluvchi dasturiy vositalar. Masalan, Quizizz, Kahoot!, Plickers, Google Forms va boshqa shu kabi bilimlarni onlayn baholovchi platformalar.

Ta’limni boshqarish tizimlari (LMS).

Ta’lim jarayonini tashkil etish, boshqarish, monitoring qilish, statistik va tahliliy ma’lumotlarni tayyorlash, raqamli ta’lim resurslaridan foydalanish, elek tron jurnalni yuritish va shu kabi ko‘plab jarayonlarni avtomatlashtirish imkonini beruvchi dasturiy vositalar. Ularga Moodle, Canvas, Blackboard Learn, Google Classroom va boshqa LMS larni misol tariqasida keltirishimiz mumkin. Bugungi kunda 1 000 dan ortiq turli xil ta’limni boshqarish tizimlari mavjud

Ommaviy ochiq onlayn kurslar (MOOC).

Bu ta’lim oluvchilarga dunyoning istalgan joyidan turgan holda eng yaxshi xalqaro tashkilotlar, universitetlar, tadqiqot institutlari va ekspertlarning kurslarini onlayn shaklda o‘zlashtirish imkonini beruvchi pedagogik dasturiy vositaning turi hisoblanadi. Ularga Coursera, edX, Udacity, Edumy, LinkedIn Learning, FutureLearn va Khan Academy larni misol tariqasida keltirishimiz mumkin.

Masofaviy va onlayn o‘qitish vositalari.

Ta’lim oluvchilarga istalgan joydan turib masofaviy yoki onlayn shaklda ta’lim olish imkonini beruvchi davturiy ta’minotlar. Masalan, Zoom, Microsoft Teams, Google Meet, Webex Meetings va Jitsi.

Mualliflik vositalari (Authoring tools).

Turli xil raqamli ta’lim resurslari va onlayn o‘quv kurslarini yaratish uchun mo‘ljallangan maxsus dasturiy vositalar. Ularga misol tariqasida iSpring Suite, Articulate 360, Adobe Captivate va boshqa shu kabi vositalarni keltirishimiz mumkin.

So‘ngi yillarda immersiv texnologiyalarning rivojlanishi natijasida virtual ta’limga bo‘lgan ehtiyoj sezilarli darajada ortib bormoqda. Bunday texnologiyalar ayniqsa tabiiy va aniq fanlarga doir laboratoriya hamda amaliy mashg‘ulotlarni virtual shaklda tajriba-sinovdan o‘tkazish uchun eng samarali yechimlardan biri hisoblanadi. Shuningdek, jarayonlarni simulyatsiya qilish orqali ta’lim oluvchilarda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish, qurilma va vositalardan virtual muhitda foydalanish, eng asosiysi barcha ta’lim oluvchilarni istalgan joyda mustaqil o‘rganishi uchun qulaylik yaratadi.

Immersiv texnologiyalar deganda real dunyoda amalga oshirilayotgan biron bir ish yoki jarayonlarni virtual muhitda tajriba-sinovdan o‘tkazish yoki uni real vaziyatlar bilan integratsiya qilish imkonini beruvchi texnologiyalarga nisbatan aytiladi.

Ta’limda immersiv texnologiyalarning roli

Immersiv texnologiyalar – bu real dunyoda amalga oshirilayotgan ish yoki jarayonlarni virtual muhitda tajriba-sinovdan o‘tkazishni osonlashtiruvchi, uni real vaziyatlar bilan integratsiya qilish imkonini beruvchi texnologiyalarga nisbatan aytiladi.

2. PhET Interfaol simulyatsiyalari

Platforma fizika, kimyo, biologiya, matematika va boshqa fanlarga oid virtual laboratoriyalar hamda interfaol simulyatsiyalarni taqdim etadi.

3. The Physics Aviary platformasi

Ushbu platforma fizikaga oid turli xil topshiriqlarni bajarishga yordam beruvchi simulyatsiyalar, mashqlar va boshqa interfaol resurslarni o‘z ichiga olgan.

4. oPhysics: Interactive Physics Simulations platformasi

oPhysics ta’lim oluvchilarga fizikani amaliyotda sinab ko‘rish uchun mo‘ljallangan bo‘lib, u turli fizik hodisalarni simulyatsiya qilish va fanni yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

5. Khan academy platformasi

Dunyo bo‘ylab millionlab ta’lim oluvchilarga bepul raqamli ta’lim resurslari va multimedia vositalarini taqdim etuvchi notijorat onlayn ta’lim platformasi hisoblanadi.

6. ChemCollective platformasi

Ta’lim ishtirokchilariga kimyo fanini virtual laboratoriyalar, topshiriqlar, boshqotirmalar va boshqa interfaol ta’lim resurslari orqali bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi.

Vascak platformasi

Fizikaga oid animatsiya hamda simulyatsiyalarni taqdim etuvchi platforma bo‘lib, ta’lim ishtirokchilari uchun fizik tushunchalarni vizual tarzda taqdim etadi.

8. GeoGebra platformasi

Ta’lim oluvchilar matematika fanini interfaol mashqlar orqali yanada qiziqarli va vizual shaklda o‘rganishlari uchun keng imkoniyat taqdim etuvchi platforma hisoblanadi.

9. Microsoft Math Solver platformasi

Platforma matematik masala va topshiriqlarni onlayn yechish, jumladan, interfaol ta’lim resurslari hamda o‘yinlar yordamida mavzularni osonroq o‘rganish imkonini beradi.

5. Sun’iy intellekt tushunchasi.

Sun’iy intellekt ta’limda ma’lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish, statistik ma’lumotlar tayyorlash, dars jarayonlarini monitoring qilish, xavfsizlikni ta’minlash va shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni rivojlantirish orqali ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirish kabi murakkab jarayonlarni osonlashtirishga imkon bermoqda. Bunday texnologiyalar ta’lim beruvchilarga fanga doir ilg‘or xorij tajribasini tezkor tahlil qilish, o‘qitishning yangi metodlarini o‘rganish, raqamli ta’lim resurslarini yaratish, formativ baholash uchun turli xil topshiriq va viktorinalar tayyorlash imkoniyatlarini virtual yordamchi sifatida taqdim etmoqda. Shu bilan birga, ta’lim oluvchilarga fan mavzularini yanada yaxshiroq tushunish, imtihonlarga tayyorlanish, xorijiy

tillarni o‘rganish, istalgan vaqtda savollarga javob olish va boshqa ko‘plab qulayliklar yaratib bermoqda.

Ta’lim jarayonida sun’iy intellekt imkoniyatlari

Sun’iy intellekt ta’lim jarayonining sifat va samaradorligini tahlil qilish orqali ma’lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish imkoniyatini taqdim etadi.

2. ChatGPT (Open AI)

AQSHning OpenAI ilmiy tadqiqotlar tashkiloti tomonidan ishga tushirilgan sun’iy intellekt asosida ma’lumotlarni tahlil qilib turli xil savollarga javob beruvchi virtual yordamchi.

3. Copilot (Microsoft)

GPT modeli asosida ishlovchi ChatGPT ga o‘xshash virtual yordamchi bo‘lib, afzalligi taqdim etilgan ma’lumotlarga havolalar keltirib o‘tadi.

4. Gemini (Google)

Sun’iy intellekt asosida savollarga javob berishi, rasm chizishi, fanga oid masalalarni yechishi mumkin bo‘lgan virtual yordamchi.

5. Classpoint AI

Microsoft PowerPoint slaydlaridan turli xil test savollarini yaratish hamda interfaol elementlar bilan taqdimotlarni boyitishga yordamlashadigan vosita hisoblanadi.

6. Slidesgo

Google Slides va Microsoft PowerPoint uchun sun’iy intellektdan foydalangan holda taqdimotlar va interfaol resurslarni yaratib beruvchi platformadir.

7. Magic School

Ta’lim jarayoni bilan bog‘liq jarayonlarni, ya’ni, darslarni rejalashtirish, shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni joriy etish, o‘zlashtirish natijalarini tahlil qilishda sun’iy intellekt vositasidan foydalanish imkonini beruvchi platforma.

8. Magickpen

Sun’iy intellekt asosida ta’lim oluvchilarning o‘zlashtirish natijalaridan kelib chiqib raqamli ta’lim resurslarini yaratishni taklif etuvchi vosita hisoblanadi.

9. Krea AI

Ushbu platforma sun’iy intellekt yordamida ta’lim oluvchilarning ijodiy fikrlash doirasini kengaytirish maqsadida turli xil rasmlarni chizib berishni taklif etadi.

10. Sun’iy intellektga asoslangan xorijiy tilni o‘rgatuvchi ilovalar

Sun’iy intellektni ta’lim jarayoniga tatbiq etilgan eng samarali loyihalarida biri bu xorijiy tillarni tez va oson o‘rganish uchun ko‘plab imkoniyatlarni taqdim etishidir.

11. Ta’limdagi boshqa sun’iy intellekt vositalari

Ta’limda sun’iy intellekt darsga qatnashishni avtomatik tahlil qilish, bulling (zo‘ravonlik) jarayonlaridan xabardor qilish, ilmiy maqola va risolalar tayyorlash, plagiatga tekshirish, ta’lim samaradorligini baholash va shu kabi yo‘nalishlarda qo‘llanilib kelinmoqda.

Mavzu: Ta’limda pedagogik dasturiy vositalar va immersiv texnologiyalar

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	**II. UMUMKASBIY KO‘NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH**				
O‘quv modul	**2.4. “Ta’limda raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt”**				
Mavzu	**2. Ta‘limda pedagogik dasturiy vositalar va immersiv texnologiyalar**				
Davomiyligi	**80 daqiqa**				
Mashg‘ulotning maqsadi	**-Ta’limni Kengaytirish va Qo'llab-Quvvatlash** **-Interaktiv O'qitish Muhitini Yaratish** **-Moslashuvchan O'qish Imkoniyatlarini Yaratish**				
Mashg‘ulot bosqichlari	**Faoliyat tavsifi**	**Vaqt, daqiqa**	**Metodlar**	**Zarur jihozlar**	**Natija**
1. Tashkiliy qism	- Salomla-shish - Maqsad va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligi-ni asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish	1-slayd	O‘qituvchi-lar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.
2. Motivatsiya	- Qiziqarli jumboq yoki	5	Muammoli vaziyat	3-5 - slaydlar	O‘qituvchi-lar mavzuga qiziqadi va

	muammoli savol - "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama Yoki **kahoot** da pedagogik dasturiy vositalar mavzusi bo'yicha diagnostik topshiriq		yaratish, muhokama		ishtirok etishga rag'batlanadi.
3. Nazariy qism	- Fanni O'qitishga Doir Ta'lim Platformalari - Khan Academy-Moslashtirilgan Ta'lim - Coursera-Keng Ko'lamli Kurslar - Udemy-Professional Rivojlanish - Duolingo-Gamifikatsiya	15	Taqdimot, ko'rgazma-li tushuntirish	6-slayd	O'qituvchi-lar ta'lim platformalarining ta'lim jarayoniga tadbiq etishni nazariy jihatdan o'rganadi
4. Amaliy mashg'ulot	Guruhlarda ta'lim platformalari (kahoot, quizizz.com,	30	Guruhlarda ishlash, online ta'lim platformalarida bir mavzu	12-slaydlar	O'qituvchilar raqamli vositalar va online ta'lim

	google form va boshqa) yordamida fan mavzusi doirasida topshiriqlar tayyorlash.		doirasida topshiriq tayyorlash		platformala-ri yordamida amaliy ko‘nikmalar hosil qiladi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo‘yicha taqdimotlar - Qiyinchiliklarni muhokama qilish - Mashg‘ulot jarayoni bo‘yicha fikr-mulohazalar olish	15	Suhbat, muhokama, tahlil	13-slayd	O‘qituvchi-lar o‘z tajribalarini o‘rtoqlashadi va yangi g‘oyalarni o‘zlashtiradi.
6. Refleksiya	- "Men nimani o‘rgandim?" usuli orqali xulosa qilish	5	Refleksiya usullari		O‘qituvchi-lar o‘z faoliyatini baholaydi va o‘rganilgan ma’lumotlarni qayta ko‘rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg‘ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg‘ulotlar uchun	5	Suhbat	21-slayd	O‘qituvchi-lar mashg‘ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi

	tavsiyalar berish				maqsadlar bilan yo‘naltirila-di.

Ilovalar

1-ilova

Ta‘limda pedagogik dasturiy vositalar va immersiv texnologiyalar mavzusi bo‘yicha diagnostik topshiriqlar

1. Taqdimotlar tayyorlashda foydalaniladigan vositalarni belgilang?

A. Power point, Camtasia, Publisher

B. Power point, Google slides, Word

C. Power point, prezi.com,Google slides

D. Power point, prezi.com,hot-potatoes

2. Test topshiriqlarini tayyorlashda foydalaniladigan dasturlarni belgilang?

A. Hot potatoes, iSpring Suite, Google form

B. MS Excel, iSpring Suite, Google form

C. Publisher, iSpring Suite, Google docs

D. Brauzer, iSpring Suite, Google sheets

3. Power point dasturida yangi slayd qo'shishda qaysi klaviatura tugmalaridan foydalaniladi?

A. CTRL+P

B. CTRL+N

C. CTRL+M

D. CTRL+S

4. Google account yordamida kirish mumkin bo'lgan resurslarni belgilang.

A. kahoot.com, quizizz.com, maktab.uz

B. emaktab.uz, kahoot.com, google form

C. quizizz.com, kahoot.com, google form

D. utube.uz, kahoot.com, google form

2-ilova

3- Tarqatma

Ta‘limda pedagogik dasturiy vositalar va immersiv texnologiyalarni o‘qituvchilarga o‘rgatishda mantiqiy fikrlashni rivojlantirish maqsadida, guruhlarga quyidagi 4 ta topshiriqni berish mumkin:

1. **Pedagogik Dasturiy Vosita Tanlash va Tahlil Qilish**

Maqsad: O‘qituvchilarga turli pedagogik dasturiy vositalarni tahlil qilish va ularning ta‘lim jarayonidagi samaradorligini aniqlash ko‘nikmasini rivojlantirish.

Topshiriq: Har bir guruh turli pedagogik dasturiy vositalardan (masalan, Quizlet, Google Classroom, Kahoot, Edmodo) birini tanlaydi. Tanlangan vositaning afzalliklari va kamchiliklarini tahlil qilib, uning qanday pedagogik maqsadlar uchun qulay ekanligini muhokama qilish. Guruhlar tanlangan vositaning samaradorligini baholash uchun pedagogik xususiyatlarini (interaktivlik, individualizatsiya, o‘quvchilarni motivatsiya qilish) tahlil qilishadi.

2. **Immersiv Texnologiyalarning Pedagogik Amaliyotga Tatbiqi**

Maqsad: O‘qituvchilarga immersiv texnologiyalarni ta‘limda qanday samarali ishlatish mumkinligini ko‘rsatish.

Topshiriq: Guruhlar biror bir immersiv texnologiyani (AR, VR) ta‘limda qo‘llash usulini ishlab chiqadi. Masalan, bir guruh biologiya o‘qituvchilari VR yordamida o‘simliklar va hayvonlar dunyosini o‘rganish uchun 3D modellar yaratadi, boshqalar esa AR yordamida tarixiy joylarni virtual tarzda o‘rganishga imkon beradi. Har bir guruh immersiv texnologiyani qanday pedagogik maqsadlarda foydalanish mumkinligi haqida muhokama qiladi.

3. **O‘quvchilarning Individual Ehtiyojlarini Qondirish**

Maqsad: O‘qituvchilarni pedagogik dasturiy vositalar yordamida o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini qondirishga o‘rgatish.
Topshiriq: Har bir guruh, o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini (ta’lim darajasi, qobiliyatlari, o‘rganish usullari) hisobga olgan holda moslashtirilgan o‘quv dasturi yaratadi. Guruhlar, dasturiy vositalar yordamida o‘quvchilarning bilimlarini baholash va ta‘lim jarayonini individualizatsiya qilish usullarini ishlab chiqadi. Ushbu jarayonni amalga oshirishda pedagogik vositalardan qanday foydalanish mumkinligini muhokama qiladi.

4. **Kollaborativ O‘rganish Muhiti Yaratish**

Maqsad: O‘qituvchilarni o‘zaro hamkorlikda o‘qitish va ta‘lim muhitini yaratishda pedagogik vositalarni qo‘llashga o‘rgatish.
Topshiriq: Har bir guruh onlayn kollaborativ o‘rganish muhiti yaratadi. Guruhlar bir-birlari bilan o‘rganish va tajriba almashish imkoniyatlarini yaratadigan platforma ishlab chiqadi (masalan, Google Drive, Padlet, Miro). Ushbu platforma orqali o‘qituvchilar o‘z o‘quvchilari bilan birgalikda bilim almashadilar va o‘quv jarayonini interaktiv tarzda tashkil etadilar. Guruhlar yaratgan platforma yordamida o‘quvchilarga hamkorlikda o‘rganish jarayonlarini qanday tashkil qilish mumkinligi haqida fikr almashadi.

Bu topshiriqlar o‘qituvchilarni pedagogik vositalar va immersiv texnologiyalarni ta‘lim jarayonida mantiqiy va samarali tarzda qo‘llashga yo‘naltiradi, shu bilan birga ularning o‘qitish va o‘rganish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

Reja:

1. Fanni o‘qitishda ishlatiladigan ta‘lim platformalari

2. Asosiy tushunchalar va ta'lim platformalari haqida

3. Khan Academy, Coursera, edX,Udemy, Google classroom, Microsoft teams platformalaridan tavsif va afzalliklari

4. 3D Modellar va Simulyatsiyalar

5. Xulosa va tahlillar

Fanni o'qitishga doir ta'lim platformalari – bu talabalarga va o'qituvchilarga ilmiy bilimlarni onlayn tarzda o'zlashtirish va taqdim etish imkoniyatlarini yaratadigan raqamli vositalar va resurslardir. Ushbu platformalar o'qitish va o'rganishni yanada qulay va samarali qilish uchun turli interaktiv xususiyatlarga ega, jumladan video darslar, forumlar, testlar, va muhokama maydonlari.

Zamonaviy pedagogik dasturiy vositalari ta'lim jarayonini interaktiv va samarali qilishda muhim ahamiyatga ega.

1. **LearningApps** – o'quvchilar bilan interaktiv mashqlar va o'yinlar yaratish uchun qulay platforma. O'quv materialini takrorlash, ko'rish va mustahkamlash uchun foydalaniladi.
2. **Wordwall** – o'qituvchilar uchun moslashtirilgan testlar va taqdimotlar yaratish imkonini beradi. O'yinli mashqlar va interaktiv testlar yordamida darslarni jonlantiradi.
3. **Kahoot!** – savol-javob o'yinlari orqali interaktiv darslar o'tkazish imkonini beruvchi platforma. O'quvchilarni qiziqtirish uchun jonli kvest va musobaqalar tashkil etish mumkin.
4. **Nearpod** – darslar uchun interaktiv taqdimotlar yaratishga yordam beradi. O'qituvchi turli faoliyatlarni boshqarib borishi va o'quvchilarning javoblarini real vaqtda kuzatishi mumkin.
5. **Ispring Suite** – PowerPoint taqdimotlarini interaktiv e-learning kontentiga aylantirish imkoniyatini beradi. U testlar, videodarslar va interaktiv elementlar yaratish uchun qulay.
6. **Canva** – taqdimotlar, infografikalar, plakatlar va boshqa vizual materiallarni yaratishda foydalaniladigan grafik dizayn platformasi. Pedagoglar va talabalar dizayn ko'nikmalarisiz ham osongina chiroyli materiallar yaratishlari mumkin.

7. **Padlet** – o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi hamkorlikni rag'batlantiruvchi virtual taxta. U yerda g'oyalarni yozish, media fayllar yuklash va fikr-mulohazalar almashish mumkin.

8. **FigJam** – onlayn o'quv jarayonida loyihalar va fikrlarni vizual tarzda taqdim etish va hamkorlikda ishlash uchun ishlatiladi. U diagrammalar, rejalashtirish va g'oyalar almashish uchun qulay.

9. **Socrative** – savollar, testlar va viktorinalar orqali o'quvchilarning bilimlarini baholash uchun onlayn vosita. Javoblarni real vaqtda ko'rish va tahlil qilish imkonini beradi.

10. **Quizlet** – ta'lim jarayonida o'quv materiallarini kartochkalar orqali o'rganish va takrorlash uchun foydali platforma. O'quvchilar mashq qilish va bilimlarini mustahkamlashlari mumkin.

Bunday platformalar, odatda, o'quvchilarga o'z o'qish jarayonlarini o'z vaqtida va o'z sharoitida boshqarish imkoniyatini taqdim etadi. Bu esa masofaviy ta'limni qo'llashda samarali yechimlarni taqdim etadi. Eng mashhur platformalar orasida **Coursera**, **edX**, **Udemy**, va **Khan Academy** kabi saytlar mavjud bo'lib, ular yuqori sifatli darslar va materiallar bilan ta'minlashadi. Fanni o'qitishga doir ta'lim platformalari, ayniqsa, COVID-19 pandemiyasidan so'ng jadal rivojlanib, o'qituvchilar va talabalar uchun yangi imkoniyatlar yaratdi.

Bu platformalar faqat ilmiy bilimlarni o'rganish uchun emas, balki talabalar va o'qituvchilarga o'zaro hamkorlik qilish, ijodiy fikrlashni rivojlantirish va ta'lim sifatini oshirish imkonini ham beradi. Shuningdek, ular texnologiyalarning imkoniyatlarini kengaytirib, an'anaviy ta'lim metodlaridan samarali foydalanishni ta'minlaydi.

Biroq, bu tizimlarning ba'zi kamchiliklari ham mavjud. Masalan, texnologik muammolar, diqqatni jamlashda yuzaga keladigan qiyinchiliklar va o'qituvchi va talaba o'rtasidagi aloqaning cheklanishi ba'zan ta'lim sifatiga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Umuman olganda, fanni o'qitishga doir ta'lim platformalari zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismi bo'lib, ularning samarali foydalanilishi o'qish jarayonining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Fanni o'qitishga doir ta'lim platformalari o'qituvchilar va o'quvchilar uchun keng ko'lamli resurslar va vositalarni taqdim etadi. Quyida ayrim mashhur ta'lim platformalari haqida ma'lumot berilgan:

1. Khan Academy

Tavsifi:

- **Moslashtirilgan Ta'lim:** Har bir o'quvchining bilim darajasiga mos keladigan individual o'quv rejalarini taqdim etadi.

- **Fanlar Bo'yicha Kurslar:** Matematika, ilm-fan, tarix, iqtisodiyot va boshqa ko'plab fanlar bo'yicha bepul kurslar.
- **Mashq va Ko'nikmalar:** Turli darajadagi mashqlar va sinovlar orqali o'quvchilar bilimlarini mustahkamlashi mumkin.

Afzalliklari:

- Har qanday yoshdagi o'quvchilar uchun mos.
- Interaktiv darsliklar va video ma'ruzalar.
- O'qituvchilar uchun kuzatuv va tahlil vositalari.

2. Coursera

Tavsifi:

- **Keng Ko'lamli Kurslar:** Dunyoning yetakchi universitetlari va kompaniyalari tomonidan taqdim etilgan turli fanlar bo'yicha kurslar.
- **Moslashtirilgan Ta'lim:** O'quvchilar o'z qiziqishlariga va ehtiyojlariga mos kurslarni tanlashi mumkin.
- **Sertifikatlar:** Kurslarni muvaffaqiyatli tamomlagan o'quvchilarga sertifikatlar taqdim etiladi.

Afzalliklari:

- Darslarni mutaxassislar o'qitadi.
- O'quvchilar o'z tempida o'rganishi mumkin.
- Sertifikatlar ish bozorida raqobatbardoshlikni oshiradi.

3. edX

Tavsifi:

- **Universitet Kurslari:** Dunyoning eng nufuzli universitetlari tomonidan taqdim etilgan bepul va pulli kurslar.
- **Turli Fanlar:** Fan, texnologiya, muhandislik, matematika, ijtimoiy fanlar va boshqa ko'plab yo'nalishlar bo'yicha kurslar.
- **O'zlashtirish:** O'quvchilar o'zlashtirish darajalarini tahlil qilish imkoniyatiga ega.

Afzalliklari:

- Dunyoning yetakchi ta'lim muassasalari bilan hamkorlik.
- Keng ko'lamli fanlar va mavzular.
- Sertifikatlar va diplom dasturlari.

4. Udemy

Tavsifi:

- **Kurslar Katalogi:** Turli fanlar va mavzular bo'yicha yuzlab minglab kurslar.
- **Professional Rivojlanish:** Kasbiy ko'nikmalar va bilimlarni rivojlantirish uchun mo'ljallangan kurslar.

- **Moslashtirilgan Ta'lim:** Har bir o'quvchi o'z ehtiyojlariga mos kurslarni tanlashi mumkin.

Afzalliklari:

- Amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish uchun ajoyib manba.
- Kurslarning keng tanlovi.
- O'quvchilar va o'qituvchilar uchun qulay interfeys.

Kahoot o‘yinga asoslangan o‘quv platformasi bo‘lib, u 2012 yilda Norvegiya fan va texnologiya universiteti olimlari tomonidan yaratilgan. U qisqa muddat ichida turli xil interfaol ta’lim resurslari va viktorinalarini yaratish, ularni ulashish hamda ta’lim olish jarayonini yanada qiziqarli va mazmunli qilishga yordam beradigan zamonaviy pedagogik dasturiy vosita hisoblanadi. Bugungi kunda Kahoot! qulayligi va osonligi bilan ta’lim tashkilotlarida eng ko‘p foydalaniladigan interfaol ta’lim platformalaridan biri bo‘lib, 14 turdagi turli xil viktorinalarni yaratish mumkin. [Kahoot platformasining foydalanuvchi menyulari

Kahoot! platformasining asosiy xususiyatlari:

Viktorina yaratish.

Foydalanuvchilar platforma orqali bir nechta tanlanadigan, jumladan, to‘g‘ri/noto‘g‘ri savollar va boshqotirmalarni o‘z ichiga olgan maxsus testlarni yaratishi mumkin. Lekin platformaning bepul talqinidan foydalanishda faqat ikki xil shakldagi savollarni yaratish imkoniyati mavjud.

Interfaol ta’lim o‘yinlari.

Kahoot! platformasida yaratilgan resurslar odatda ta’lim oluvchilarga o‘yin shaklida taqdim etiladi. Bunda o‘quvchilar o‘z qurilmalaridan https://kahoot.it havolasi orqali maxsus PIN-kodni kiritish yoki QR-kod yordamida ta’lim o‘yiniga qo‘shilishlari hamda mavzuga oid savollarga real vaqtda, jumladan belgilangan taymer asosida javob berishlari mumkin bo‘ladi.

Plickers platformasi 2011-yilda yaratilgan bo‘lib, u butun dunyo bo‘ylab millionlab ta’lim beruvchilar tomonidan ta’lim oluvchilarni baholash va sinfda tezkor natijalarni yig‘ish uchun foydalaniladigan bepul hamda qiziqarli ta’lim vositasi hisoblanadi. Ushbu platforma dars jarayonida ta’lim oluvchilarning turli xil qurilmalardan (smartfon, kompyuter yoki planshet) foydalanmagan holda QR kod yordamida formativ baholash imkonini beradi

Plickers platformasining asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

Qurilmalarga ehtiyoj yo‘qligi:

Plickers o‘quvchilardan mobil qurilmalar, planshetlar yoki kompyuterlar talab qilmaydi. Faqat o‘qituvchining mobil qurilmasi yoki plansheti kerak bo‘ladi.

Tezkor javob yig‘ish va tahlil qilish:

O‘qituvchi barcha o‘quvchilar javobini bir zumda mobil telefon yoki planshet orqali skaner qilib, natijalarni to‘plashi va real vaqtda tahlil qilishi mumkin.

O‘quvchilarni faol ishtirok etishga rag‘batlantirish:

Plickers o‘quvchilarning bilimini sinovdan o‘tkazish jarayonini qiziqarli va oson qilib, ularni faol ishtirok etishga undaydi.

Texnik jihatdan oddiy va oson foydalanish:

Plickers dasturi o‘rnatish va ishlatish uchun juda oson. O‘qituvchilar mobil ilovani yuklab olish va sinfni boshqarishlari uchun katta texnik bilim talab qilinmaydi

Moslashuvchanlik:

Plickers ko‘plab fanlarda va o‘quv jarayonlarida foydalanish uchun moslashtirilishi mumkin, shuningdek, sinf hajmidan (ta’lim oluvchilar sonidan) qat’iy nazar samarali ishlaydi.

Socrative platformasi 2010-yilda Massachusetts shtatining Boston shahrida bir guruh aspirantlar tomonidan ishlab chiqilgan bo‘lib, dars jarayonida test va viktorinalar hamda o‘quvchilar tezligini aniqlash uchun o‘yin ko‘rinishida kosmik poygalar o‘tkazadigan bepul onlayn xizmat hisoblanadi.

Socrative platformasining qulayligi sifatida mobil qurilmalar uchun dastur ishlab chiqilganligi va veb ilovalar orqali foydalanishni ko‘rishimiz mumkin. Bu esa foydalanuvchiga har qanday qurilma orqali platformaga kirish imkonini yaratib beradi. O‘quvchilar esa tizimda ro‘yxatdan o‘tmasdan pedagog tomonidan berilgan havola orqali vazifalarni bajarishi mumkin.

Yodlash rejimida platforma foydalanuvchining modul resurslarini o‘zlashtirish natijalari asosida, individual o‘quv rejasini ishlab chiqish imkonini beradi. Ko‘proq savollarga to‘g‘ri javob bergan holda, oson savollardan murakkab - yozma savollarga o‘tib boriladi. Sun'iy intellektning mashinali o‘qitish tamoyillariga asoslangan holda, yodlash rejimining barcha elementlari natijalarga tezroq erishishga yordam beradi!

Mazkur bosqichni yakunlash uchun esa o‘quvchi har bir savolga ikki martadan to‘g‘ri javob berishi kerak. Agar o‘quvchi xatoga yo‘l qo‘ysa, noto‘g‘ri tanlangan atamalar qayta-qayta takrorlash uchun taklif qilinadi. Har bir bosqich natijalari alohida turlarga bo‘linib, ular, barcha atamalarni o‘zlashtirish darajasiga ko‘ra “tanish” (o‘quvchi bir marta to‘g‘ri javob berganligini bildiradi) hamda “o‘zlashtirgan” (ikki marta xatosiz javob belgilagan) turlariga bo‘linadi.

6. Google Classroom

Tavsifi:

- **Sinflarni Boshqarish:** O'qituvchilar sinfni boshqarish, topshiriqlar berish va tahlil qilish imkoniyatiga ega.

- **Hamkorlik:** O'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasida samarali hamkorlikni ta'minlaydi.
- **Integratsiya:** Google Drive, Docs, Sheets va boshqa Google xizmatlari bilan integratsiya qilinadi.

Afzalliklari:

- O'qituvchilar uchun qulay boshqaruv vositalari.
- O'quvchilar va o'qituvchilar uchun oson foydalanish imkoniyati.
- Barcha ma'lumotlar bir joyda saqlanadi.

7. Microsoft Teams

Tavsifi:

- **Hamkorlik Platformasi:** O'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasida real vaqtda hamkorlikni ta'minlaydi.
- **Darslar Va Topshiriqlar:** Darslar va topshiriqlarni boshqarish va taqsimlash uchun qulay vositalar.
- **Integratsiya:** Microsoft Office va boshqa xizmatlar bilan integratsiya qilinadi.

Afzalliklari:

- Video konferensiyalar va chat imkoniyatlari.
- O'qituvchilar uchun topshiriqlarni boshqarish va baholash.
- Keng ko'lamli hamkorlik vositalari.

Bu platformalar o'qituvchilar va o'quvchilarga ta'lim jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilish imkoniyatini taqdim etadi. Har bir platformaning o'ziga xos afzalliklari va imkoniyatlari mavjud bo'lib, o'quvchilarning ehtiyojlariga mos keladigan platformani tanlash orqali ta'lim jarayonini optimallashtirish mumkin.

"Immersiv" so'zi "cho'mdiruvchi" yoki "o'ziga tortuvchi" ma'nosini anglatadi. Bu atama texnologiya va ta'lim sohasida qo'llanilganda, foydalanuvchini virtual yoki kengaytirilgan reallik muhiti orqali o'zini to'liq o'sha tajribaga sho'ng'igan holatda his qilishni ta'minlaydigan tajribalarni ifodalaydi. Immersiv texnologiyalar foydalanuvchilarni o'qish jarayoniga yanada qiziqarli va interaktiv tarzda jalb qilishga yordam beradi.

Immersiv Texnologiyalarning Xususiyatlari:

1. **Virtual Reallik (VR):** Bu texnologiya foydalanuvchini to'liq virtual dunyoga kirishga imkon beradi. VR garnituralari yordamida foydalanuvchi 3D muhitda harakat qilib, o'zini o'sha joyda his qiladi.
2. **Kengaytirilgan Reallik (AR):** Bu texnologiya haqiqiy dunyo ustiga virtual elementlarni qo'shadi. Masalan, smartfon yoki planshet kamerasi orqali haqiqiy dunyoni ko'rish va unga virtual obyektlar qo'shish mumkin.

3. **Interaktivlik:** Immersiv texnologiyalar foydalanuvchilarga muhit bilan o'zaro ta'sir qilish imkoniyatini beradi. Bu ta'lim jarayonini yanada qiziqarli va samimiy qiladi.

Immersiv Texnologiyalarning Ta'limdagi Afzalliklari:

- **Realistik Tajribalar:** O'quvchilar fanlarni real dunyoda tajriba qilish orqali o'rganadilar. Masalan, VR orqali tarixiy joylarga sayohat qilish yoki kimyoviy reaksiyalarni ko'rish mumkin.
- **Yuqori Darajada Jalb Qilish:** Interaktiv va qiziqarli o'qish usullari o'quvchilarning diqqatini jalb qiladi va ta'lim jarayonida faol ishtirok etishga undaydi.
- **Amaliy Tajribalar:** O'quvchilar amaliy ko'nikmalarni real sharoitlarda mashq qilishlari mumkin. Bu, ayniqsa, tibbiyot, muhandislik va boshqa texnik fanlar uchun muhimdir.
- **Moslashuvchanlik:** O'qituvchilar immersiv texnologiyalar yordamida darslarni o'quvchilarning ehtiyojlariga mos ravishda moslashtirishlari mumkin.

3D Modellar va Simulyatsiyalar

Tavsifi:

- **3D Modellar:** Fan va texnologiya bo'yicha murakkab tushunchalarni 3D modellar orqali tushuntirish.
- **Simulyatsiyalar:** Tibbiyot, muhandislik va boshqa fanlar bo'yicha amaliy mashg'ulotlar o'tkazish.

Afzalliklari:

- Vizual va amaliy o'rganish.
- O'quvchilarning qiziqishini oshirish.
- Murakkab tushunchalarni oddiylashtirish.

. Interaktiv Platformalar

Tavsifi:

- **Interaktiv ta'lim platformalari:** ClassVR, Nearpod va boshqa platformalar yordamida interaktiv darslar o'tkazish.
- **Quiz va sinovlar:** O'quvchilarni jalb qilish uchun interaktiv savollar va sinovlar o'tkazish.

Afzalliklari:

- Foydalanuvchilar bilan faol muloqot.
- Ta'lim jarayonini qiziqarli va interaktiv qilish.
- O'quvchilarning bilim darajasini tahlil qilish imkoniyati.

5. Gamifikatsiya

Tavsifi:

- **O'yin elementlari:** Dars jarayoniga o'yin elementlarini qo'shish orqali o'quvchilarni motivatsiya qilish.
- **O'yinlar va tanlovlar:** Mavzularni o'yinlar va tanlovlar orqali o'rganish.

Afzalliklari:

- O'quvchilarning qiziqishini oshirish.
- Ta'lim jarayonini qiziqarli qilish.
- Bilimlarni mustahkamlash.

Xulosa

-O'quvchilarning ehtiyojlari va maqsadlariga mos ta'lim platformasini tanlash muhimdir.

-Ta'lim platformalari to'g'ri va samarali qo'llanilishi kerak.

-Ta'lim platformalari doimiy ravishda yaxshilanib, o'quvchilarga yanada yaxshi xizmat ko'rsatishga harakat qilishadi

Onlayn ta'lim platformalari talabalarga katta imkoniyatlar yaratadi, lekin muvaffaqiyatli o'qish uchun samarali texnologiya va yaxshi rejalashtirish zarur. Fanni o'qitishda yuqori interaktivlik, qo'llab-quvvatlash va shaxsiylashtirilgan o'quv tajribasini yaratish uchun texnologiyalarni yanada rivojlantirish kerak.

Bundan tashqari, o'qituvchilarning onlayn o'qitishga tayyorligi, talabalarning motivatsiyasini oshirish va o'zaro aloqalarni rivojlantirish ham muhim omillardir. Immersiv texnologiyalar, ya'ni virtual reallik (VR), kengaytirilgan reallik (AR) va muqobil reallik (MR), ta'lim jarayonida keng qo'llanilmoqda. Ushbu texnologiyalar ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning qiziqishini kuchaytirish va murakkab tushunchalarni osonroq tushuntirishda katta imkoniyatlar yaratadi. Quyida ta'limda immersiv texnologiyalarning xulosa va tahlili keltirilgan.

Immersiv texnologiyalar ta'lim jarayonini yanada qiziqarli, interaktiv va samarali qilish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Ularning afzalliklari ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning qiziqishini kuchaytirish va murakkab tushunchalarni osonlashtirishda namoyon bo'ladi. Biroq, texnik talablar va qo'shimcha treninglar kabi kamchiliklarni ham inobatga olish zarur. Kelajakda immersiv texnologiyalarning yanada keng qo'llanilishi va ta'lim tizimini tubdan o'zgartirish potentsiali mavjud.

Mavzu: Ta’limda sun’iy intellekt texnologiyalari

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	II. **UMUMKASBIY KO‘NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH**				
O‘quv modul	**2.4. “Ta’limda raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt”**				
Mavzu	3. **Ta’limda sun’iy intellekt texnologiyalari**				
Davomiyligi	**80 daqiqa**				
Mashg‘ulotning maqsadi	**- Shaxsiylashtirilgan O'qitishni Ta'minlash** **- Ta'lim Samaradorligini Oshirish** **- Innovatsion Ta'lim Yondashuvlarini Tatbiq Etish**				
Mashg‘ulot bosqichlari	**Faoliyat tavsifi**	**Vaqt, daqiqa**	**Metodlar**	**Zarur jihozlar**	**Natija**
1. Tashkiliy qism	- Salomlashish - Maqsad va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish	1-slayd	O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.
2. Motivatsiya	- Qiziqarli jumboq yoki muammoli savol - "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama	5	Muammoli vaziyat yaratish, muhokama		O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga

					rag‘batlanadi.
3. Nazariy qism	- Fanni o'qitishda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish -Sun'iy Intellekt Texnologiyalarining Ta'lim Jarayonidagi O'rni - Sun'iy Intellekt Tizimlarining Individual O'quv Talablariga Moslashuvchanlik	15	Taqdimot, ko‘rgazmali tushuntirish	2-3-slaydlar	O‘qituvchilar sun’iy intellektning ta’lim jarayoniga tadbiqetishni nazariy jihatdan o‘rganadi
4. Amaliy mashg‘ulot	-"ChatGPT", "Copilot", va "Gemini" - Classpoint AI, Slidesgo, va Magic School - Rasmlarni yaratishda AI-Magickpen, DALL-E 2, va Krea AI - Jasper AI, Synthesia, va Jenni AI — bu sun'iy intellekt texnologiyalariga asoslangan platformalar bo'lib,	30	Guruhlarda ishlash, platformalardan foydalanish	4-8-slaydlar	O‘qituvchilar raqamli vositalar va sun’iy intellekt yordamida amaliy ko‘nikmalar hosil qiladi.

	ular kontent yaratish - Heygen, Murf, va Fireflies				
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo‘yicha taqdimotlar - Qiyinchiliklarni muhokama qilish - Mashg‘ulot jarayoni bo‘yicha fikr-mulohazalar olish	15	Suhbat, muhokama, tahlil		O‘qituvchilar o‘z tajribalarini o‘rtoqlashadi va yangi g‘oyalarni o‘zlashtiradi.
6. Refleksiya	- "Men nimani o‘rgandim?" usuli orqali xulosa qilish	5	Refleksiya usullari		O‘qituvchilar o‘z faoliyatini baholaydi va o‘rganilgan ma’lumotlarni qayta ko‘rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg‘ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg‘ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat		O‘qituvchilar mashg‘ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan

					yo‘naltiriladi.

Ilovalar

4- Tarqatma (1-ilova)

Ta'limda sun'iy intellekt texnologiyalari orqali o'qituvchilarga ta'lim berishda guruhlarga bo'lib bajarish uchun murakkabroq mashqlar quyidagi tarzda tuzilishi mumkin. Ushbu mashqlar o'qituvchilarga nafaqat sun'iy intellektni amaliyotda qo'llashni, balki murakkab mantiqiy va analitik fikrlashni rivojlantirishga ham yordam beradi.

Mashq 1: "Sun'iy Intellekt Yordamida Ta'lim Strategiyasini Shaxsiylashtirish"

Maqsad: O'qituvchilarga o'quvchilarni ta'lim jarayonida shaxsiylashtirilgan yondashuvlar orqali qo'llab-quvvatlashda sun'iy intellekt texnologiyalarini qo'llashni o'rgatish. O'qituvchilar guruhlarga bo'linib, turli o'quvchilarning ehtiyojlariga mos ta'lim strategiyalarini yaratadilar.

Mashq Tavsifi:

1. **O'quvchilarni segmentatsiya qilish:** Har bir guruhga o'quvchilarning turli ehtiyojlari va imkoniyatlariga asoslangan misollar beriladi. Misol uchun, bir guruhga o'quvchilarning qiyin o'rganishiga (slow learners), boshqasiga esa yuqori darajadagi iste'dodli (gifted learners) o'quvchilarga mos ta'lim strategiyasini yaratish topshiriladi.
2. **Sun'iy Intellektni qo'llash:** O'qituvchilar guruhlari sun'iy intellekt yordamida (masalan, **Krea AI** yoki **Classpoint AI**) o'quvchilarning individualliklarini aniqlaydilar, va o'zlariga berilgan o'quvchilar segmentatsiyasi asosida, o'quvchilarga moslashtirilgan ta'lim dasturlarini yaratishadi. Masalan, sun'iy intellekt yordamida o'quvchilarni o'qish tezligi, stilistik preferensiyalari yoki qiyinchiliklar darajasiga qarab, individual o'qish materiallari va vazifalarni yaratadilar.
3. **Natija:** O'qituvchilar har bir guruhga o'z yaratgan shaxsiylashtirilgan ta'lim strategiyasini taqdim etadilar va ularni baholash uchun sun'iy intellekt tizimlari yordamida tahlil qilishadi. Guruhlar o'z strategiyalarini sinfda qanday ishlatish mumkinligini muhokama qilishadi va o'qituvchilar sifatida tajriba almashishadi.

Mashq 2: "Ta'limda Sun'iy Intellektni Integratsiya Qilish: O'quvchilarni Baholash Tizimi Yaratish"

Maqsad: O'qituvchilarga sun'iy intellektni o'quvchilarni baholash tizimiga integratsiya qilishni o'rgatish, shuningdek, sun'iy intellekt yordamida o'quvchilarning o'quv natijalarini yaxshilash.

Mashq Tavsifi:

1. **O'quvchilarni baholash uchun tizim yaratish:** Guruhlar ta'limda o'quvchilarni baholash uchun sun'iy intellekt texnologiyalarini qo'llashni o'rganishadi. Har bir guruhga o'ziga xos baholash tizimini yaratish topshiriladi. Masalan, bir guruhga

o'quvchilarni testlar, boshqa guruhga esa interaktiv darslar yoki maxsus ishlanmalar orqali baholash tizimi yaratish topshiriladi.

2. **Sun'iy Intellektdan foydalanish:** O'qituvchilar guruhlarga sun'iy intellekt tizimlari yordamida o'quvchilarning ishlarini baholash va natijalarini tahlil qilishni o'rgatadi. Misol uchun, **Jasper AI** yoki **ChatGPT** orqali test va yozma ishlarni avtomatik tarzda tahlil qilishni o'rgatish mumkin.

3. **Sinovdan o'tkazish va tahlil qilish:** Guruhlar yaratgan tizimni sinovdan o'tkazishadi. Misol uchun, o'quvchilarni aniq bir masala yoki mavzu bo'yicha test qilishadi va sun'iy intellekt tizimi orqali avtomatik baholashni amalga oshiradilar. O'qituvchilar sun'iy intellekt tizimi tomonidan berilgan javoblarni qanday tahlil qilishni va o'quvchilarga qanday to'g'ri va konstruktiv fikrlarni berishni muhokama qilishadi.

4. **Natija:** Guruhlar o'z yaratgan baholash tizimlarini taqdim etadilar. O'qituvchilar sun'iy intellekt tizimidan qanday foydalanish va o'quvchilarni baholashda uning imkoniyatlaridan qanday samarali foydalanishni muhokama qiladilar. O'qituvchilar bu tizimlar orqali o'quvchilarni yanada aniq va samarali baholash imkoniyatlarini o'rganadilar.

Mashqlarni qanday o'tkazish:

- O'qituvchilar guruhlarga bo'linadi, har bir guruhga sun'iy intellekt texnologiyalaridan birini yoki bir nechtasini tanlab, amaliy mashq bajarish topshiriladi.
- Har bir guruhning vazifasi o'zaro fikr almashish va sun'iy intellektning ta'lim jarayonidagi imkoniyatlarini eng samarali tarzda qo'llashni o'rganishdir.
- Mashqlarni bajarish davomida, o'qituvchilarga sun'iy intellekt tizimlaridan qanday foydalanishni o'rgatish va ularning ishlash jarayonini tushuntirish muhimdir.

Bu mashqlar o'qituvchilarni nafaqat sun'iy intellektni ta'lim jarayoniga integratsiya qilishga, balki o'z ta'lim strategiyalarini innovatsion tarzda yangilashga undaydi. O'quvchilarga shaxsiylashtirilgan ta'lim dasturlari yaratish va baholash tizimlarini takomillashtirish orqali ta'lim samaradorligini oshirish mumkin.

5- Tarqatma (2-ilova)

3-Ish varag’i (3-ilova)

Quyida ta'limda sun'iy intellekt texnologiyalari bilan bog'liq bo'lgan muhim terminlarning ta'riflari keltirilgan:

1. **Sun'iy Intellekt (SI)**

Sun'iy intellekt — bu kompyuter tizimlarining inson aqliga o'xshash funksiyalarni bajarishga qodir bo'lishi. SI tizimlari ma'lumotlarni tahlil qilish, qarorlar qabul qilish, o'qish va o'rganish kabi vazifalarni bajarishi mumkin. Ta'limda SI, o'quvchilarga shaxsiylashtirilgan ta'limni taqdim etish va o'qituvchilarga yordam berish uchun ishlatiladi.

2. **Shaxsiylashtirilgan O'qitish**

Shaxsiylashtirilgan o'qitish — bu o'quvchilarning individual ehtiyojlari, qobiliyatlari va o'rganish uslublariga mos ravishda ta'lim materiallarini va metodlarini sozlash. Sun'iy intellekt yordamida o'quvchilarning muvaffaqiyat darajasi va o'qish tezligi tahlil qilinadi va shunga mos ravishda ta'lim dasturi ishlab chiqiladi.

3. **Interaktiv Ta'lim**

Interaktiv ta'lim — o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasida faol muloqot va hamkorlikni talab qiluvchi o'qitish usuli. Bu usulda texnologiyalar o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash, savollar berish va muammolarni hal qilishda yordam beradi.

4. **Avtomatik Baholash**

Avtomatik baholash — bu o'quvchilarning ishlarini, masalan, testlar, imtihonlar yoki boshqa vazifalarni avtomatik ravishda baholash tizimi. Sun'iy intellekt yordamida baholash jarayoni tezlashtiriladi va o'qituvchilarga vaqt tejash imkoniyatini beradi.

5. **O'qish Analitikasi (Learning Analytics)**

O'qish analitikasi — bu o'quvchilarning o'quv jarayonini tahlil qilish va ularning muvaffaqiyatlarini yoki qiyinchiliklarini aniqlash uchun ma'lumotlar va statistikani ishlatish. Bu tahlil yordamida o'qituvchilar o'quvchilarning natijalarini yaxshilash uchun mos chora-tadbirlar ko'rishlari mumkin.

6. **Virtual O'qituvchi**

Virtual o'qituvchi — bu sun'iy intellekt yordamida yaratilgan va o'quvchilarga dars berish, savollarga javob berish va o'quv materiallarini tushuntirish uchun ishlatiladigan kompyuter dasturi yoki AI tizimi. Bu texnologiya o'qituvchilarni qo'llab-quvvatlash uchun ishlatiladi.

7. **Chatbot**

Chatbot — bu sun'iy intellektga asoslangan dastur bo'lib, foydalanuvchi bilan matnli yoki ovozli muloqot orqali avtomatik ravishda javob beradi. Ta'limda chatbotlar o'quvchilarga tezkor yordam, ma'lumot olish yoki savollarga javob berishda yordam beradi.

8. **Ma'lumotlar Tahlili**

Ma'lumotlar tahlili — bu katta hajmdagi ma'lumotlarni o'rganish, ularni tahlil qilish va ma'lum xulosalar chiqarish jarayoni. Sun'iy intellekt ma'lumotlar tahlilida ishlatiladi, chunki u tezda katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash va tegishli ma'lumotlarni chiqarish imkoniyatiga ega.

9. **Adaptiv O'qitish Tizimi**

Adaptiv o'qitish tizimi — bu o'quvchilarning o'rganish jarayoniga moslashadigan tizim bo'lib, u o'quvchilarni qiyinchiliklarga qarab qo'llab-quvvatlash, o'qish materiallarini va metodlarini avtomatik ravishda o'zgartiradi. Bu tizim o'quvchining yutuqlarini yoki qiyinchiliklarini hisobga olib ta'limni shaxsiylashtiradi.

10. **Intelligent Tutoring System (ITS)**

Intelligent Tutoring System (ITS) — bu o'quvchilarga individual yordam ko'rsatadigan va o'qish jarayonini kuzatib boradigan tizim. ITS sun'iy intellekt yordamida o'quvchilarning o'rganish darajasini aniqlaydi va ularga mos tarzda qo'llab-quvvatlash ko'rsatadi, masalan, savollarni ko'rsatish yoki qo'shimcha materiallar taqdim etish.

Ushbu terminlar ta'limda sun'iy intellekt texnologiyalarining qanday ishlashi va o'qitish jarayonini qanday optimallashtirish mumkinligini tushunishga yordam beradi.

Reja

1. Sun’iy intellekt tushunchasi va uning ta’limdagi ahamiyati
2. Sun’iy intellekt vositalari orqali o‘quv-metodik resurslarini yaratish
3. Sun’iy intellekt orqali taqdimot yaratish
4. Sun’iy intellekt orqali grafik vositalar yaratish va boshqa vositalar.

Sun’iy intellekt vositalari haqida tinglovchilarining bilim va tajribasini aniqlash.

Malaka oshiruvchilarning sun’iy intellekt tushunchasi haqida fikrini aniqlang.

Sun’iy intellekt (SI) bu insonning tabiiy aqliy imkoniyatlariga taqlid qilingan holda yaratilgan va kelgusi rivojida katta potensialga ega bo‘lgan texnologiya sifatida ko‘rish mumkin. SI barcha sohalarda xususan ta’limda faol qo‘llanilmoqda.

Sun’iy intellekt atamasiga aniq ta’rif keltirish qiyin. Chunki sohada bu haqida yakdil kelishuv mavjud emas. Biroq ko‘plab tadqiqotchila texnologiya imkoniyatini keng va yetarlicha izohlovchi ta’riflarni keltirgan. Xususan, texnologiyaga “**sun’iy intellekt** – bu inson **aql-zakovati** bilan bog‘liq vazifalarni bajarish qobiliyatiga ega bo‘lgan **texnologiyalar, algoritmlar va tizimlar** majmuasidir” kabi ta’rif berilgan. SI imkoniyati quyidagi rasmda keltirilgan (1-rasm).

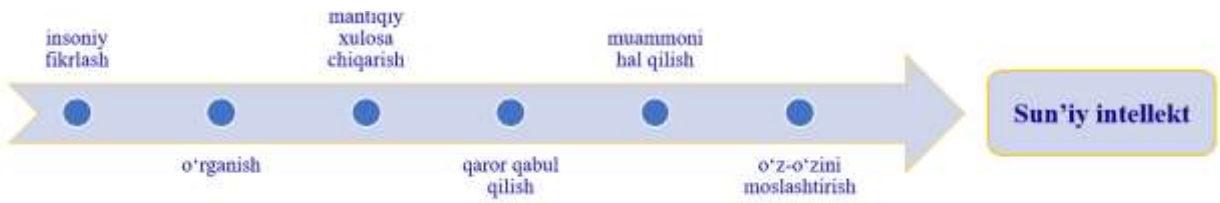

1-rasm. SI imkoniyati.

Sun’iy intellekt texnologiyalari tarixiy rivojlanish davomida ko‘plab bosqichlarni bosib o‘tdi. Bugungi kunda SI har bir sohada inqilobiy

o‘zgarishlarni amalga oshirayotgan kuchli vositaga aylangan. U insoniyat kelajagida texnologiya va fan rivojida asosiy rol o‘ynashni davom ettiradi.

Aqlli chatbot — bu sun’iy intellekt (SI) texnologiyalari yordamida ishlab chiqilgan, foydalanuvchi savollariga avtomatik tarzda to‘g‘ri va aniq javoblar taqdim etish uchun ishlatiladigan dasturdir. Aqlli chatbotlar tabiiy tilni qayta ishlash (NLP) texnologiyasidan foydalanib inson tilida savollarni tushunadi va ularga javob beradi.

Sun’iy intellektning ta’limiy imkoniyatlari.

Sun’iy intellekt texnologiyalari ta’lim sohasida ko‘plab yangi imkoniyatlarni taqdim etmoqda. Quyida SI ta’limga tadbiqi bo‘yicha asosiy jihatlar keltirilgan:

1. Ta’limni individuallashtirish. Sun’iy intellekt har bir o‘quvchining bilim darajasini tahlil qilib, moslashtirilgan o‘quv materiallarini taqdim etadi. O‘quvchi o‘z qobiliyatlari va imkoniyatlariga mos o‘quv muhitida tahsil oladi.

2. O‘qituvchi yordamchisi. Chatbotlar va interaktiv yordamchilar talabalar savollariga javob berib, ularga 24/7 holatda yordam ko‘rsatadi. SI uy vazifalarini avtomatik tekshirish orqali o‘qituvchilarning vaqtini tejaydi.

3. Ta’lim jarayonini avtomatlashtirish. Sun’iy intellekt sinfning yoki maktabning umumiy o‘quv jarayonlarini boshqarishda yordam beradi. Jumladan, test va imtihonlarni avtomatlashtirilgan tarzda baholash imkoniyati, o‘quvchilarning darsdagi faoliyati va natijalarini tahlil qilib, ular qayerda qiyinchiliklarga duch kelayotgani haqida ma’lumot beradi, ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish uchun tavsiyalar ishlab chiqadi.

5. Inklyuziv ta’limda. Ko‘zi ojiz yoki eshitish qobiliyati cheklangan talabalar uchun maxsus vositalar yaratishda hamda jismoniy imkoniyati cheklangan talabalar bilan interaktiv aloqa uchun moslashtirilgan texnologiyalarni yaratishda sun’iy intellektdan foydalanish mumkin.

6. Immersiv texnologiyalarni tadbiq etishda. Virtual reallik (VR) va kengaytirilgan reallik (AR) texnologiyalari yordamida amaliy mashg‘ulotlar va treninglarni tashkil qilish, o‘quv fanlarida o‘quvchilarini tibbiyot yoki muhandislik kabi sohalarga erta yo‘naltirish uchun sun’iy muhitda amaliyot tashkil etiladi.

7. Xorijiy tillarni o‘rganishda. SI asosida ishlab chiqilgan platformalar (masalan, Duolingo) til o‘rganishni qiziqarli bo‘lishiga yordam beradi. Turli tillarda taqdim etilgan materiallarni tarjima qilgan holda tushunishga yordam beradi. Bu o‘quv resurslarining globallashuvini ta’minlaydi va rivojlangan

davlatlardagi metodologik yutuqlarni bilish va uni parallel ravishda ta’lim jarayoniga qo‘llash imkoniyati taqdim etiladi.

Ta’limda sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish o‘quv jarayonini tashkil etish va ta’lim samaradorligini oshirishga ijobiy hissa qo‘shadi. Masalan, o‘qituvchilarning ma’muriy yuklamalarini kamaytiradi, har bir o‘quvchining ehtiyojlarini qondiradi, raqamli savodxonlikni oshirishga ko‘maklashadi va boshqalar.

Ta’limda qo‘llash mumkin bo‘lgan ko‘plab sun’iy intellekt vositalari mavjud. Bularga quyidagi aqlliy chatbotlarni misol qilish mumkin:

4-rasm. Sun’iy intellekt chatbot dasturlari

- **ChatGPT** hujjatlar loyihalarini (buyruqlar, nizomlar) yaratish, yig‘ilish va tadbirlar rejasini tuzish, hisobotlar va tahliliy materiallarni tayyorlash, o‘quv dasturlari va rejalarni ishlab chiqish uchun foydalanish mumkin.
- **Claude** murakkab pedagogik vaziyatlarni tahlil qilishda yordam beradi, chuqur tadqiqotlar o‘tkazadi va rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishda yordam beradi.
- **Gemini** yangi g‘oyalar, innovatsion yechimlar, tadbirlar ssenariysi va loyihalar konsepsiyasini ishlab chiqishda yordam beradi.
- **Microsoft Copilot** Microsoft Office hujjatlarini yaratishda, tahrirlashda, taqdimotlar tayyorlashda va ma’lumotlarni tahlil qilishda yordam beradi.

Sun’iy intellektdan axloqiy foydalanish

- ✓ O‘quvchilar shaxsiy ma’lumotlarini himoya qilish
- ✓ Faqat ishonchli va litsenziyali chatbotlardan foydalanish
- ✓ Chatbotlarni qo‘shimcha vosita sifatida ko‘rish
- ✓ Insoniy munosabatlarning ustunligini saqlash
- ✓ Chatbotlar bergan ma’lumotlarni tekshirish

Ushbu yondashuv sun’iy intellekt texnologiyalaridan xavfsiz va axloqiy foydalnishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Sun’iy intellekt texnologiyalarining ta’limiy imkoniyatlarini quyidagilarda ko‘rish mumkin (5-rasm):

5-rasm. Sun’iy intellektning ta’limga ta’siri.

Sun’iy intellekt texnologiyalari ta’limni yanada qiziqarli va moslashuvchan bo‘lishiga yordam bermoqda. Biroq, ushbu texnologiyalarni joriy qilishda o‘qituvchilar va rahbarlarning raqamli savodxonligini oshirish, axborot xavfsizligini ta’minlash va texnologiyalarga qulay muhit yaratish ka’bi e’tibor qilish zarur bo‘lgan jihatlar borligini ta’limni tashkil etuvchilar va uni amalga oshiruvchilar yoddan chiqarmaslik talab etiladi.

ChatGPT vositasidan samarali foydalanish:

- Aniq va batafsil yozing:
  - ✅ Yaxshi so‘rov: “SI yordamida 7-sinf fizika darsining multimedia resurslarini qanday yaratish mumkin?”
  - ❌ Yomon so‘rov: “Multimedia resurslarini qanday yaratiladi?"
- Maqsadni aniq ko‘rsating
  - ✅ Yaxshi so‘rov: “Matematika bo‘yicha o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish uchun interaktiv topshiriqlar turiga doir tavsiyalar bering”
  - ❌ Yomon so‘rov: “Matematika qanday o‘qitiladi?”
- So‘rovni qo‘shimcha tafsilotlar bilan boyiting:
  - ✅ Yaxshi so‘rov: “8-sinf biologiya darsi genetika mavzusini o‘rgatishda o‘quvchilarda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan qiyinchiliklarni qanday hal qilish mumkin?”
  - ❌ Yomon so‘rov: “Genetika mavzusi o‘qitish murakkabmi?”
- O‘zingizning oldingi tajribangizni ko‘rsating:
  - ✅ Yaxshi so‘rov: “Men o‘quvchilarni baholashda elektron testlar foydalanardim, baholashni yanada samarali qilish uchun qanday tavsiyalar berasan?”
  - ❌ Yomon so‘rov: “O‘quvchilarni baholashni samarali tashkil etishda nima qilish kerak?”

1-topshiriq. ChatGPT dan foydalanib o‘z faningizga doir amaliy mazmuni ishlab chiqing.

Bosqichlari:

- **Mavzu tanlash**
  - O‘zingizning fan sohangizga doir mavzuni tanlang;
  - Mavzu 1-11-sinf o‘quvchilariga mo‘ljallangan bo‘lishi kerakligini hisobga oling;
- **So‘rov ishlab chiqishda quyidagi elementlarni hisobga oling:**
  - Mavzuning ta’lim maqsadlari
  - O‘quvchilarning yosh xususiyatlari
  - Kutilgan o‘quv natijalar
  - Darsning interaktiv yoki an’anaviy shaklda ekanligi
- **Quyidagi o‘quv materiallarni yarating:**
  - 2 ta interaktiv topshiriq;
  - Mavzuga doir 1 ta hayotiy misol;
  - O‘quvchilarning mustaqil ishlashiga yordam beruvchi qo‘shimcha mazmunli resurs;

Natija. Yaratilgan o‘quv materiallari va uning dars jarayonida qo‘llashga doir ijobiy jihatlari haqida fikringizni boshqalar bilan bo‘lishing.

2-topshiriq. ChatGPT orqali fanni o‘qitishga doir metod yoki o‘yin ishlab chiqish

Bosqichlar:

a. Mavzuni tanlang (maktabda o‘qitadigan faningizga doir)
b. Ushbu mavzuga doir metod yoki o‘yin ishlab chiqish uchun aniq va tushunarli so‘rov yarating
   i. So‘rovda fan nomi, sinf nomi, vaqti va maqsadini aniq ko‘rsatilishiga e’tibor bering.
   ii. So‘rov natijasini takomillashtirish uchun ChatGPT ga to‘ldiruvchi tavsiyalar berishga tayyorlaning.
c. Natijani sinfingizdan kelib chiqib tahrirlang va moslashtiring

Gamma dasturi

Gamma — bu zamonaviy taqdimot, hujjat va veb-sahifalar yaratish uchun mo‘ljallangan intuitiv platforma. U tayyor shablonlar, oddiy interfeys va avtomatik dizayn imkoniyatlari orqali tez va professional natijalar olishga yordam beradi.

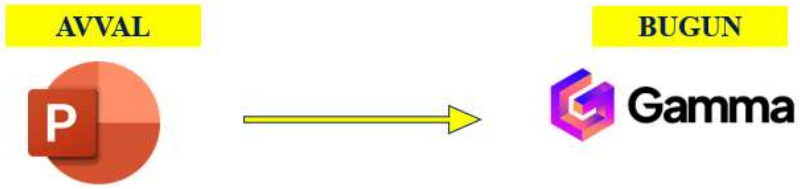

1. Ro’yxatdan o’ting va fanga doir biror mavzuni tanlang.

2. Quyidagi tasvirlar ketma-ketligida taqdimot tayyorlang:

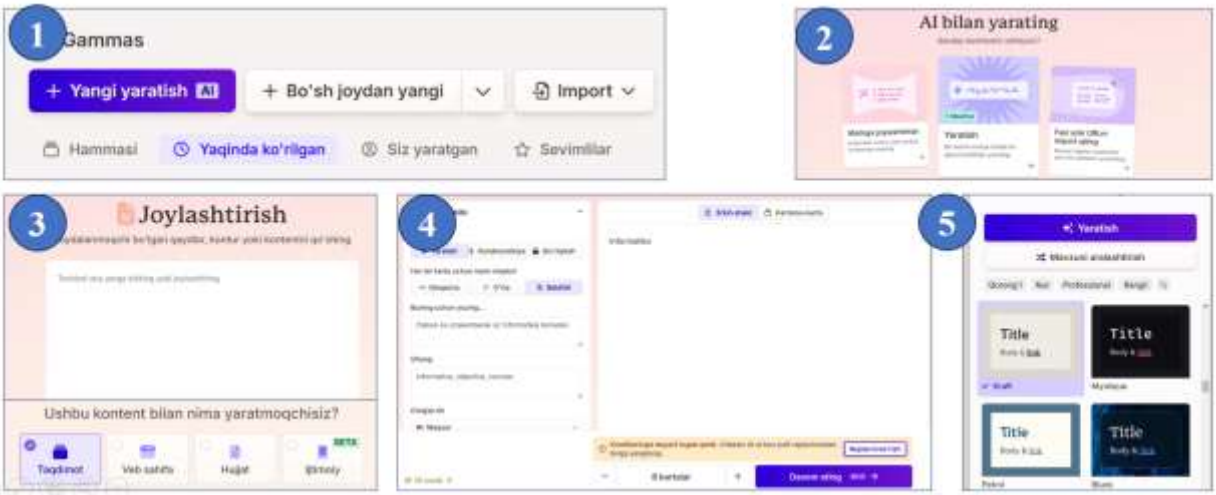

3-rasm. Gammadan foydalanish ketma-ketligi.

3-topshiriq. Gammadan foydalanib taqdimot tayyorlash.

Bosqichlari:

- ✓ Mavzuni tanlang
- ✓ Mavzu rejasini aniqlashtiring
- ✓ Har bir reja uchun Gammada 6 sahifalik taqdimot yarating. Bir xil dizayndan foydalaning.
- ✓ Natijadagi ortqicha sahifalarni olib tashlang va mazmunini o’z tajribangizdan kelib chiqib takomillashtiring.
- ✓ Rejalarni umumlashtirib yagon tadimot ko’rinishiga keltiring va elektron shaklda kursning telegram guruhiga yuboring.

Leonardo AI

Leonardo AI — bu sun'iy intellekt asosida ijodiy kontent, jumladan, tasvirlar, dizaynlar va 3D modellari yaratishga mo‘ljallangan platforma. U grafik dizaynerlar, o‘yin ishlab chiquvchilar va ijodkorlar uchun samarali vosita hisoblanadi.

Leonardo AI dasturidan foydalanish ketma-ketligi quyidagi qadamlarda amalga oshiriladi.

- **Ro‘yxatdan o‘tish:** Leonardo AI veb-saytida shaxsiy hisobni yarating.
- **Loyihani tanlash:** Grafik dizayn, tasvir yoki 3D model yaratish uchun kerakli vositani tanlang.
- **Parametrlarni sozlash:** Kontent uchun mavzu, uslub va boshqa sozlamalarni belgilang.
- **Natijani yuklab olish:** Yaratilgan kontentni ko‘rib chiqib va yuklab oling yoki tahrirlang.

Amaliy faoliyat. Quyidagi so’rovni Google Translate dasturida tarjima qilgan holda Leonardo AI ga yuboring.

“Chatgptdan kompyuter orqali foydalanayotgan O'zbekistonlik o'qituvchi yozgan Promt u kutgandek natija bermagandagi jahli chiqqan holatini chizib ber. Unni chizishda yashil va sariq chiziqlarni ishlat.”

Natijani boshqalarniki bilan solishtiring va fikrlaringizni Padletga yozing.

Ta’limda sun’iy intellektni qo’llashga doir boshqa vositalar:

1. Classpoint AI

Microsoft PowerPoint slaydlaridan turli xil test savollarini yaratish hamda interfaol elementlar bilan taqdimotlarni boyitishga yordamlashadigan vosita hisoblanadi.

2. Slidesgo

Google Slides va Microsoft PowerPoint uchun sun’iy intellektdan foydalangan holda taqdimotlar va interfaol resurslarni yaratib beruvchi platformadir.

3. Magic School

Ta’lim jarayoni bilan bog‘liq jarayonlarni, ya’ni, darslarni rejalashtirish, shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni joriy etish, o‘zlashtirish natijalarini tahlil qilishda sun’iy intellekt vositasidan foydalanish imkonini beruvchi platforma.

4. Magickpen

Sun’iy intellekt asosida ta’lim oluvchilarning o‘zlashtirish natijalaridan kelib chiqib raqamli ta’lim resurslarini yaratishni taklif etuvchi vosita hisoblanadi.

5. Krea AI

Ushbu platforma sun’iy intellekt yordamida ta’lim oluvchilarning ijodiy fikrlash doirasini kengaytirish maqsadida turli xil rasmlarni chizib berishni taklif etadi.

6. Sun’iy intellektga asoslangan xorijiy tilni o‘rgatuvchi ilovalar

Sun’iy intellektni ta’lim jarayoniga tatbiq etilgan eng samarali loyihalarida biri bu xorijiy tillarni tez va oson o‘rganish uchun ko‘plab imkoniyatlarni taqdim etishidir.

7. Ta’limdagi boshqa sun’iy intellekt vositalari

Ta’limda sun’iy intellekt darsga qatnashishni avtomatik tahlil qilish, bulling (zo‘ravonlik) jarayonlaridan xabardor qilish, ilmiy maqola va risolalar tayyorlash, plagiatga tekshirish, ta’lim samaradorligini baholash va shu kabi yo‘nalishlarda qo‘llanilib kelinmoqda.

XXI asrda ta’lim mazmuni va uni o’qitishdagi yondashuvlar jadal takomillashib bormoqda. Shunday davrda sinfda muvaffaqiyatli ta’limni ta’minlash juda qiyin. Ushbu holatda sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanib darslarni interaktiv shaklda tashkil etish kasbiy faolyatingizning natijadorligini ta’minlashi mumkin.

Savollar

1. Sun’iy intellekt nima?
2. Ta’limda sun’iy intellekt deganda nimani tushunasiz?
3. Siz uchun ta’limda qo’llash mumkin bo’lgan eng yaxshi sun’iy intellekt dasturi nomi nima?
4. ChatGPT dasturining Geminidan qanday ustun jihatlari mavjud?
5. Gamma yaxshimi yoki PowerPoint
6. Leonardo AI va ChatGPTning rasm yaratish imkoniyatlarini taqqosalaganda qaysi biri sifatli natijani taqdim etadi?

Foydalanilgan adabiyotlar

1. L. Sijing, W. Lan. Artificial intelligence education ethical problems and solutions 2018 13th international conference on computer science & education (ICCSE), IEEE (2018), pp. 1-5.

2. UNESCO, “Artificial Intelligence in Education,” UNESCO, August 2, 2019, https://en.unesco.org/artificial-intelligence/education.

3. UNESCO, “K-12 AI curricula: a mapping of government-endorsed AI curricula”, Published in 2022 by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization,7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France

4. S.A.Normatov. Ta’limda sun’iy intellekt elementlari va xususiyatlari // Inter education & global study. 2024. №8. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/ta-limda-sun-iy-intellekt-elementlari-va-xususiyatlari (дата обращения: 11.12.2024).

5. Renz, A., Krishnaraja, S., & Gronau, E. (2020). Demystification of artificial intelligence in education—how much AI is really in the educational technology? International Journal of Learning Analytics and Artificial Intelligence for Education, 2(1), 4–30.

6. S.Normatov. Methodology of Teaching the Elements of Artificial Intelligence in Schools. *American Journal of Science and Learning for Development*. 4, 1 (Nov. 2024), 1–6. DOI:https://doi.org/10.51699/ajsld.v4i1.201.

2.5. FORMATIV VA SUMMATIV BAHOLASH TAMOYILLARI

Mavzu: O‘quvchilar bilimini baholashning yangi tizimi

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	II. Umumkasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirish				
O‘quv modul	2.5. Formativ va summativ baholash tamoyillari				
Mavzu	O‘quvchilar bilimini baholashning yangi tizimi				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg‘ulotning maqsadi	• Dars rejasiga formativ baholash topshiriqlarini kamida ikkita turini kiritish orqali baholashning asosiy tamoyillari va maqsadlarini tushunish; • Qayta aloqa berish amaliyoti haqida fikr yuritadi va sinfda qo‘llashga mo‘ljallangan samarali qayta aloqaning xususiyatlari ro‘yxatini tuzish.				
Mashg‘ulot bosqichlari	**Faoliyat tavsifi**	**Vaqt, daqiqa**	**Metodlar**	**Zarur jihozlar**	**Natija**
1. Tashkiliy qism	- Salomlashish - Mavzu bilan tanishtirish	5	Suhbat, tushuntirish	1-2-slaydlar	O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.
2. Motivatsiya	- Mashg‘ulotning mavzusiga yo’naltiruvchi savol berish; - Kirish mashqini o’tkazish.	10	Muammoli vaziyat yaratish, muhokama	3-slayd	O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.
3. Nazariy qism	- Baholash tamoyillari	15	Taqdimot, ko‘rgazmali tushuntirish	4- slayd 1-ilova	O‘qituvchilar fanni o‘qitishda

	haqida bahs-munozara; - Baholash turlari; - Slaydlar bilan tushuntirish				innovatsion yondashuvlarni nazariy jihatdan o‘rganadi.
4. Amaliy mashg‘ulot	- Guruhlarda ishlash: amaliy topshiriqlar bajarish; - Solishtirma mashq tarqatmasi yordamida muhokama qilish;	20	Guruhlarda ishlash	5-7-slaydlar 2-3-ilova	O‘qituvchilar guruhlarda ishlash amaliy ko‘nikmalar hosil qiladi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo‘yicha taqdimotlar; - Qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg‘ulot jarayoni bo‘yicha fikr-mulohazalar olish;	20	Suhbat, muhokama, tahlil	8-slayd	O‘qituvchilar o‘z tajribalarini o‘rtoqlashadi va yangi g‘oyalarni o‘zlashtiradi.
6. Refleksiya	- O‘z maktablarida hamkasblari bilan hamkorlikda ishlagan holda formativ va summativ baholash	5	Refleksiya usullari	9-slayd	O‘qituvchilar o‘z faoliyatini baholaydi va o‘rganilgan ma’lumotlarni qayta ko‘rib chiqadi.

	topshiriqlarini yaratish.				
7. Yakunlash va baholash	- Mashg‘ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg‘ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat	10-slayd	O‘qituvchilar mashg‘ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo‘naltiriladi.

Ilovalar

1-ilova

1-tarqatma material. Kirish mashqi

Quyida berilgan gaplar to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri ekanligi bo‘yicha qaror qiling. Agar ular noto‘g‘ri bo‘lsa sabablarini izohlang:

1. Diagnostik baholash ilgari egallangan bilimlarni va noto‘g‘ri tasavvur, tushunchalarni aniqlaydi.
2. Formativ baholash o‘quv faoliyati natijalarini baholashning yakuniy shakli hisoblanadi.
3. Chiqish chiptalari o‘quvchilarning ilgari egallangan bilimlarini faollashtirish uchun darsning boshlanishida beriladigan qisqacha baholash topshiriqlaridir.
4. O‘z-o‘zini baholash o‘quvchilarga nazorat ro‘yxatlari yoki rubrikalar yordamida o‘z faoliyatlari xususida refleksiv mushohoda qilishga undaydi.
5. Samarali qayta aloqa umumiy va mavhum ko‘rinishda bo‘ladi.

2-ilova

2-tarqatma material. Baholash tamoyillari: Solishtirish mashqi

Xususiyat	Izoh/ta’rif
Validlik	Baholash maqsadi, topshiriq bo‘yicha ko‘rsatmalar va uni bajarishdan kutilmalar baholanuvchilar tomonidan oson tushuniladi.
Inklyuzivlik	O‘lchash/baholash ko‘zda tutilgan narsalarnigina o‘lchashi/baholashi kerak.
Qo‘llaniladigan	Natijalar baholash vaqti va baholovchilardan qat’iy nazar izchil bo‘lishi lozim.
Ishonchlilik	Turli o‘quvchilar uchun mos bo‘lishi lozim.
Aniqlik	Maqsadlar, natijalar va vazifalar bir-biriga mos hamda o‘quv dasturi yoki standartga mos bo‘lishi lozim.
Moslik	O‘quvchilarga qayta aloqa va refleksiya orqali o‘rganish imkoniyatini taqdim etishi lozim.

2-tarqatma material: javoblar

Aniqlik	Baholash maqsadi, topshiriq bo‘yicha ko‘rsatmalar va uni bajarishdan kutilmalar baholanuvchilar tomonidan oson tushuniladi.
Validlik	O‘lchash/baholash ko‘zda tutilgan narsalarnigina o‘lchashi/baholashi kerak.
Ishonchlilik	Natijalar baholash vaqti va baholovchilardan qat’iy nazar izchil bo‘lishi lozim.
Inklyuzivlik	Turli o‘quvchilar uchun mos bo‘lishi lozim.
Moslik	Maqsadlar, natijalar va vazifalar bir-biriga mos hamda o‘quv dasturi yoki standartga mos bo‘lishi lozim.

Qo‘llaniladigan	O‘quvchilarga qayta aloqa va refleksiya orqali o‘rganish imkoniyatini taqdim etishi lozim.

3-tarqatma material: Formativ baholashga kirish

Formativ (shakllantiruvchi) maqsadlarda baholash yoki qisqacha qilib aytganda formativ baholash, samarali o‘qitishning asosini tashkil qilib, o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning o‘qib-o‘rganishini monitoring qilish va takomillashtirish uchun ishlab chiqiladi. Bo‘lim, chorak yoki yunitning so‘ngida o‘qib-o‘rganishni baholovchi summativ (xulosalovchi) baholashdan farqli o‘laroq, formativ baholash uzluksiz jarayon bo‘lib, ham o‘qituvchilarga ham o‘quvchilarga o‘zlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, takomillashtirish kerak bo‘lgan jabhalarni aniqlashtirish va tezkor ravishda qo‘yilishi kerak bo‘lgan keyingi qadamlarni aniqlash imkonini beradi.

Formativ baholashning afzalliklari va foydali tomonlaridan bittasi bu uning o‘quv jarayonini yo‘naltirishga yordam berishidadir. O‘qituvchilar darslar davomida formativ baholash topshiriqlari sifatida qo‘llanilgan viktorinalar, muhokamalar yoki o‘z kuzatuvlari orqali olingan ma’lumotlarga tayangan holda o‘qitish metodlarini moslashtirishlari va tushunmovchiliklar, o‘quvchilarning o‘tilayotgan materiallarni tushunishidagi qiyinchiliklarga tezkor tarzda murojaat qilish imkonini beradi. Masalar, o‘qituvchi “chiqish chiptalari” (o‘quvchilar o‘z ishini tekshirish va baholashi va o‘rganayotganlari hamda erishayotgan natijalari xususida refleksiv mushohoda yuritish imkonini beruvchi mezonlar ro‘yxatini) berish orqali dars davomida o‘tilgan tushuncha yoki mavzuniing o‘quvchilar tomonidan tushunilganligini o‘lchashi mumkin va zarur bo‘lsa keyingi kun ushbu mavzu yoki o‘tilgan tushunchani yana takrorlashi mumkin.

Formativ baholashning yana bir foydali tomoni bu uning o‘quvchilarda o‘z o‘qib-o‘rganishiga egalik qilish va unga mas’uliyatli bo‘lishga rag‘batlantirishida aks etadi. O‘z-o‘zini baholash va o‘quvchilarning o‘zaro bir-birini baholash kabi texnikalari o‘quvchilarga erishayotgan natijalari bo‘yicha refleksiv mushohoda qilish va shasxiy maqsadlarni belgilash imkonini beradi. Bunday refleksiv amaliyot o‘quvchilarning nafaqat tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi balki ularning ta’lim olish jarayonida faol ishtirok etishga undaydi.

Formativ baholash qachonki undan tez-tez, turli ko‘rinishlarda foydalanib turilsagina va ushbu baholashdan kelib chiqadigan salbiy oqibatlar o‘quvchilar uchun qanchalik kam bo‘lsa shuncha samarali hisoblanadi. O‘qituvchilar ushbu baholash turini amalda qo‘llashning turli strategiyalaridan, norasmiy savol-javobdan tortib anchayin strukturalashgan “fikrla-muhokama qil-o‘rtoqlash”

kabi strategiyalardan foydalanishlari mumkin. Bundan kutilgan yakuniy maqsad o‘quvchilar uchun tajriba qilish, xatolarga yo‘l qo‘yish va ulardan o‘rganish imkonini beruvchi qo‘llab-quvvatlovchi ta’lim muhitini yaratish hisoblanadi.

Inklyuziv sinflarda turli o‘quvchilarning ehtiyojlariga murojaat qilish uchun o‘qituvchilar tabaqalashtirilgan formativ baholash vositalaridan foydalanishi, ya’ni o‘quvchilarning turli darajalari va ehtiyojlaridan kelib chiquvchi topshiriq va vazifalardan foydalanishi mumkin. Masalan, ayrim o‘quvchilar “chiqish chiptasi”ni bajarishda qisqacharoq topshiriqni bajarishi yoki javoblarini yozma taqdim etish o‘rniga audio matn taqdim etishlari mumkin.

Kundalik amaliyotga formativ baholashni kiritish orqali o‘qituvchilar o‘sish va uzluksiz takomillashishga qaratilgan dinamik sinf madaniyatini yaratishlari mumkin.

1-tarqatma material. Refleksiya. Tavsiya etilgan javoblar

1. Diagnostik baholash ilgari egallangan bilimlarni va noto‘g‘ri tasavvru, tushunchalarni aniqlaydi. (TO‘G‘RI)
2. Formativ baholash o‘quv faoliyati natijalarini baholashning yakuniy shakli hisoblanadi. (NOTO‘G‘RI)
3. Chiqish chiptalari o‘quvchilarning ilgari egallangan bilimlarini faollashtirish uchun darsning boshlanishida beriladigan qisqacha baholash topshiriqlaridir. (NOTO‘G‘RI)
4. O‘z-o‘zini baholash o‘quvchilarga nazorat ro‘yxatlari yoki rubrikalar yordamida o‘z faoliyatlari xususida refleksiv mushohoda qilishga undaydi. (TO‘G‘RI)
5. Samarali qayta aloqa umumiy va mavhum ko‘rinishda bo‘ladi. (NOTO‘G‘RI). Samarali qayta aloqa aniq va bajariladigan bo‘lishi lozim.

Reja:

1. Baholashning yangi tizimi o‘rganishning dolzarbligi
2. Baholash tamoyillari
3. Formativ (shakllantiruvchi) va summativ (xulosalovchi) maqsadlarda baholash.

1. Baholashning yangi tizimi o‘rganishning dolzarbligi

O‘quvchilar bilimini baholashning yangi tizimlari zamonaviy ta’lim jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Texnologiyalar rivojlanishi va ta’limda innovatsiyalar joriy etilishi natijasida bilimlarni baholashda turli yondashuvlar paydo bo‘lmoqda. Quyida ushbu tizimlarning asosiy xususiyatlari va yondashuvlari mavjud.

O‘quvchilarning chuqurroq ta’lim olishini rag‘batlantirish uchun o‘quv jarayoni mazmuniga baholashni qanday singdirishimiz mumkin?

Baholash o‘qitish va o‘rganish jarayonida muhim ahamiyat kasb etuvchi jarayon bo‘lib, bunda o‘quv jarayonini o‘lchash, hujjatlashtirish va qo‘llab-quvvatlash uchun turli xil vosita va usullar qo‘llaniladi.

1-tarqatma material. Kirish mashqi

Quyida berilgan gaplar to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri ekanligi bo‘yicha qaror qiling. Agar ular noto‘g‘ri bo‘lsa sabablarini izohlang:

1. Diagnostik baholash ilgari egallangan bilimlarni va noto‘g‘ri tasavvur, tushunchalarni aniqlaydi.

2. Formativ baholash o‘quv faoliyati natijalarini baholashning yakuniy shakli hisoblanadi.

3. Chiqish chiptalari o‘quvchilarning ilgari egallangan bilimlarini faollashtirish uchun darsning boshlanishida beriladigan qisqacha baholash topshiriqlaridir.

4. O‘z-o‘zini baholash o‘quvchilarga nazorat ro‘yxatlari yoki rubrikalar yordamida o‘z faoliyatlari xususida refleksiv mushohoda qilishga undaydi.

5. Samarali qayta aloqa umumiy va mavhum ko‘rinishda bo‘ladi.

Mavzuga kirish sifatida o‘qituvchilarni to‘g‘ri/noto‘g‘ri mashqini bajarish orqali egallagan bilimlarini takrorlash, ilgari egallangan bilimlarni faollashtirish va ularning mavzuga bo‘lgan qiziqishini uyg‘otish uchun mo‘ljallangan mashq hisoblanadi. Bu mashq ularning baholash haqidagi bilimlarini tekshirish uchun mo‘ljallanmagan. Mashg‘ulot yakunida o‘qituvchilar o‘z javoblarini qayta ko‘rib chiqishi va mashg‘ulot davomida egallagan yangi bilimlar va tushunchalarini qo‘shish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

2. Baholash tamoyillari

Samarali baholash o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ular moslashtirish mashqi orqali taqdim etiladi.

2-tarqatma material. Baholash tamoyillari: Solishtirish mashqi

Xususiyat	Izoh/ta’rif
Validlik	Baholash maqsadi, topshiriq bo‘yicha ko‘rsatmalar va uni bajarishdan kutilmalar baholanuvchilar tomonidan oson tushuniladi.
Inklyuzivlik	O‘lchash/baholash ko‘zda tutilgan narsalarnigina o‘lchashi/baholashi kerak.
Qo‘llaniladigan	Natijalar baholash vaqti va baholovchilardan qat’iy nazar izchil bo‘lishi lozim.
Ishonchlilik	Turli o‘quvchilar uchun mos bo‘lishi lozim.
Aniqlik	Maqsadlar, natijalar va vazifalar bir-biriga mos hamda o‘quv dasturi yoki standartga mos bo‘lishi lozim.
Moslik	O‘quvchilarga qayta aloqa va refleksiya orqali o‘rganish imkoniyatini taqdim etishi lozim.

Ushbu topshiriqni bajarishda o‘qituvchilar samarali baholashning oltita xususiyatiga qaragan holda ularning mos ta’rifini topishlari kerak bo‘ladi. O‘qituvchilar avval bu mashqni yakka tarzda bajarishi va so‘ng javoblarini yonlarida o‘tirgan sheriklariniki bilan taqqoslashlari mumkin bo‘ladi.

Ushbu mashqqa yakun yasash uchun, o‘qituvchilardan samarali baholashning mazkur xususiyatlarini ularning fikricha eng muhimidan tortib eng muhim bo‘lmaganiga ko‘ra tartibda qo‘yib chiqishni so‘rang. Ulardan yana sheriklari bilan juft bo‘lib ishlagan holda nima uchun bunday tartibda qo‘yganliklarini muhokama qilishni va tanlangan tartib uchun o‘z sabablarini bir-birlariga tushuntirishlarini so‘rang. Ushbu xususiyatlarning oldindan belgilangan bironta tartibi mavjud emas. Mashqdagi ushbu bosqichni bajarishdan maqsad o‘qituvchilarga ushbu xususiyatlar haqida yanada chuqurroq fikrlash va ularni o‘z ish faoliyati kontekstiga bog‘lash imkonini berish hisoblanadi. Bu bo‘yicha umuman boshqacha qarash va fikrga ega bo‘lgan o‘qituvchilarning fikr va mulohozalarini tinglash orqali o‘qituvchilar ushbu xususiyatlarga umuman boshqa tomondan nazar solishlari va yanada chuqurroq tushunchaga ega bo‘lishlari mumkin. Yakuniy bosqich sifatida o‘qituvchilardan baholashning tamoyillari bo‘yicha o‘rganganlari, ularning

ahamiyati va o‘zlarinikidan farq qiluvchi qarashlarni umumlashtirgan holda o‘z refleksiv jurnallariga qayd kiritib qo‘yishlarini so‘rash lozim.

3. Formativ (shakllantiruvchi) va summativ (xulosalovchi) maqsadlarda baholash

O‘quvchilarning o‘qib-o‘rganishlariga katta ta’sir ko‘rsatuvchi ikkita baholash turi mavjud. Ushbu baholashning ikki turi bo‘yicha ko‘proq o‘rganish uchun o‘qituvchilar jigsaw mashqini bajarishadi. Bunda har ikkala baholash turi haqida ma’lumot berilgan tarqatma materialdan foydalanishadi. O‘qituvchilarni ikkita kichik guruhlarga ajrating. Birinchi guruh Formativ baholash haqida ma’lumot berilgan tarqatma materialga diqqatini qaratishadi. Ikkinchi kichik guruh bo‘lsa Summativ baholash haqida ma’lumot berilgan tarqatma material bilan ishlashadi. O‘qituvchilarga mos tarqatma materiallarni berib chiqing va yakka tarzda berilgan ma’lumotni o‘qib chiqishni so‘rang.

3-tarqatma material: Formativ baholashga kirish

Formativ (shakllantiruvchi) maqsadlarda baholash yoki qisqacha qilib aytganda formativ baholash, samarali o‘qitishning asosini tashkil qilib, o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning o‘qib-o‘rganishini monitoring qilish va takomillashtirish uchun ishlab chiqiladi. Bo‘lim, chorak yoki yunitning so‘ngida o‘qib-o‘rganishni baholovchi summativ (xulosalovchi) baholashdan farqli o‘laroq, formativ baholash uzluksiz jarayon bo‘lib, ham o‘qituvchilarga ham o‘quvchilarga o‘zlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, takomillashtirish kerak bo‘lgan jabhalarni aniqlashtirish va tezkor ravishda qo‘yilishi kerak bo‘lgan keyingi qadamlarni aniqlash imkonini beradi.

Formativ baholashning afzalliklari va foydali tomonlaridan bittasi bu uning o‘quv jarayonini yo‘naltirishga yordam berishidadir. O‘qituvchilar darslar davomida formativ baholash topshiriqlari sifatida qo‘llanilgan viktorinalar, muhokamalar yoki o‘z kuzatuvlari orqali olingan ma’lumotlarga tayangan holda o‘qitish metodlarini moslashtirishlari va tushunmovchiliklar, o‘quvchilarning o‘tilayotgan materiallarni tushunishidagi qiyinchiliklarga tezkor tarzda murojaat qilish imkonini beradi. Masalar, o‘qituvchi “chiqish chiptalari” (o‘quvchilar o‘z ishini tekshirish va baholashi va o‘rganayotganlari hamda erishayotgan natijalari xususida refleksiv mushohoda yuritish imkonini beruvchi mezonlar ro‘yxatini) berish orqali dars davomida o‘tilgan tushuncha yoki mavzuniing o‘quvchilar tomonidan tushunilganligini o‘lchashi mumkin va zarur bo‘lsa keyingi kun ushbu mavzu yoki o‘tilgan tushunchani yana takrorlashi mumkin.

Formativ baholashning yana bir foydali tomoni bu uning o‘quvchilarda o‘z o‘qib-o‘rganishiga egalik qilish va unga mas’uliyatli bo‘lishga rag‘batlantirishida aks etadi. O‘z-o‘zini baholash va o‘quvchilarning o‘zaro bir-birini baholash kabi texnikalari o‘quvchilarga erishayotgan natijalari bo‘yicha refleksiv mushohoda qilish va shasxiy maqsadlarni belgilash imkonini beradi. Bunday refleksiv amaliyot o‘quvchilarning nafaqat tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi balki ularning ta’lim olish jarayonida faol ishtirok etishga undaydi.

Formativ baholash qachonki undan tez-tez, turli ko‘rinishlarda foydalanib turilsagina va ushbu baholashdan kelib chiqadigan salbiy oqibatlar o‘quvchilar uchun qanchalik kam bo‘lsa shuncha samarali hisoblanadi. O‘qituvchilar ushbu baholash turini amalda qo‘llashning turli strategiyalaridan, norasmiy savol-javobdan tortib anchayin strukturalashgan “fikrla-muhokama qil-o‘rtoqlash” kabi strategiyalardan foydalanishlari mumkin. Bundan kutilgan yakuniy maqsad o‘quvchilar uchun tajriba qilish, xatolarga yo‘l qo‘yish va ulardan o‘rganish imkonini beruvchi qo‘llab-quvvatlovchi ta’lim muhitini yaratish hisoblanadi.

Inklyuziv sinflarda turli o‘quvchilarning ehtiyojlariga murojaat qilish uchun o‘qituvchilar tabaqalashtirilgan formativ baholash vositalaridan foydalanishi, ya’ni o‘quvchilarning turli darajalari va ehtiyojlaridan kelib chiquvchi topshiriq va vazifalardan foydalanishi mumkin. Masalan, ayrim o‘quvchilar “chiqish chiptasi”ni bajarishda qisqacharoq topshiriqni bajarishi yoki javoblarini yozma taqdim etish o‘rniga audio matn taqdim etishlari mumkin.

Kundalik amaliyotga formativ baholashni kiritish orqali o‘qituvchilar o‘sish va uzluksiz takomillashishga qaratilgan dinamik sinf madaniyatini yaratishlari mumkin.

O‘qituvchilardan o‘qish davomida matndagi asosiy g‘oyalarni belgilab chiqishni va tegishli qaydlar qilishni so‘rang. Birinchi bosqichni tamomlagach, o‘qituvchilar Formativ baholash bo‘yicha “ekspert” va Summativ baholash bo‘yicha “ekspert”lar bilan juftlanadi. Har bir o‘qituvchilar juftligi tarqatma materialda o‘zlariga tegishli mavzu bo‘yicha o‘rganganlarini o‘z hamrohlari bilan o‘rtoqlashadi, ikkita baholash turi o‘rtasidagi farqli tomonlarni muhokama qilishadi va o‘z tajribalarida ushbu baholash turlaridan qanday foydalanganliklari bo‘yicha misollar keltirishadi. So‘ng ular o‘z xulosalarini umumlashtirgan holda hamkorlikda poster yaratishadi va bu posterda ular yangi grafik organayzer yaratib ikkala baholash turiga tushuntirish berishadi. Ular shuningdek posterga har ikkala baholash turining xususiyatini tushuntitib beruvchi belgi, rasm va simvollar tasvirini tushirishadi.

Yaratilgan posterlar auditoriya devorlariga osib qo‘yiladi va o‘qituvchilar galereya bo‘ylab sayohat qilishadi. Bunda o‘qituvchilar auditoriya bo‘ylab yurib tayyorlangan posterlarni tomosha qilishadi, ularda berilgan ma’lumotlar bilan tanishib chiqishadi hamda o‘zlari uchun tegishli qaydlar olishadi. Yakuniy bosqich sifatida o‘qituvchilardan o‘z refleksiv jurnallariga ushbu faoliyatdan o‘rganganlari bo‘yicha hamda sinfxonada ushbu baholash turlaridan foydalanishning amaliy jihatlari haqida qisqacha qayd qilib qo‘yishni so‘rang.

Ushbu mavzuga kirish mashqi sifatida o‘qituvchilarga Kirish mashqida to‘g‘ri yoki noto‘g‘riligini topish so‘ralgan 5 ta gap berilgan edi. Ushbu bosqichda o‘qituvchilar kirish mashqidagi javoblarini qayta ko‘rib chiqishadi va kerak hollarda o‘z javoblariga kerakli tuzatishlar kiritishadi hamda ushbu tuzatishlarni kiritishlariga turtki bo‘lgan sabablarni keltirishadi.

Ilk bor berilgan javoblarini tekshirib bo‘lishgach va kerakli tuzatishlarni kiritib bo‘lgach, o‘qituvchilarga 1-Refleksiya tarqatma materialida berilgan tavsiya etilgan javoblarni bering.

O‘qituvchilardan o‘z javoblarini tavsiya etilgan javoblar bilan taqqoslashni so‘rang va ular payqagan har qanday farqli tomonlarni qayd qilishlarini so‘rang. Yakunlovchi bosqich sifatida o‘qituvchilar ushbu mashqda o‘rganganlari bo‘yicha xulosalarini refleksiv jurnallariga qayd qilib qo‘yishadi.

Mavzu: Formativ va summativ baholash tizimi va mohiyati, baholash mezonlari

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	II. Umumkasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirish
O‘quv modul	2.5. Formativ va summativ baholash tamoyillari
Mavzu	O‘quvchilar bilimini baholashning yangi tizimi
Davomiyligi	80 daqiqa
Mashg‘ulotning maqsadi	• Dars rejasiga formativ baholash topshiriqlarini kamida ikkita turini kiritish orqali baholashning asosiy tamoyillari va maqsadlarini tushunish;

	• Qayta aloqa berish amaliyoti haqida fikr yuritadi va sinfda qo‘llashga mo‘ljallangan samarali qayta aloqaning xususiyatlari ro‘yxatini tuzish.				
Mashg‘ulot bosqichlari	**Faoliyat tavsifi**	**Vaqt, daqiqa**	**Metodlar**	**Zarur jihozlar**	**Natija**
1. Tashkiliy qism	- Salomlashish - Mavzu bilan tanishtirish	5	Suhbat, tushuntirish	1-2-slaydlar	O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.
2. Motivatsiya	- Mashg‘ulotning mavzusiga yo’naltiruvchi savol berish; - Kirish mashqini o’tkazish.	10	Muammoli vaziyat yaratish, muhokama	3-slayd	O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.
3. Nazariy qism	- Baholash tamoyillari haqida bahs-munozara; - Baholash turlari; - Slaydlar bilan tushuntirish	15	Taqdimot, ko‘rgazmali tushuntirish	4-slayd 1-ilova	O‘qituvchilar fanni o‘qitishda innovatsion yondashuvlarni nazariy jihatdan o‘rganadi.
4. Amaliy mashg‘ulot	- Guruhlarda ishlash: amaliy topshiriqlar bajarish; - Solishtirma mashq tarqatmasi yordamida muhokama qilish;	20	Guruhlarda ishlash	5-7-slaydlar 2-3-ilova	O‘qituvchilar guruhlarda ishlash amaliy ko‘nikmalar hosil qiladi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo‘yicha taqdimotlar;	20	Suhbat, muhokama, tahlil	8-slayd	O‘qituvchilar o‘z tajribalarini o‘rtoqlashadi va yangi

	- Qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg‘ulot jarayoni bo‘yicha fikr-mulohazalar olish;				g‘oyalarni o‘zlashtiradi.
6. Refleksiya	- O‘z maktablarida hamkasblari bilan hamkorlikda ishlagan holda formativ va summativ baholash topshiriqlarini yaratish.	5	Refleksiya usullari	9-slayd	O‘qituvchilar o‘z faoliyatini baholaydi va o‘rganilgan ma’lumotlarni qayta ko‘rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg‘ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg‘ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat	10-slayd	O‘qituvchilar mashg‘ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo‘naltiriladi.

Ilovalar

1-ilova

1-tarqatma material. Kirish mashqi

Quyida berilgan gaplar to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri ekanligi bo‘yicha qaror qiling. Agar ular noto‘g‘ri bo‘lsa sabablarini izohlang:

1. Diagnostik baholash ilgari egallangan bilimlarni va noto‘g‘ri tasavvur, tushunchalarni aniqlaydi.
2. Formativ baholash o‘quv faoliyati natijalarini baholashning yakuniy shakli hisoblanadi.

3. Chiqish chiptalari o‘quvchilarning ilgari egallangan bilimlarini faollashtirish uchun darsning boshlanishida beriladigan qisqacha baholash topshiriqlaridir.
4. O‘z-o‘zini baholash o‘quvchilarga nazorat ro‘yxatlari yoki rubrikalar yordamida o‘z faoliyatlari xususida refleksiv mushohoda qilishga undaydi.
5. Samarali qayta aloqa umumiy va mavhum ko‘rinishda bo‘ladi.

2-ilova

2-tarqatma material. Baholash tamoyillari: Solishtirish mashqi

Xususiyat	**Izoh/ta’rif**
Validlik	Baholash maqsadi, topshiriq bo‘yicha ko‘rsatmalar va uni bajarishdan kutilmalar baholanuvchilar tomonidan oson tushuniladi.
Inklyuzivlik	O‘lchash/baholash ko‘zda tutilgan narsalarnigina o‘lchashi/baholashi kerak.
Qo‘llaniladigan	Natijalar baholash vaqti va baholovchilardan qat’iy nazar izchil bo‘lishi lozim.
Ishonchlilik	Turli o‘quvchilar uchun mos bo‘lishi lozim.
Aniqlik	Maqsadlar, natijalar va vazifalar bir-biriga mos hamda o‘quv dasturi yoki standartga mos bo‘lishi lozim.
Moslik	O‘quvchilarga qayta aloqa va refleksiya orqali o‘rganish imkoniyatini taqdim etishi lozim.

2-tarqatma material: javoblar

Aniqlik	Baholash maqsadi, topshiriq bo‘yicha ko‘rsatmalar va uni bajarishdan kutilmalar baholanuvchilar tomonidan oson tushuniladi.

Validlik	O‘lchash/baholash ko‘zda tutilgan narsalarnigina o‘lchashi/baholashi kerak.
Ishonchlilik	Natijalar baholash vaqti va baholovchilardan qat’iy nazar izchil bo‘lishi lozim.
Inklyuzivlik	Turli o‘quvchilar uchun mos bo‘lishi lozim.
Moslik	Maqsadlar, natijalar va vazifalar bir-biriga mos hamda o‘quv dasturi yoki standartga mos bo‘lishi lozim.
Qo‘llaniladigan	O‘quvchilarga qayta aloqa va refleksiya orqali o‘rganish imkoniyatini taqdim etishi lozim.

3-tarqatma material: Formativ baholashga kirish

Formativ (shakllantiruvchi) maqsadlarda baholash yoki qisqacha qilib aytganda formativ baholash, samarali o‘qitishning asosini tashkil qilib, o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning o‘qib-o‘rganishini monitoring qilish va takomillashtirish uchun ishlab chiqiladi. Bo‘lim, chorak yoki yunitning so‘ngida o‘qib-o‘rganishni baholovchi summativ (xulosalovchi) baholashdan farqli o‘laroq, formativ baholash uzluksiz jarayon bo‘lib, ham o‘qituvchilarga ham o‘quvchilarga o‘zlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, takomillashtirish kerak bo‘lgan jabhalarni aniqlashtirish va tezkor ravishda qo‘yilishi kerak bo‘lgan keyingi qadamlarni aniqlash imkonini beradi.

Formativ baholashning afzalliklari va foydali tomonlaridan bittasi bu uning o‘quv jarayonini yo‘naltirishga yordam berishidadir. O‘qituvchilar darslar davomida formativ baholash topshiriqlari sifatida qo‘llanilgan viktorinalar, muhokamalar yoki o‘z kuzatuvlari orqali olingan ma’lumotlarga tayangan holda o‘qitish metodlarini moslashtirishlari va tushunmovchiliklar, o‘quvchilarning o‘tilayotgan materiallarni tushunishidagi qiyinchiliklarga tezkor tarzda murojaat qilish imkonini beradi. Masalar, o‘qituvchi “chiqish chiptalari” (o‘quvchilar o‘z ishini tekshirish va baholashi va o‘rganayotganlari hamda erishayotgan natijalari xususida refleksiv mushohoda yuritish imkonini beruvchi mezonlar ro‘yxatini) berish orqali dars davomida o‘tilgan tushuncha yoki mavzuniing o‘quvchilar tomonidan tushunilganligini o‘lchashi mumkin va zarur bo‘lsa keyingi kun ushbu mavzu yoki o‘tilgan tushunchani yana takrorlashi mumkin.

Formativ baholashning yana bir foydali tomoni bu uning o‘quvchilarda o‘z o‘qib-o‘rganishiga egalik qilish va unga mas’uliyatli bo‘lishga rag‘batlantirishida aks etadi. O‘z-o‘zini baholash va o‘quvchilarning o‘zaro bir-

birini baholash kabi texnikalari o‘quvchilarga erishayotgan natijalari bo‘yicha refleksiv mushohoda qilish va shasxiy maqsadlarni belgilash imkonini beradi. Bunday refleksiv amaliyot o‘quvchilarning nafaqat tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi balki ularning ta’lim olish jarayonida faol ishtirok etishga undaydi.

Formativ baholash qachonki undan tez-tez, turli ko‘rinishlarda foydalanib turilsagina va ushbu baholashdan kelib chiqadigan salbiy oqibatlar o‘quvchilar uchun qanchalik kam bo‘lsa shuncha samarali hisoblanadi. O‘qituvchilar ushbu baholash turini amalda qo‘llashning turli strategiyalaridan, norasmiy savol-javobdan tortib anchayin strukturalashgan “fikrla-muhokama qil-o‘rtoqlash” kabi strategiyalardan foydalanishlari mumkin. Bundan kutilgan yakuniy maqsad o‘quvchilar uchun tajriba qilish, xatolarga yo‘l qo‘yish va ulardan o‘rganish imkonini beruvchi qo‘llab-quvvatlovchi ta’lim muhitini yaratish hisoblanadi.

Inklyuziv sinflarda turli o‘quvchilarning ehtiyojlariga murojaat qilish uchun o‘qituvchilar tabaqalashtirilgan formativ baholash vositalaridan foydalanishi, ya’ni o‘quvchilarning turli darajalari va ehtiyojlaridan kelib chiquvchi topshiriq va vazifalardan foydalanishi mumkin. Masalan, ayrim o‘quvchilar “chiqish chiptasi”ni bajarishda qisqacharoq topshiriqni bajarishi yoki javoblarini yozma taqdim etish o‘rniga audio matn taqdim etishlari mumkin.

Kundalik amaliyotga formativ baholashni kiritish orqali o‘qituvchilar o‘sish va uzluksiz takomillashishga qaratilgan dinamik sinf madaniyatini yaratishlari mumkin.

1-tarqatma material. Refleksiya. Tavsiya etilgan javoblar

1. Diagnostik baholash ilgari egallangan bilimlarni va noto‘g‘ri tasavvru, tushunchalarni aniqlaydi. (TO‘G‘RI)
2. Formativ baholash o‘quv faoliyati natijalarini baholashning yakuniy shakli hisoblanadi. (NOTO‘G‘RI)
3. Chiqish chiptalari o‘quvchilarning ilgari egallangan bilimlarini faollashtirish uchun darsning boshlanishida beriladigan qisqacha baholash topshiriqlaridir. (NOTO‘G‘RI)
4. O‘z-o‘zini baholash o‘quvchilarga nazorat ro‘yxatlari yoki rubrikalar yordamida o‘z faoliyatlari xususida refleksiv mushohoda qilishga undaydi. (TO‘G‘RI)
5. Samarali qayta aloqa umumiy va mavhum ko‘rinishda bo‘ladi. (NOTO‘G‘RI). Samarali qayta aloqa aniq va bajariladigan bo‘lishi lozim.

Reja:

4. Baholashning yangi tizimi o‘rganishning dolzarbligi

5. Baholash tamoyillari

6. Formativ (shakllantiruvchi) va summativ (xulosalovchi) maqsadlarda baholash.

1. Baholashning yangi tizimi o‘rganishning dolzarbligi

O‘quvchilar bilimini baholashning yangi tizimlari zamonaviy ta’lim jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Texnologiyalar rivojlanishi va ta’limda innovatsiyalar joriy etilishi natijasida bilimlarni baholashda turli yondashuvlar paydo bo‘lmoqda. Quyida ushbu tizimlarning asosiy xususiyatlari va yondashuvlari mavjud.

O‘quvchilarning chuqurroq ta’lim olishini rag‘batlantirish uchun o‘quv jarayoni mazmuniga baholashni qanday singdirishimiz mumkin?

Baholash o‘qitish va o‘rganish jarayonida muhim ahamiyat kasb etuvchi jarayon bo‘lib, bunda o‘quv jarayonini o‘lchash, hujjatlashtirish va qo‘llab-quvvatlash uchun turli xil vosita va usullar qo‘llaniladi.

1-tarqatma material. Kirish mashqi

Quyida berilgan gaplar to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri ekanligi bo‘yicha qaror qiling. Agar ular noto‘g‘ri bo‘lsa sabablarini izohlang:

1. Diagnostik baholash ilgari egallangan bilimlarni va noto‘g‘ri tasavvur, tushunchalarni aniqlaydi.
2. Formativ baholash o‘quv faoliyati natijalarini baholashning yakuniy shakli hisoblanadi.
3. Chiqish chiptalari o‘quvchilarning ilgari egallangan bilimlarini faollashtirish uchun darsning boshlanishida beriladigan qisqacha baholash topshiriqlaridir.
4. O‘z-o‘zini baholash o‘quvchilarga nazorat ro‘yxatlari yoki rubrikalar yordamida o‘z faoliyatlari xususida refleksiv mushohoda qilishga undaydi.
5. Samarali qayta aloqa umumiy va mavhum ko‘rinishda bo‘ladi.

Mavzuga kirish sifatida o‘qituvchilarni to‘g‘ri/noto‘g‘ri mashqini bajarish orqali egallagan bilimlarini takrorlash, ilgari egallangan bilimlarni faollashtirish va ularning mavzuga bo‘lgan qiziqishini uyg‘otish uchun mo‘ljallangan mashq hisoblanadi. Bu mashq ularning baholash haqidagi bilimlarini tekshirish uchun mo‘ljallanmagan. Mashg‘ulot yakunida o‘qituvchilar o‘z javoblarini qayta ko‘rib chiqishi va mashg‘ulot davomida egallagan yangi bilimlar va tushunchalarini qo‘shish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

2. Baholash tamoyillari

Samarali baholash o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ular moslashtirish mashqi orqali taqdim etiladi.

2-tarqatma material. Baholash tamoyillari: Solishtirish mashqi

Xususiyat	Izoh/ta’rif
Validlik	Baholash maqsadi, topshiriq bo‘yicha ko‘rsatmalar va uni bajarishdan kutilmalar baholanuvchilar tomonidan oson tushuniladi.
Inklyuzivlik	O‘lchash/baholash ko‘zda tutilgan narsalarnigina o‘lchashi/baholashi kerak.
Qo‘llaniladigan	Natijalar baholash vaqti va baholovchilardan qat’iy nazar izchil bo‘lishi lozim.
Ishonchlilik	Turli o‘quvchilar uchun mos bo‘lishi lozim.
Aniqlik	Maqsadlar, natijalar va vazifalar bir-biriga mos hamda o‘quv dasturi yoki standartga mos bo‘lishi lozim.
Moslik	O‘quvchilarga qayta aloqa va refleksiya orqali o‘rganish imkoniyatini taqdim etishi lozim.

Ushbu topshiriqni bajarishda o‘qituvchilar samarali baholashning oltita xususiyatiga qaragan holda ularning mos ta’rifini topishlari kerak bo‘ladi. O‘qituvchilar avval bu mashqni yakka tarzda bajarishi va so‘ng javoblarini yonlarida o‘tirgan sheriklariniki bilan taqqoslashlari mumkin bo‘ladi.

Ushbu mashqqa yakun yasash uchun, o‘qituvchilardan samarali baholashning mazkur xususiyatlarini ularning fikricha eng muhimidan tortib eng muhim bo‘lmaganiga ko‘ra tartibda qo‘yib chiqishni so‘rang. Ulardan yana sheriklari bilan juft bo‘lib ishlagan holda nima uchun bunday tartibda qo‘yganliklarini muhokama qilishni va tanlangan tartib uchun o‘z sabablarini bir-birlariga tushuntirishlarini so‘rang. Ushbu xususiyatlarning oldindan belgilangan bironta tartibi mavjud emas. Mashqdagi ushbu bosqichni bajarishdan maqsad o‘qituvchilarga ushbu xususiyatlar haqida yanada chuqurroq fikrlash va ularni o‘z ish faoliyati kontekstiga bog‘lash imkonini berish hisoblanadi. Bu bo‘yicha umuman boshqacha qarash va fikrga ega bo‘lgan o‘qituvchilarning fikr va mulohozalarini tinglash orqali o‘qituvchilar ushbu xususiyatlarga umuman boshqa tomondan nazar solishlari va yanada chuqurroq tushunchaga ega bo‘lishlari mumkin. Yakuniy bosqich sifatida o‘qituvchilardan baholashning tamoyillari bo‘yicha o‘rganganlari, ularning ahamiyati va o‘zlarinikidan farq qiluvchi qarashlarni umumlashtirgan holda o‘z refleksiv jurnallariga qayd kiritib qo‘yishlarini so‘rash lozim.

3. Formativ (shakllantiruvchi) va summativ (xulosalovchi) maqsadlarda baholash

O‘quvchilarning o‘qib-o‘rganishlariga katta ta’sir ko‘rsatuvchi ikkita baholash turi mavjud. Ushbu baholashning ikki turi bo‘yicha ko‘proq o‘rganish uchun o‘qituvchilar jigsaw mashqini bajarishadi. Bunda har ikkala baholash turi haqida ma’lumot berilgan tarqatma materialdan foydalanishadi. O‘qituvchilarni ikkita kichik guruhlarga ajrating. Birinchi guruh Formativ baholash haqida ma’lumot berilgan tarqatma materialga diqqatini qaratishadi. Ikkinchi kichik guruh bo‘lsa Summativ baholash haqida ma’lumot berilgan tarqatma material bilan ishlashadi. O‘qituvchilarga mos tarqatma materiallarni berib chiqing va yakka tarzda berilgan ma’lumotni o‘qib chiqishni so‘rang.

3-tarqatma material: Formativ baholashga kirish

Formativ (shakllantiruvchi) maqsadlarda baholash yoki qisqacha qilib aytganda formativ baholash, samarali o‘qitishning asosini tashkil qilib, o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning o‘qib-o‘rganishini monitoring qilish va takomillashtirish uchun ishlab chiqiladi. Bo‘lim, chorak yoki yunitning so‘ngida o‘qib-o‘rganishni baholovchi summativ (xulosalovchi) baholashdan farqli o‘laroq, formativ baholash uzluksiz jarayon bo‘lib, ham o‘qituvchilarga ham o‘quvchilarga o‘zlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, takomillashtirish kerak bo‘lgan jabhalarni aniqlashtirish va tezkor ravishda qo‘yilishi kerak bo‘lgan keyingi qadamlarni aniqlash imkonini beradi.

Formativ baholashning afzalliklari va foydali tomonlaridan bittasi bu uning o‘quv jarayonini yo‘naltirishga yordam berishidadir. O‘qituvchilar darslar davomida formativ baholash topshiriqlari sifatida qo‘llanilgan viktorinalar, muhokamalar yoki o‘z kuzatuvlari orqali olingan ma’lumotlarga tayangan holda o‘qitish metodlarini moslashtirishlari va tushunmovchiliklar, o‘quvchilarning o‘tilayotgan materiallarni tushunishidagi qiyinchiliklarga tezkor tarzda murojaat qilish imkonini beradi. Masalar, o‘qituvchi “chiqish chiptalari” (o‘quvchilar o‘z ishini tekshirish va baholashi va o‘rganayotganlari hamda erishayotgan natijalari xususida refleksiv mushohoda yuritish imkonini beruvchi mezonlar ro‘yxatini) berish orqali dars davomida o‘tilgan tushuncha yoki mavzuniing o‘quvchilar tomonidan tushunilganligini o‘lchashi mumkin va zarur bo‘lsa keyingi kun ushbu mavzu yoki o‘tilgan tushunchani yana takrorlashi mumkin.

Formativ baholashning yana bir foydali tomoni bu uning o‘quvchilarda o‘z o‘qib-o‘rganishiga egalik qilish va unga mas’uliyatli bo‘lishga rag‘batlantirishida aks etadi. O‘z-o‘zini baholash va o‘quvchilarning o‘zaro bir-birini baholash kabi texnikalari o‘quvchilarga erishayotgan natijalari bo‘yicha refleksiv mushohoda qilish va shasxiy maqsadlarni belgilash imkonini beradi. Bunday refleksiv amaliyot o‘quvchilarning nafaqat tanqidiy fikrlash

koʻnikmalarini rivojlantiradi balki ularning ta’lim olish jarayonida faol ishtirok etishga undaydi.

Formativ baholash qachonki undan tez-tez, turli koʻrinishlarda foydalanib turilsagina va ushbu baholashdan kelib chiqadigan salbiy oqibatlar oʻquvchilar uchun qanchalik kam boʻlsa shuncha samarali hisoblanadi. Oʻqituvchilar ushbu baholash turini amalda qoʻllashning turli strategiyalaridan, norasmiy savol-javobdan tortib anchayin strukturalashgan “fikrla-muhokama qil-oʻrtoqlash” kabi strategiyalardan foydalanishlari mumkin. Bundan kutilgan yakuniy maqsad oʻquvchilar uchun tajriba qilish, xatolarga yoʻl qoʻyish va ulardan oʻrganish imkonini beruvchi qoʻllab-quvvatlovchi ta’lim muhitini yaratish hisoblanadi.

Inklyuziv sinflarda turli oʻquvchilarning ehtiyojlariga murojaat qilish uchun oʻqituvchilar tabaqalashtirilgan formativ baholash vositalaridan foydalanishi, ya’ni oʻquvchilarning turli darajalari va ehtiyojlaridan kelib chiquvchi topshiriq va vazifalardan foydalanishi mumkin. Masalan, ayrim oʻquvchilar “chiqish chiptasi”ni bajarishda qisqacharoq topshiriqni bajarishi yoki javoblarini yozma taqdim etish oʻrniga audio matn taqdim etishlari mumkin.

Kundalik amaliyotga formativ baholashni kiritish orqali oʻqituvchilar oʻsish va uzluksiz takomillashishga qaratilgan dinamik sinf madaniyatini yaratishlari mumkin.

Oʻqituvchilardan oʻqish davomida matndagi asosiy gʻoyalarni belgilab chiqishni va tegishli qaydlar qilishni soʻrang. Birinchi bosqichni tamomlagach, oʻqituvchilar Formativ baholash boʻyicha “ekspert” va Summativ baholash boʻyicha “ekspert”lar bilan juftlanadi. Har bir oʻqituvchilar juftligi tarqatma materialda oʻzlariga tegishli mavzu boʻyicha oʻrganganlarini oʻz hamrohlari bilan oʻrtoqlashadi, ikkita baholash turi oʻrtasidagi farqli tomonlarni muhokama qilishadi va oʻz tajribalarida ushbu baholash turlaridan qanday foydalanganliklari boʻyicha misollar keltirishadi. Soʻng ular oʻz xulosalarini umumlashtirgan holda hamkorlikda poster yaratishadi va bu posterda ular yangi grafik organayzer yaratib ikkala baholash turiga tushuntirish berishadi. Ular shuningdek posterga har ikkala baholash turining xususiyatini tushuntitib beruvchi belgi, rasm va simvollar tasvirini tushirishadi.

Yaratilgan posterlar auditoriya devorlariga osib qoʻyiladi va oʻqituvchilar galereya boʻylab sayohat qilishadi. Bunda oʻqituvchilar auditoriya boʻylab yurib tayyorlangan posterlarni tomosha qilishadi, ularda berilgan ma’lumotlar bilan tanishib chiqishadi hamda oʻzlari uchun tegishli qaydlar olishadi. Yakuniy bosqich sifatida oʻqituvchilardan oʻz refleksiv jurnallariga ushbu faoliyatdan oʻrganganlari boʻyicha hamda sinfxonada ushbu baholash turlaridan foydalanishning amaliy jihatlari haqida qisqacha qayd qilib qoʻyishni soʻrang.

Ushbu mavzuga kirish mashqi sifatida o‘qituvchilarga Kirish mashqida to‘g‘ri yoki noto‘g‘riligini topish so‘ralgan 5 ta gap berilgan edi. Ushbu bosqichda o‘qituvchilar kirish mashqidagi javoblarini qayta ko‘rib chiqishadi va kerak hollarda o‘z javoblariga kerakli tuzatishlar kiritishadi hamda ushbu tuzatishlarni kiritishlariga turtki bo‘lgan sabablarni keltirishadi.

Ilk bor berilgan javoblarini tekshirib bo‘lishgach va kerakli tuzatishlarni kiritib bo‘lgach, o‘qituvchilarga 1-Refleksiya tarqatma materialida berilgan tavsiya etilgan javoblarni bering.

O‘qituvchilardan o‘z javoblarini tavsiya etilgan javoblar bilan taqqoslashni so‘rang va ular payqagan har qanday farqli tomonlarni qayd qilishlarini so‘rang. Yakunlovchi bosqich sifatida o‘qituvchilar ushbu mashqda o‘rganganlari bo‘yicha xulosalarini refleksiv jurnallariga qayd qilib qo‘yishadi.